Jitka Kolářová, Eliška Lindovská (eds.)

STOJÍME NA JEJICH STRANĚ!
...PROTOŽE DVĚ JSOU VÍCE NEŽ JEDNA

Závěrečná výzkumná zpráva o ženském bezdomovectví a násilí

Odborné recenzentky:
Mgr. et Mgr. Kateřina Glumbíková, Fakulta sociálních studií, Ostravská univerzita v Ostravě
Mgr. Barbora Holušová, Intervenční centrum, Centrum sociálních služeb Praha
Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D., Ústav sociální práce, Univerzita Hradec Králové

Jazyková redakce: Pavlína Horáčková
Návrh obálky, grafická úprava a sazba: Jitka Pročková
Ilustrace: Michaela Weimann, Jako doma – Homelike, o.p.s., ASLIDO, z.s.

Projekt podpořila Nadace Open Society Fund Praha z programu Dejme (že)nám šanci, který je financován z Norských fondů. Prostřednictvím Norských fondů přispívá Norsko ke snižování sociálních a ekonomických rozdílů a posílení vzájemné spolupráce v Evropě. Podporuje především ochranu životního prostředí, výzkum a stipendia, rozvoj občanské společnosti, péči o zdraví, děti, rovnost žen a mužů či zkvalitnění justice. Program Dejme (že)nám šanci podporuje rovné příležitosti žen a mužů v pracovním i osobním životě a prevenci a pomoc obětem domácího násilí v České republice. Spravuje ho Nadace Open Society Fund Praha, která od roku 1992 rozvíjí hodnoty otevřené společnosti a demokracie v České republice.

NADACE OPEN SOCIETY FUND PRAHA

norway grants

Vydalo: Jako doma – Homelike, o.p.s., 2016

JAKO DOMA

ASLIDO

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

ISBN: 978-80-905743-3-5

Závěrečná výzkumná zpráva byla zpracována ve spolupráci s ASLIDO – Akční skupinou s lidmi bez domova, z. s.
a Fakultou sociálních studií Ostravské univerzity.

OBSAH

Úvod 7

Úvod do tématu ženského bezdomovectví a násilí
Monika Benešová 9

Metodologie výzkumu
Eliška Lindovská 15

Vlastní analýza dat
Monika Benešová, Magda Frišaufová, Jitka Kolářová, Eliška Lindovská 21

Formy násilí a jeho aktéři
Eliška Lindovská 23

Strategie řešení násilných situací
Magda Frišaufová, Jitka Kolářová 33

Bariéry a podpůrné faktory změny životní situace bezdomovectví a násilí u žen
Jitka Kolářová, Eliška Lindovská 39

Ženské bezdomovectví a násilí z pohledu pomáhajících pracovnic a pracovníků
Monika Benešová, Eliška Lindovská 47

Partnerská spolupráce a kolektivizace tématu boje proti násilí
Jitka Kolářová, Eliška Lindovská 55

Doporučení pro sociální práci
Jitka Kolářová 67

Závěr 73

English summary 75

Literatura 77

Medailonky autorek 79

ÚVOD

V závěrečné výzkumné zprávě předkládáme analýzu tématu ženského bezdomovectví a násilí ve dvou městech České republiky, realizovanou organizacemi Jako doma – Homelike, o.p.s. a ASLIDO, z.s v rámci projektu Společně jako doma bez násilí.
Cílem výzkumu bylo porozumět tématu ženského bezdomovectví v souvislosti s násilím a analyzovat stávající možnosti podpory těmto ženám ve dvou městech.
Na základě cíle výzkumu jsme formulovaly hlavní výzkumnou otázku:
„Jakou roli hraje násilí a stávající systém pomoci a podpory v životní situaci bezdomovectví a násilí z pohledu žen bez domova a pomáhajících pracovníků?“

V první kapitole se věnujeme vymezení základních pojmů zkoumaného tématu. Popisujeme ženské bezdomovectví a vyloučení z bydlení s jeho specifiky. V obecné rovině popisujeme násilí a jeho formy, zaměřujeme se na násilí ve vztahu k ženskému bezdomovectví popsanému v dostupné literatuře.
Druhá kapitola je kapitolou metodologickou. Předestíráme v ní participativní výzkum jako zastřešující metodologii výzkumu, věnujeme se popisu organizace výzkumu, výběru výzkumného souboru a jeho charakteristikám. Popisujeme metody sběru dat a analýzy dat a v neposlední řadě se věnujeme etickým aspektům výzkumu a jeho validitě.
Ve třetí kapitole představujeme již samotnou analytickou práci s daty v podobě specifikace výzkumných subkategorií a kategorií. Čtvrtá kapitola popisuje způsoby násilí a jeho aktéry, jak je identifikovaly účastnice výzkumu bez domova.
V páté kapitole analyzujeme na základě výpovědí žen strategie řešení násilných situací od prevence násilí, přes strategie zastavení aktuálního násilí, odchodové strategie až po strategie pomoci druhým a strategie řešení institucionálního násilí.
Kapitola šestá rozkrývá ženami identifikované bariéry pomoci a podpory jak na individuální, tak na systémové úrovni. Zároveň se věnuje popisu podpůrných faktorů změny životní situace žen.
V sedmé kapitole analyzujeme stávající systém pomoci a podpory pohledem pomáhajících pracovníků.
V osmé kapitole shrnujeme výstupy setkání žen k validitě výzkumu a pomocí společných koláží představujeme další směr našeho působení. Následují doporučení pro sociální práci.

I Úvod do tématu ženského bezdomovectví a násilí[1]

Monika Benešová

1.1 Vymezení ženského bezdomovectví a vyloučení z bydlení

Po většinu dvacátého století bylo bezdomovectví žen téměř neviditelné a byla mu jen stěží věnována pozornost. V posledních desetiletích dvacátého století se však ženské bezdomovectví stalo viditelným znakem městského života (Barrow in Levinson, 2004). Celosvětový nárůst míry nezaměstnanosti žen, nenaplněné závazky definované v *Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979 (OSN, 1979) či z Pekingské akční platformy* (1995) a hospodářská krize v letech 2008 – 2009 (Lungová, 2011) nejcitelněji zasáhla ženy pohybující se pod hranicí chudoby (Buchichio, Hamed, 2010). Vlivem flexibilizace práce a dlouhodobé nezaměstnanosti zažívají evropské domácnosti silné potíže s udržením bydlení. Pravidelné placení nájmu je požadavkem, který se chudým domácnostem s nepravidelnými příjmy naplňuje obtížně (Avramov, 1996). Navíc se za posledních patnáct let ceny bydlení zvýšily více než příjmy domácností ve všech evropských zemích (s výjimkou Německa, Portugalska a Finska). Zvyšování cen na trhu s bydlením má přímou souvislost s rizikem zchudnutí domácností a tedy s rizikem ztráty bydlení (The Foundation Abbé Pierre, Feantsa, 2015).

Všeobecně uznávanou definici bezdomovectví a vyloučení z bydlení v mezinárodním měřítku uvádí Evropská federace národních organizací pracujících s lidmi bez domova (dále jen FEANTSA). Česká republika typologii přijala v „Koncepci prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020“ (MPSV, 2013).

FEANTSA definuje pojem „domov“ ve třech rovinách: prostor, který může rodina výlučně užívat (fyzická rovina); prostor pro navazování sociálních vztahů (sociální rovina) a právní titul k užívanému prostoru (právní rovina). Tyto roviny dávají základ *Evropské typologii bezdomovectví a vyloučení z bydlení* (dále jen ETHOS) (Edgar a kol., 2004).
Typologie ETHOS pak specificky vymezuje následující životní situace (Edgar, Meert, 2005; Edgar, Meert, 2006)[2]:

Nevyhovující bydlení
V nevyhovujícím bydlení žijí lidé v přeplněných domácnostech, v obydlích nevhodných k obývání (z hlediska kvality bydlení), „squatteři“, lidé v mobilních domech či karavanech.

Nejisté bydlení
Sem se řadí osoby žijící dočasně u svých příbuzných či přátel, které již někdy byly v kontaktu se systémem sociální pomoci, lidé žijící v obydlí bez standardní nájemní či podnájemní smlouvy, lidé s příkazem k vystěhování, osoby ohrožené domácím násilím.

Bez bytu
Do této kategorie spadají lidé ubytovaní na azylovém domě pro muže, ženy a matky s dětmi, lidé žijící ve veřejných ubytovnách, v přijímacím či pobytovém středisku a integračním středisku pro cizince nebo byli propuštěni z institucionální péče, lidé žijící ve speciálních projektech podporovaného bydlení pro lidi bez domova (v České republice například domovy se zvláštním režimem).

[1] Kapitola je autorkou zpracována jako část její diplomové práce Ženské bezdomovectví a násilí z pohledu sociální práce (rok obhajoby 2016). Pro účely závěrečné zprávy byl však text upraven.
[2] Pro české prostředí je tato typologie podrobně rozpracována Hradeckým et al. (2007).

Bez střechy
Tato kategorie vymezuje život na veřejných prostranstvích, případné nocování v noclehárnách, s nutností strávit alespoň několik hodin denně ve veřejném prostoru. Osoby v této kategorii přespávají na ulici, v noclehárnách, příležitostně pár nocí na komerčních ubytovnách, často jsou v kontaktu s terénními sociálními pracovníky.

1.2 Specifika ženského bezdomovectví

1.2.1 Skryté bezdomovectví jako doména žen

Ženské bezdomovectví v podstatě kopíruje linii genderově stereotypního rozdělení naší společnosti, přičemž ženská sféra je „tradičně" ta domácí – skrytá, zatímco muž se pohybuje převážně ve sféře veřejné (Haasová, 2005; Stulíková, 2013). Ženy ohrožené chudobou a ztrátou bydlení svůj „propad" na ulici často oddalují, a to například setrváváním v nevyhovujících podmínkách či násilných vztazích (Hetmánková, 2013).
Důvodů, proč ženy zůstávají v nevyhovujících a nejistých bytových podmínkách, může být hned několik. Nejčastějším důvodem je mateřství nebo péče o dítě, které mohou pro ženu představovat určitou motivaci udržet si bydlení. Ztráta střechy nad hlavou by totiž mnohdy znamenala i ztrátu dětí (Hetmánková, 2013).
Žena je v situaci bezdomovectví příliš izolovaná, velmi často nemá informace o dostupné pomoci, přičemž její podpůrné sítě se většinou rozpadají. Skryté bezdomovectví sice oddaluje propad na ulici, avšak ve své podstatě také znemožňuje vyhledání odborné pomoci. Ženy jsou v důsledku toho často vystaveny riziku domácího násilí a jiných rizikových vztahů (Hetmánková, 2013).

1.2.2 Stigmatizace žen bez domova

Samotná životní situace bezdomovectví je spojena s určitým stigmatem. Ženy bez domova se setkávají s výsměchem, pohrdáním a odmítavými postoji nejen ze strany veřejnosti, ale i ze strany zdravotnických zařízení a úřadů a musí těmto situacím čelit. Ženy bez domova se cítí většinovou společností opovrhovány, což má přímý vliv na to, jak ženy samy sebe vnímají. Prohlubování tohoto pohledu může v konečném důsledku vyústit až v nechuť využívat sociální služby, služby úřadů a následně jakoukoliv formu pomoci. Klíčem k účinné pomoci ženám bez domova (jakož i dalším osobám v nepříznivé sociální situaci) je jednak citlivá terminologie, jednak i důstojná komunikace s těmito ženami (lidmi) ze strany policie, úřadů či poskytovatelů služeb (Hetmánková, 2013).
Dalším ze specifických znaků ženského bezdomovectví je podle dostupných zdrojů (Thalineau, 2004; Haasová, 2005; Hasmanová Marhánková, 2011; Marek a kol., 2012; Budinová, 2012; Hetmánková, 2013) právě násilí. Věnujeme mu speciální podkapitolu.

1.3 Násilí u žen bez domova a vyloučených z bydlení

Násilí je častým, ohrožujícím druhem chování, v němž lze najít biologické, psychologické, sociální i historické souvislosti. Představuje *„záměrné použití fyzické síly nebo moci, buď jako hrozby, nebo reálně, a to i proti sobě samému, druhé osobě, proti skupině či komunitě, které buď s vysokou pravděpodobností vyústí, nebo skutečně vyústí do úrazu, smrti, psychologického poškození, naruší vývoj nebo způsobí deprivaci"* (WHO in Koukolík, Drtilová, 2006, s. 200).
Taktéž Arendtová (2004) spojuje násilí s termínem „moc", podle ní tyto dva pojmy často tvoří běžné spojení v reálném životě.

Jako zastřešující perspektivu v nahlížení násilí si bereme **genderově podmíněné násilí**[3]. Násilí tedy pro účely našeho výzkumu chápeme jako výraz asymetrického vztahu mezi mužem a ženou a nerovností mezi nimi (Nesehnutí, 2008). Násilí se stává prostředkem kontroly, která je uplatňována na ženách, což v konečném důsledku posiluje stereotypní vnímání žen. Žena je mnohdy stavěna do role sexuálního „objektu", kdy je to právě její vzhled a sexualita, co z ní činí obět' kriminálních aktivit. Násilí v tomto případě představuje způsob, kterým muži uplatňují svou dominanci nad ženami (Madriz, 1997).

[3)] V AJ originále "gender based violence".

1.3.1 Podoby násilí na ženách

Násilí se vyskytuje v mnoha podobách. Jednou z nich, v literatuře popisovanou, je domácí násilí.

Domácí násilí

Bednářová a kol. (2009, s. 6) domácím násilím zpravidla označují: *„týrání a násilné jednání, odehrávající se mezi osobami blízkými žijícími spolu ve společném bytě nebo domě, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu."*

Zkušenosti s násilím ve vztazích lidí bez domova ale tuto definici vázanou na byt či dům zpochybňují. Pomyslné zdi, za nimiž se násilí odehrává, jsou vymezené hranicemi vztahu. Domácí násilí se tak může odehrávat i ve veřejném prostoru, jeho intimní povaha se odvíjí od blízkého vztahu (Pěnkava, 2015).

„Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec, přičemž je současně formou nejméně kontrolovanou a co do své frekvence a závažnosti nejvíce podceňovanou." (Matoušek, 2005, s. 227).

Domácí násilí zahrnuje násilí fyzické, psychické, sociální, ekonomické či sexuální. Charakteristické pro tento druh násilí je, že se odehrává v soukromí, mimo dosah veřejnosti, je opakované a dlouhodobé, má eskalující tendenci, vztah oběti a pachatele bývá asymetrický a často neměnný, jejich role bývají nezpochybnitelné (Ševčík, Špatenková a kol., 2011). Vyskytuje se v rámci celé společnosti bez ohledu na věk, vzdělání či sociální postavení (Marvánová-Vargová a kol., 2008). Zvláštní kapitolu pak v oblasti tohoto fenoménu zastává partnerské násilí odehrávající se v intimním vztahu mezi partnery[4].

V následujícím textu se specificky věnujeme konkrétním podobám domácího násilí.

Fyzické násilí

Fyzické násilí lze považovat vzhledem ke svým následkům za nejzávažnější a nejnebezpečnější formu (Voňková, Spoustová, 2008; Buskotte, 2008). Představuje vynaložení fyzické síly, jejímž cílem je ublížit, zastrašit, způsobit bolest, zranění či fyzická utrpení. Jedná se tedy o násilí tělesné, zahrnující násilné způsoby zacházení se širokým spektrem intenzity napadení, jako jsou facky, strkání, kopání, škrcení, pálení, svazování atd. Při fyzickém násilí dochází podle Tillyho (2006) k fyzickému poškození nejen osob, ale i věcí (např. majetku). Spierenburg (2009) vnímá fyzické násilí jako něco, co je provedeno záměrně, a jedná se o zásah do fyzické integrity osoby. Haškovcová (2004) k tomuto výčtu násilí přidává i odpírání pití, jídla, léků a odpírání základních hygienických potřeb.

Psychické násilí (psychologické, duševní, citové)

Psychické násilí vyvolává v oběti duševní utrpení projevující se duševní úzkostí, bolestí nebo strastí. Tato forma násilí je na první pohled velice špatně odhalitelná, jelikož nezanechává žádné evidentní stopy, jako jsou např. modřiny či odřeniny, ale také těžko postižitelná, protože se špatně prokazuje. Psychické násilí může nabývat dvou podob. První z nich je násilí neverbální (emocionální), pod kterým si lze představit záměrné ničení oblíbených věcí (například fotek, dárků, zděděných předmětů), ke kterým má oběť nějaký vztah. Do násilí verbálního řadíme zejména soustavné ponižování, slovní týrání, hrubé nadávání, zesměšňování na veřejnosti, ale i v soukromí, vyhrožování, zastrašování, obviňování, citové vydírání. Psychické násilí může mít ve svém důsledku daleko horší dopad než fyzické, zejména vzhledem k zažívané sebeúctě, sebedůvěře a sebepojetí ženy (Voňková, Spoustová, 2008; Buskotte, 2008).

Sexuální násilí

Sexuální násilí znamená nedobrovolný sexuální kontakt jakéhokoliv druhu, kdy je oběť nucena podílet se na nežádoucích, nebezpečných nebo ponižujících sexuálních praktikách. Jedná se o nedobrovolný, tedy proti vlastní vůli, vynucený sex, který oběť podstupuje s nechutí. Příkladem je znásilnění, sexuální napadání či jakékoliv další zacházení s blízkou osobou pouze jako se „sexuálním objektem" (Voňková, Spoustová, 2008; Buskotte, 2008).

---

[4] K partnerskému násilí může docházet i v případě, že pár spolu nesdílí domov. Souhrnně lze tedy říci, že se může odehrávat mezi partnery sdílejícími společnou domácnost, ale rovněž v počátcích či ukončení vztahu, kdy spolu ještě nebo již partneři nebydlí. V prvním případě hovoříme o partnerském domácím násilí, ve druhém o partnerském násilí obecně (Marvánová-Vargová, 2008).

Ekonomické násilí

Při ekonomickém násilí násilná osoba zabraňuje oběti volně disponovat s finančními prostředky. Může se to projevovat odmítnutím nebo minimalizací finanční podpory, bráněním v nástupu nebo výkonu povolání, zneužíváním osobních věcí druhého (například zabavením automobilu) a neoprávněným zacházením s majetkem ohrožené osoby, popřípadě jeho ničením. Jde tedy o určitou formu závislosti na osobě, která disponuje nebo může disponovat finančními prostředky nejen svými, ale i zneužívané osoby (Voňková, Spoustová, 2008; Buskotte, 2008). Haškovcová (2004) dále uvádí odepření přístupu k úsporám nebo jejich zcizení, ale také převody bytu či domu pod nátlakem.

Sociální násilí

Sociální násilí může mít podobu izolace, zamezování jakéhokoliv kontaktu s vnějším světem, včetně komunikace s příbuznými a přáteli. Zahrnuje absolutní kontrolu nad vším, co dotyčný dělá, omezování pohybu po bytě či domě. Spadá sem například zákaz telefonování, vycházení, přikazování chování a oblékání a omezování ve všech směrech. Pachatel tak udržuje nad obětí neustálý až přehnaný dohled (Bednářová a kol., 2009; Dufková, Zlámal, 2005).

Domácí násilí není jedinou formou násilného chování vůči ženám. Níže uvádíme **další z existujících forem násilí, se kterými se ženy bez domova a vyloučené z bydlení setkávají.**

Institucionální násilí

Institucionální násilí se objevuje v souvislosti s neadekvátním a nevhodným přístupem institucí (zejména úřadů), popřípadě uplatňováním nevhodných pravidel a norem, kdy je důsledkem tzv. „druhotné ponižování" (nedostatek informací, nekvalitní péče) (Haškovcová, 2004).

Mediální násilí

Mediální násilí představuje násilí ve filmech a zpravodajských relacích, které nesou dehonestující informace o některé skupině obyvatelstva (Haškovcová, 2004).

Kybernásilí

Kybernásilí je zastřešujícím pojmem pro různé druhy online násilí. Odehrává se v souvislosti s technologiemi a v prostředí internetu. V současné době vzrůstá nejen počet násilných činů, které mají souvislosti s informačními technologiemi, zároveň se objevují nové formy útoků (například „hacking"[5] , „kyberstalking"[6], krádež identity, spamování osob, kontrola osobních účtů). Jedno z dělení online násilí je následující: online obtěžování[7] (počínaje obtěžováním nežádoucími SMS, až po sledování pohybu přes telefon); intimní partnerské násilí (například „porno pomsta"[8])[9]; kulturně „ospravedlněné" násilí (šíření sexistických vtipů, založení facebookové skupiny s tématikou znásilnění, sexuálního násilí); sexuální napadení (lákání ke schůzce prostřednictvím technologií a následné ublížení na zdraví) (Feminismus, 2015).

Stalking

Stalking je označením pro úmyslné, systematické a zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu života a ohrožuje její bezpečnost. Cílem je navázání a udržování kontaktu s pronásledovanou osobou i přes její zjevný nesouhlas. Toto jednání vzbuzuje v pronásledované osobě důvodnou obavu o život nebo zdraví (Vitoušová, 2010). Přímým následkem stalkingu je závažné narušování soukromí, osobní svobody a lidské důstojnosti oběti. V závažných případech poškozuje stalking duševní i tělesné zdraví oběti, či dokonce ohrožuje její život (Čírtková, 2008).

[5)] Znamená prolomení hesel, neoprávněné nabourání se do soukromí, ovládání cizího počítače, zjišťování informací z mobilního telefonu apod.

[6)] Sledování a monitorování osob, jejich aktivit, pohybu, geografické polohy – prostřednictvím mobilních telefonů, sledování emailových účtů, odposlechů hovorů.

[7)] V AJ originále "online harassment".

[8)] Vyhrožování zveřejněním či zveřejnění intimních fotografií nebo videí.

[9)] Tyto formy násilí (hacking, kyberstalking, porno pomsta, kontrola osobních účtů, sledování pohybu přes telefon atd.) se mohou odehrávat právě v rámci domácího násilí. Liší se tak od násilí z nenávisti či mediálního násilí, kde se naopak útočník a oběť osobně neznají a nemají vůči sobě intimní vazby.

Násilí z nenávisti[10]

Ve společnosti stále přetrvává negativní postoj k lidem bez domova, který může snadno přerůst až v nenávist. Lidé bez domova přežívající venku jsou snadným terčem pro svou anonymitu, často osamocenost a neschopnost se bránit (Štechová a kol., 2008). Násilí z nenávisti představuje jednání motivované předsudky nebo nenávistí namířené proti osobě, skupinám, jejich majetku, hodnotám a způsobu života. Jedná se o symbolický útok vůči jednotlivci z důvodu jeho příslušnosti k určité skupině (Průdková, Novotný, 2008). Takovým příkladem je i fenomén tzv. *„burnfights"*[11] , který se začal objevovat i v České republice. Pro skupinu osob bez domova, stejně tak pro ženy obecně, platí, že patří mezi zranitelnější skupiny (nejen) vůči násilí a že se často nacházejí ve složitější pozici při uplatňování svých práv. Být ženou bez domova s sebou může nést výraznější rizika, neboť se jedná o vícenásobně marginalizovanou skupinu (La Strada, 2015).

Obchodování se ženami bez domova

Dle výzkumu La Strady ČR, který byl proveden v rámci projektu Snížení rizika obchodování s ženami bez domova v roce 2015, bylo zjištěno, že ženy bez stálého přístřeší tvoří jednu ze skupin ohrožených obchodováním s lidmi. Mezi respondentkami výzkumu uvedlo 30 % z nich indicie nasvědčující tomu, že mohly být v minulosti obchodovány. Konkrétně se jednalo především o nucenou prostituci, nucenou práci[12] a nucení ke kriminálním aktivitám a žebrání, jež se vyskytovalo velmi často ve spojení s násilím či vyhrožováním v partnerském vztahu. Nezřídka se respondentky setkaly i s odebíráním sociálních dávek nebo nucením k podpisu jim neznámých dokumentů. Tato problematika se týká všech věkových kategorií žen, zároveň se však tento jev častěji objevuje u žen, které přebývají především „na ulici" či přespávají na squatech či v improvizovaných formách přístřeší, jako je stan či auto (La Strada, 2015).

1.3.2 O vztahu násilí, chudoby a bezdomovectví

Hamanová-Marhánková (2011) uvádí, že během prvního roku po rozvodu klesá životní úroveň žen až o 75 %. Ohrožených rizikem chudoby je po rozvodu až 50 % žen. Skupina žen postižených domácím násilím je tedy vystavena riziku chudoby.

Velmi častým důvodem opuštění domova bývá agresivní chování a týrání ze strany partnera (Thalineau, 2004; Haasová, 2005). Odchod od násilného partnera pro ženy s nezletilými dětmi znamená stát se matkou samoživitelkou, často i ztrátu bydlení. Pořízení vlastního či nájemního bydlení je pro mnohé ženy finančně náročné až nedosažitelné (Budinová, 2012). Mají-li tyto ženy děti, uchylují se do azylových domů, kterých je však podle Haasové (2005) nedostatek.

Násilí je podle Hetmánkové (2013) považováno za hlavní rozdíl mezi ženským a mužským bezdomovectvím. U žen bez domova se objevuje zvýšené vystavení žen fyzickému, sexuálnímu a verbálnímu násilí ze strany mužů. Autorka udává, že 90 % žen v tomto výzkumu se setkalo s nějakou formou násilí, zejména pak ze strany mužů, přičemž značná část navíc popsala zhoršení situace až po ztrátě bydlení. Přitom útěk před domácím násilím byl často tím důvodem, proč se ženy do situace bezdomovectví vůbec dostaly. Pobytem na ulici či v nestálém ubytování však ženy byly vystaveny dalšímu riziku násilí, jednak ze strany ostatních lidí bez domova, ale i veřejnosti nebo policie.

Vzhledem k jejich tělesným dispozicím je pro ženy přežívající na veřejných prostranstvích také těžší bránit se případným loupežným útokům, nehledě na to, že mohou znamenat snadnou oběť sexuálního násilí. Ženy bez domova proto často vyhledávají pomoc a ochrannou ruku některých mužů, avšak stává se, že tito domnělí „ochránci" ženu spíše zneužívají (Marek a kol., 2012).

K jakým poznatkům o vztahu a zkušenostech násilí a bezdomovectví žen jsme došly v realizovaném výzkumu my, budeme prezentovat v následujících kapitolách. Nejprve se však budeme věnovat metodologii výzkumu.

---

[10] V Aj originále „hate violence".

[11] Útočníci si vybírají osobu bez domova jako terč fyzického násilí, přičemž si svá jednání někdy nahrávají i na videa. Fyzický útok je cílem sám o sobě a osoba bez domova je vybrána pro menší schopnost se bránit či ochotu takové jednání oznámit a samozřejmě i pro nižší ochotu přtíslušných autorit, např. orgánů činných v trestním řízení, toto jednání šetřit (La Strada, 2015).

[12] V souvislosti s tím lze hovořit o sexuálním (sexuální služby za ubytování) a pracovním vykořist'ování (práce za ubytování, jídlo, drogy) (La Strada, 2015).

2 Metodologie výzkumu

Eliška Lindovská

Ve výzkumné studii se zaměřujeme na téma ženského bezdomovectví a násilí s cílem prozkoumat a porozumět tématu více do hloubky a analyzovat stávající systém podpory těmto ženám ve dvou městech.

Zacílení výzkumu vzniklo v návaznosti na potřebu nás, žen z organizací zformovaných za účelem podílení se na společenských změnách v oblasti bezdomovectví a spolupracujících se ženami bez domova. V rámci neformálních rozhovorů se ženami bez domova se téma násilí opakovaně objevovalo. Vnímáme několikanásobné znevýhodnění žen, se kterými spolupracujeme – jde o ženy, bez domova, setkávající se ve svém životě s násilím. Zajímalo nás, nakolik a jakým způsobem se ženám v takové životní situaci dostává pomoci a podpory a co můžeme společně udělat pro případnou změnu dané situace.

Proto jsme formulovaly hlavní výzkumnou otázku:

Jakou roli hraje násilí a stávající systém pomoci a podpory v životní situaci bezdomovectví a násilí z pohledu žen bez domova a pomáhajících pracovníků?

Dále jsme formovaly několik dílčích výzkumných otázek:

Jaké formy násilí a od koho zažívají ze své zkušenosti ženy bez domova?

Jaké strategie řešení násilí ženy bez domova a vyloučené z bydlení ze svého pohledu volí?

Jaké bariéry změny a podpůrné faktory změny své životní situace ženy bez domova identifikují?

Jak na životní situaci bezdomovectví a násilí reaguje podle pomáhajících pracovníků sociální práce?

Co můžeme my, jako ženská skupina, společně udělat pro změnu stávajících podmínek?

Vzhledem k tomu, že spolupracujeme se ženami bez domova na několika dalších aktivitách, usilovaly jsme o zplnomocňující charakter výzkumu nás jako skupiny. Z tohoto důvodu jsme zvolily participativní metodologii.

2.1 Participativní výzkum

Výzkumný design jsme zastřešily participativním výzkumem. Témata zpracovávaná participativním způsobem se většinou zabývají určitou formou útlaku, dominance či odcizení. Prostřednictvím jejich zkoumání výzkumníci poskytnou hlas výzkumným participantům, zvýší jejich uvědomění útlaku, a podílí se tak na zlepšení jejich životní situace (Creswell, 2007).

Participace je tak víc než jen účast. Zahrnuje aktivní přístup, volbu a možnosti tuto volbu ovlivnit. Klíčovým elementem participativního výzkumu nejsou metody, ale přístup výzkumníků, který předurčuje jak, pro koho a kdo realizuje participativní výzkum. Důležité je rozložení moci v různých fázích výzkumu a zaměření na proces (Cornwall, Jewkes, 1995).

Participativní výzkum obsahuje podle Creswella (2007, s. 22) několik klíčových charakteristik:

- na konci participativních studií výzkumníci vytváří agendu pro změnu;
- participativní studie se často zaměřují na důležitý společenský problém, v rámci něhož je potřeba zplnomocnit ty, kterých se dotýká;
- cílem je vzbudit politickou debatu a diskusi, která umožní změnu;
- participanti výzkumu jsou kolaborativně zapojeni.

Videmšek (2009) popisuje tři úrovně zapojení účastníků do výzkumu:

- účastníci jsou součástí výzkumného týmu jako konzultanti;
- účastníci realizují výzkum za podpory „profesionálního“ výzkumníka;
- výzkum je realizovaný a vedený samotnými účastníky výzkumu.

V rámci naší výzkumné studie byli účastníci a účastnice výzkumu (ženy bez domova a pomáhající pracovnice a pracovníci) v roli konzultantů, především ve fázi designování studie a analýzy a interpretací dat. My, jako pomáhající pracovnice a aktivistky působící ve dvou neziskových organizacích, jsme se podílely na všech fázích výzkumu. Taková participace, v dvojroli pracovnic/aktivistek a výzkumnic, nám umožnila reflexi naší práce a ucelenější pohled na témata, s nimiž se setkávají ženy nejen specificky v souvislosti s bezdomovectvím, ale i právě jakožto ženy, což je zkušenost, kterou s nimi sdílíme.

Námi realizovaný výzkum byl úzce spjat s dalšími aktivitami, na nichž spolupracujeme společně se ženami bez domova a které taktéž sytily interpretaci analyzovaných dat. Jednalo se o informační kampaň, sebepodpůrné skupiny a tematickou síť k ženskému bezdomovectví a násilí. Ve všech těchto aktivitách hrají ženy bez domova aktivní roli. Konkrétně se ocitají v roli žen, které poskytují podporu sobě a dalším ženám bez domova, v roli lektorek a vzdělavatelek k sobě navzájem i vůči poskytovatelům sociálních služeb a v roli „obhájkyň/advokátek“ svých práv a zájmů.

V tomto kontextu realizovaný výzkum přispěl k emancipaci nás jakožto žen a zároveň žen bez domova prostřednictvím nabídnutí možnosti nahlas pojmenovat a poukázat na prožité bezpráví, nerovný přístup ke zdrojům v různých životních situacích, uvědomění si „kolektivity“ dané životní situace („nejsem v tom sama“, „nestalo se to jen mě“), umožnil sdílení různých strategií řešení situací násilí a facilitoval přenos těchto znalostí a (v neposlední řadě) také vyjádřených potřeb žen bez domova směrem k poskytovatelům sociálních služeb.

2.2 Organizace výzkumu

Jakým způsobem byly organizovány jednotlivé aktivity výzkumu v návaznosti na časový harmonogram, jsme zachytily v následujícím harmonogramu:

Rozpracování výzkumného designu Sběr dat – individuální rozhovory	Březen-červenec 2015 Srpen-září 2015
Sběr dat – technika živých soch (divadlo utlačovaných)	Říjen 2015
Sběr dat – ohniskové skupiny - Komunikační partnerky bez domova - Pomáhající pracovníci a pracovnice	Říjen-listopad 2015 Listopad-prosinec 2015
Analýza dat	Listopad 2015 – únor 2016
Písemné zpracování výzkumné zprávy	Březen 2016
Informativní článek o výzkumu	Duben 2016

Tabulka č. 1 Časový harmonogram výzkumu

Většina výzkumných aktivit probíhala v podobném časovém rámci v obou městech. Sběr dat se prostřednictvím technik divadla utlačovaných odehrál v průběhu víkendového pobytu a účastnily se jej pouze ženy bez domova z jednoho města vzhledem k tomu, že víkend sloužil také jako první setkání žen bez domova k tvorbě informační kampaně o ženském bezdomovectví a násilí, která je formou divadla utlačovaných realizována.

Celkově jsme organizaci výzkumu rozdělily na 4 fáze:

V první fázi proběhl sběr dat, jejich zpracování a analýza dat společně s komunikačními partnerkami bez domova.

Ve druhé fázi jsme prostřednictvím tematické sítě představily pomáhajícím pracovníkům a pracovnicím výstupy analýz dat získaných ze spolupráce se ženami bez domova. Na představení výstupů výzkumu navázala ohnisková skupina zaměřující se na

stávající systém pomoci a podpory s pomáhajícími pracovníky a pracovnicemi v jednom z měst. Ve druhém městě bylo pracováno s výpověďmi pomáhajících pracovnic a pracovníků v rámci druhé tematické sítě, kde byly předběžné výstupy analýz výzkumu prezentovány.

Ve třetí fázi jsme s finální podobou výsledků výzkumu seznámily, prostřednictvím diseminace v rámci sebepodpůrných skupin, ženy bez domova, s prosbou o validaci dat. Zároveň jsme pomocí koláží zpracovávaly téma společné práce na změně stávajících podmínek. Zachycená diskuse a koláže žen jsou součástí kapitoly osmé.

Ve čtvrté fázi došlo k rozšíření aktivit práce se ženami, v návaznosti na výstupy analýz jsme posílily práci s dětmi žen, zařadily jsme kurz nenásilné komunikace, rozšířily jsme aktivity informační kampaně, chceme se zabývat podkladovými materiály k rodinné politice ve městě a položily jsme důraz na prosazování sociálního bydlení v našich dalších společných aktivitách. Nově zvažujeme zabývat se tématem oddlužení a exekucí. Diseminace výzkumu nadále probíhá.

2.3 Výběr a charakteristika výzkumného souboru

Výběr do výzkumného souboru byl záměrný, specificky jsme volily dva typy výběru: prostý záměrný (účelový) výběr a záměrný (účelový) výběr přes instituce. Prostým záměrným (účelovým) výběrem vyhledáváme účastnice a účastníky výzkumu podle jejich určitých vlastností. Jde o cílené vyhledávání těch, kteří toto kritérium splňují a jsou ochotni se do výzkumu zapojit. U záměrného (účelového) výběru přes instituce jde o kontaktování uživatelů služeb právě té konkrétní instituce (Miovský, 2006).

Účastnice výzkumu bez domova byly vybírány podle dvou stěžejních kritérií:

- pohlaví (žena);
- životní situace bezdomovectví a vyloučení z bydlení (definována v ETHOS).

Pro zařazení výpovědi do výzkumu byla důležitá také přímá zkušenost ženy s násilím (kterou jsme ovšem v době kontaktování a pozývání do rozhovorů a ohniskových skupin u některých žen předpokládaly pouze implicitně).

Účastníci a účastnice výzkumu z řad pomáhajících pracovnic a pracovníků byli vybíráni podle tří klíčových kritérií:

- sociální pracovnice či pracovník/pracovnice či pracovník v sociálních službách;
- místo působnosti;
- účastník či účastnice alespoň jedné z probíhajících tematických sítí k ženskému bezdomovectví a násilí.

Charakteristiky výzkumného souboru žen bez domova

Výzkumu se celkem zúčastnilo **47 žen bez domova** (z toho 16 v jednom městě a 31 ve druhém). Některé z žen se zúčastnily více výzkumných aktivit, některé byly naopak přítomny jen jednou. Individuálních rozhovorů se zúčastnilo celkem 19 žen (8 v jednom městě, 11 ve druhém).

Celkově byly realizovány čtyři ohniskové skupiny (dvě skupiny s účastí 9 a 12 žen v jednom městě, a další dvě diskusní skupiny s účastí 15 a 18 žen ve druhém městě).

Divadlo obrazu vytvářelo celkem 9 žen.

Věkové rozmezí žen se pohybovalo od 22 do 72 let věku.

Ženy v době výzkumu pobývaly na různých místech, jak zachycuje následující tabulka.

Místo pobytu	Počet žen
Garáž/squat/bouda/technický domek	5
Noclehárna	4
Ubytovna	4
Azylový dům	22
Bydlení u rodinného příslušníka	1
Startovací byty	7
Neznámo	4

Tabulka č. 2 Místo pobytu žen v době výzkumu

Charakteristika výzkumného souboru pomáhajících pracovníků

Ohniskových skupin se zúčastnilo 15 pomáhajících pracovníků a pracovnic v jednom městě a 7 pomáhajících pracovníků a pracovnic v druhém městě. Celkem se tedy zúčastnilo 22 pomáhajících pracovnic a pracovníků.

Pomáhající pracovníci a pracovnice byli z organizací věnujících se různým cílovým skupinám. Byly zastoupeny organizace pracující s lidmi bez domova, s obět'mi násilí, se ženami pracujícími v sexbyznysu, s uživateli a uživatelkami nealkoholových drog, s romskou menšinou, sociální kurátoři a kurátorky, koordinátor sociálního začleňování města a metodik v oblasti sociální ochrany.

Pracovníci a pracovnice byli na pozicích terénních a sociálních pracovníků a pracovnic, vedoucích pracovníků a pracovnic, koordinátorů či metodiků.

Řada pomáhajících pracovníků a pracovnic, kteří se výzkumu účastnili, dlouhodobě spolupracují s organizacemi Jako doma a ASLIDO, a mají tak hlubší vhled do problematiky násilí na ženách bez domova.

2.4 Metody sběru, zpracování a analýzy dat

Metody sběru dat

Data byla sbírána prostřednictvím několika metod sběru dat. Jednalo se o:

Individuální rozhovory

Pro účely našeho výzkumu jsme realizovaly chápající rozhovor v pojetí Kaufmanna (2010). Výzkumník či výzkumnice si zde musí uvědomit, že skrze osobu, která k němu promlouvá, je v těsném kontaktu se sociální konstrukcí reality. Rozhovor funguje jako ozvěna situací, v nichž běžně dochází k budování identity. Výzkumník či výzkumnice tím spřádá tím pomyslnou „nit", která dává jeho životu smysl. Neustále pracuje na významovém celku, který drží jeho konstrukci pohromadě. Ideálem je konverzace, která bude bohatší než pouhé odpovědi na otázky, ale neodchýlí se od tématu (Kaufmann, 2010).

Ohniskové skupiny

Dále jsme realizovaly ohniskové skupiny. Smyslem realizace ohniskových skupin byla snaha zachytit, zda jednotliví účastníci a účastnice výzkumu budou o předmětu výzkumu referovat jiným způsobem či nacházet jiná řešení než při rozhovorech individuálních. O kombinaci individuálních rozhovorů a ohniskových skupin píše Morgan (2001). Individuální rozhovor může výzkumníkovi či výzkumnici poskytnout představu o tom, jak lidé přemýšlejí a mluví o tématech, o kterých bude diskutovat skupina.

Divadlo obrazu

Tato metoda umožňuje přetvoření světa v takový, jaký ho chceme (Boal, 2006). Kolektivní zkušenost je zachycena prostřednictvím vizualizace do obrazu. V našem případě jsme zvolily vizualizace v podobě vytváření sousoší sdílených společných zkušeností žen s násilím. Vytvořená sousoší byla fotograficky zachycena, a následně z důvodu anonymizování identity žen přefocena s jinými figurantkami a figuranty.

Následně je v divadle obrazu dán účastníkům a účastnicím prostor zasáhnout do obrazu a změnit jeho realitu. Tvorba obrazů světa takového, jaký chceme, je nejlepším způsobem, jak proniknout do naší budoucnosti (Boal, 2006).

Zúčastněné pozorování

Gulczynska (2010) uvádí, že se výzkumník v průběhu výzkumu může nacházet v odlišných rolích. My jsme měly možnost provádět zúčastněné pozorování jako facilitátorky sebepodpůrných skupin, účastnice tematické sítě, realizátorky informační kampaně se ženami bez domova. Zároveň jsme byly po celou dobu výzkumu ve výše zmiňované dvojroli jako výzkumnice a zároveň pracovnice organizací spolupracujících se ženami bez domova.

Zpracování dat

Data jsme následně přepsaly a zpracovaly v programech QDA Miner Lite a MAXQDA, ve kterých jsme realizovaly otevřené kódování. Při přepisech výroků pomáhajících pracovníků PP1 – PP15 došlo ke stylistickým jazykovým úpravám z důvodu užití některých výroků pro diplomovou práci. Tyto výroky tedy nejsou uváděny v původním znění, oproti výrokům samotných žen.

Metoda analýzy dat

V první fázi analýzy jsme realizovaly otevřené kódování. Otevřené kódování umožňuje označit a kategorizovat pojmy pomocí detailního studia údajů (Strauss, Corbinová, 1999).

Miovský (2006) v této souvislosti mluví o metodě vytváření trsů k tomu, abychom seskupili a konceptualizovali údaje do skupin na základě jejich podobnosti. Dochází tak k určité hierarchizaci dat. Text byl následně uspořádán za pomocí linky vedené zodpovídáním dílčích výzkumných otázek.

2.5 Etické aspekty výzkumu

Silverman (2011) píše o třech hlavních tématech etiky výzkumu:

- informovaný souhlas,
- zachování důvěrnosti,
- důvěra.

Komunikační partnerky a partneři v naší studii poskytli souhlas (písemný) se zpracováním jejich výpovědi pro účely tohoto výzkumu. Tento souhlas byl účastnicemi a účastníky poskytnut na základě informací o tématu výzkumu a o možnosti kdykoliv z výzkumu odstoupit.

Zachování důvěrnosti bylo zajištěno prostřednictvím anonymizování identity účastnic a účastníků výzkumu a míst, kde byla studie realizována.

Získání a zachování důvěry ve výzkumu bylo úzce navázáno na vztahy, které jsme po dobu výzkumu rozvíjely především se ženami bez domova také pozýváním do dalších aktivit organizací, ve kterých působíme.

Zvlášť citlivé pro nás bylo uchopení zkušenosti násilí takovým způsobem, aby nedocházelo k sekundární traumatizaci žen znovuotevřením tématu. V souladu s Gergenem (2009) jsme zde vycházely z pojetí morálky druhého řádu, které je založeno na vztazích. V tomto pojetí neexistuje špatné, škodlivé jednání samo o sobě, smysl a význam jednání vychází ze vztahů. Důraz jsme proto kladly na partnerskou komunikaci a posílení žen v rozhodnutích o některých tématech nemluvit či nemluvit detailně. Na druhou stranu jsme stavěly na síle rekonstrukce popisované reality (Kaufmann, 2010), jejíž převyprávění umožnilo ženám znovu nahlédnout svůj životní příběh a přidělit mu nový význam a smysl. Stejně tak divadlo obrazu umožnilo ženám rekonstruovat žitou realitu do podoby, jaká by měla utvářet jejich budoucnost (podle Boala, 2006).

Zároveň jsme považovaly za nezbytné v průběhu výzkumu reflektovat naši pozicionalitu. Jedna z významných pozic, která se objevuje ve vztahu s účastnicemi výzkumu, zahrnuje pozici „bohatá" – „chudá". Společně s Baršou (2006) reflektujeme vzniklou asymetrii jak intelektuálně-mocenskou, tak sociálně-mocenskou, která byla přítomná po celou dobu interakcí se ženami bez domova. Další z pozic, kterou jsme identifikovaly, je pozice „výzkumnice s domovem" – „výzkumnice bez domova". Tato pozice byla pro nás novou zkušeností a vnímáme možnosti (viz podkapitola 2.6), jak dále tuto pozicionalitu rozvíjet. Zároveň se objevuje pozicionalita „žena" – „žena", která naopak umožnila přiblížení se a překonávání bariér vzniklých pozicionalitou „bohatá" – „chudá" ve smyslu přístupu ke zdrojům nejen materiální povahy, ale i přístupu k informacím, ke službám, zdravotní péči atd.

2.6 Validita a limity výzkumu

Miovský (2006, s. 255) vymezuje *„validitu jako konstrukci toho, zda způsob, jakým jsme k našim zjištěním dospěli, a samotná zjištění jsou pravdivá, tedy zda odpovídají realitě (jsou věrohodná)"*. Validita výzkumu je zvyšována dobrým seznámením badatele s prostředím a jeho dlouhodobým pobytem v něm (Miovský, 2006). Tuto podmínku kontroly validity týkající se role výzkumníka jsme naplnily skrze naši dlouhodobou spolupráci se ženami bez domova.

Triangulace metod získávání dat byla umožněna kombinací individuálních rozhovorů a ohniskových skupin, orální metody získávání dat (individuální rozhovory, ohniskové skupiny) byly doplněny také o zúčastněné pozorování a divadlo obrazu. Triangulovaly jsme i zdroje dat prostřednictvím realizací rozhovorů se ženami bez domova ze dvou měst a pomáhajícími pracovnicemi a pracovníky ze dvou měst, využívaly jsme také možnosti zúčastněného pozorování.

Ve fázi analýzy a interpretace dat jsme zčásti využívaly triangulace analyzandů prostřednictvím diskusí o datech. Poslední z užitých kontrol validity byla metoda prosté zpětné vazby, kterou podle Mi-

ovského (2006) mohou výzkumníkovi poskytnout i jiné osoby než jen účastníci výzkumu. Výsledná data jsme diskutovaly se ženami bez domova v rámci sebepodpůrných skupin.

Jako jeden z limitů výzkumu vnímáme roli žen bez domova v pozici konzultantek výzkumného týmů. Původní záměr podpory samotných žen jako výzkumnic (viz Videmšek, 2009) jsme vlivem časových kapacit a nízké zkušenosti s tímto typem výzkumu nerealizovaly. Zároveň jsme narazily na nedostatečné a v podstatě neexistující možnosti vzdělávání marginalizovaných skupin ve výzkumných metodách a technikách, které by umožnilo plynulejší zapojení žen bez domova. My jako spolupracovnice se ženami bez domova jsme naopak zůstaly v rolích těch, které výzkum vedou a rozhodují o posunu do dalších výzkumných fází. V tomto ohledu jsme tak reprodukovaly existující vztahovou asymetrii výše popisovanou Baršou (2006).

Další z limitů, které jsme ve výzkumu zaznamenaly, byla přítomnost „paradoxu přerozdělení moci“, kdy znevýhodněné skupiny jsou zmocňovány pomocí „moci“ druhých/silnějších (Rahnema, 1990). Dochází tak k tomu, že výzkumník či výzkumnice, držitel/ka informací a vyššího vzdělání, ovlivňuje myšlení a jednání znevýhodněných lidí, což můžeme označit za formu „politiky moci“, která uznává schopnost „silnějšího“ ovlivňovat myšlení slabšího.

3 Vlastní analýza dat

Monika Benešová, Magda Frišaufová, Jitka Kolářová, Eliška Lindovská

Z výpovědí komunikačních partnerek bez domova jsme v rámci otevřeného kódování abstrahovaly následující subkategorie a kategorie.

Kategorie „Situace (ne)bydlení“ se vyznačuje subkategoriemi korespondujícími s evropským pojetím a vymezením bezdomovectví a vyloučení z bydlení. Objevují se subkategorie „Bez střechy“, „Bez bytu“, „Nejisté“ a „Nevyhovující bydlení“.
„Formy násilí“ jako kategorie obsahuje násilí „Fyzické“, „Psychické“, „Sociální“, „Ekonomické“, „Sexuální“ a „Institucionální“.
Podrobně se věnujeme kategorii „Individuální strategie řešení“, ta se skládá ze subkategorií „Prevence násilí“, „Strategie zastavení aktuálního násilí“, „Odchodové strategie“, „Strategie pomoci druhým“ a „Strategie řešení institucionálního násilí“.
Bariéry pomoci jsme rozčlenily na dvě kategorie „Individuální bariéry změny“ a „Systémové bariéry změny“. Kategorie „Individuální bariéry změny“ obsahuje subkategorie „Psychické rozpoložení“ a „Nemluvení o násilí“. „Systémové bariéry změny“ se skládají ze subkategorií „Nedostupnost bydlení“, „Nedostupnost podpory“, „Flexibilizovaná práce“ a „Doporučení změn na systémové úrovni“.
Další abstrahovanou kategorií byla kategorie „Děti“.
Poslední kategorii tvoří „Podpora“, která se člení na „Formální sít'“, „Neformální sít'“ a „Způsoby podpory“.

KATEGORIE	SUBKATEGORIE
Situace (ne)bydlení	Bez střechy
	Bez bytu
	Nejisté bydlení
Formy násilí	Fyzické
	Psychické
	Sociální
	Ekonomické
	Sexuální
	Institucionální
Vlastní prostor	Získání autonomie
	Udržování změny
	Návrat k násilnému partnerovi
Individuální strategie řešení	Prevence násilí
	Strategie zastavení aktuálního násilí
	Odchodové strategie
	Strategie pomoci druhým
	Strategie řešení institucionálního násilí
Individuální bariéry změny	Psychické rozpoložení
	Nemluvení o násilí
	Nedostupnost bydlení
	Nedostupnost podpory
	Flexibilizovaná práce
	Doporučení změn na systémové úrovni
Děti	
Podpora	Formální síť
	Neformální síť
	Způsoby podpory

Tabulka č. 3 Výzkumné kategorie a subkategorie abstrahované z výpovědí účastnic bez domova

Dále jsme zvlášť abstrahovaly kategorie a subkategorie z dat získaných od pomáhajících pracovnic a pracovníků.

KATEGORIE	SUBKATEGORIE
Bariéry pomoci	Nastavení služeb
	Informace
	Individuální
Doporučení pro snížení bariér	
Nástroje pomoci	Individuální úroveň
	Skupinová úroveň
	Síťování aktérů
Nastavení systému	Podmínky služeb směrem k uživatelkám
	Pracovní podmínky pracovníků služeb
Způsoby práce	Charakter práce
Přístup pomáhajícího pracovníka	Pomáhající přístup
	Přístup produkující bariéry

Tabulka č. 4 Výzkumné kategorie a subkategorie abstrahované z výpovědí pomáhajících pracovnic a pracovníků

V datech získaných prostřednictvím výpovědí pomáhajících pracovnic a pracovníků jsme identifikovaly šest kategorií.
První z nich „Bariéry pomoci“ se člení na subkategorie „Nastavení služeb“, „Informace“ a „Individuální bariéry“.
Další samostatnou kategorii tvoří „Doporučení pro snížení bariér“.
Kategorie „Nástroje pomoci“ je tvořena subkategoriemi vymezujícími nástroje pomoci na „Individuální úrovni“, „Skupinové úrovni“ a systémovější úrovni prostřednictvím „Sít'ování aktérů“.
V kategorii „Nastavení systému“ jsme analyzovaly „Podmínky služeb směrem k uživatelkám“ a „Pracovní podmínky pracovníků služeb“.
Kategorie „Způsoby práce“ obsahuje subkategorii „Charakter práce“.
Poslední kategorii „Přístup pomáhajícího pracovníka“ jsme rozčlenily na subkategorie „Pomáhající přístup“ a „Přístup produkující bariéry“.

V následujících kapitolách (čtvrté – šesté) rozvíjíme jednotlivé kategorie a subkategorie pomocí výroků komunikačních partnerek bez domova. Jména byla změněna. V případě, že se jednalo o výroky žen bez domova zachycené v rámci ohniskových skupin, jsme zařadily před fiktivní jméno ženy označení „FG“. Ostatní výroky byly zachyceny v individuálních rozhovorech.
V kapitole sedmé, o pomoci z pohledu pomáhajících pracovníků, jsou výroky jednotlivých pracovnic a pracovníků označené PP1 – PP15.

4 Formy násilí a jeho aktéři

Eliška Lindovská

Ženy bez domova vyjadřují zkušenosti s různými formami násilí. Tyto formy nejsou specificky vázány jen na životní situace bezdomovectví (konkrétně jeho podoby bez bytu a bez střechy). Rozmanité podoby násilí totiž ženy popisují také z doby, kdy bydlely v nájemním bydlení. V souladu s ETHOS (Edgar, Meert, 2005; Edgar, Meert 2006) a podle popisu žen, které v takovém bydlení zažívaly násilí od svých partnerů, příbuzných či známých, však takový typ bydlení chápeme jako bydlení nevyhovující a nejisté (tudíž je možné mluvit o životní situaci vyloučení z bydlení).

Rozdíly v souvislosti se zažívaným násilím v bydlení a životní situaci bezdomovectví pak spočívají **ve způsobech násilí**, se kterými se ženy setkávají, a v souvislosti s tím, **kdo** násilí páchá.

Zatímco u **bydlení v nájmu** se ženy setkávaly především s násilím páchaným jejich **partnerem** (**případně rodinou** a blízkými v dětství) **a známými**, v životní situaci **bezdomovectví** (v její podobě **bez bytu, bez střechy**) se ženy bez domova kromě násilí ze strany **partnerek či partnerů a známých** setkávají také s násilím páchaným **veřejností, policií, soukromými bezpečnostními agenturami a také institucemi (i těmi pomáhajícími).**

V **nájemním bydlení** se ženy setkávají především s **násilím fyzickým, psychickým, ekonomickým, sexuálním a sociálním**, v životní situaci bezdomovectví (v její podobě **bez bytu, bez střechy**) se kromě těchto forem přidává specificky násilí **institucionální (ze strany pracovníků institucí).**

Násilí odehrávající se v okruhu rodiny a partnera ženy se tak v životní situaci bezdomovectví podle výpovědí žen rozšiřuje na lokální úroveň (veřejnost, policie, bezpečnostní služby) a na úroveň strukturální (instituce).

Detailněji analyzujeme zažívané situace násilí v následujícím textu. Pro lepší orientaci jsme se rozhodly kapitolu strukturovat primárně podle převažujících způsobů násilí.

4.1 Fyzické násilí

„ Ať jsem dělala, co jsem dělala…“

Nejčastěji zmiňovanou formou fyzického násilí ženami bez domova bylo **bití**.

S bitím **od partnerů** se ženy setkávaly v době, kdy ještě **bydlely**:

„… at' jsem mu potom dělala, co jsem mu dělala, tak bud' teda začal řvát, anebo už potom vůbec neřval a rovnou mě zbil…“ (Alžběta)

„… manžel se potom projevil… denně mlácení… pak mě začal hodně mlátit za každou kravinu…“ (Lidka)

„…tam jsem žila s jedním a ten mě tak zmlátil, že jsem ani nemohla zvednout ruku…“ (Vilma)

„… toto bylo fakt asi poprvé, když jsem dostala pořádnou nakládačku a na to v životě nezapomenu. Když vás někdo mlátí tak, aby na vás nebylo nic vidět, do hrudi, do zad, do boku, do břicha. Ne do rukou nebo tváře…“ (Šárka)

„… hlavně to mlácení, s těma zbraněma…“ (Petra)

„… No tak jsme hráli ten kulečník, přišel a prostě mě zatáhl na záchod, zmlátil mě. Ale to bylo úplně, že mi zuby vybil, všechno, a měla jsem všude modřiny…“ (Jitka)

„Jo, tak ten mě mlátil, do hlavy, do zad, hajzl…normálně po kober-

ci do krvava, ti sousedi to slyšeli, jako šílené…" (Tereza), i v situaci bezdomovectví *„… dal mi pěstí, rozbil mi hlavu…"* (Magda).

Obrázek č. 1 Divadlo obrazu – „Pěstí"

Zdroj: Tvorba žen bez domova, víkendový pobyt

Ze soužití s **partnerem v nájemním bydlení** ženy dále popisují **fackování** *„… taky jsem nějakou tu facku chytla…"* (Věra), zejména v počátcích vztahu obsahujícího fyzické násilí. *„To bylo vlastně v takové té začáteční fázi, když jsem mu něco řekla, co se mu nelíbilo, tak šel a dal mi facku…"* (Alžběta).

Další z popisovaných forem fyzického násilí byla **napadení nožem** *„Pak jsem potkala dalšího, ten mě taky začal mlátit, toho zavřeli potom, protože mě pobodal."* (Petra) *„… a nožem mě lehce škrtl do břicha…"* (Jitka), **kopání** *„Byla jsem těhotná, tak mě kopal do břicha."* (Jitka) *„… kopal mě ze schodů…"* (Agáta), **tahání za vlasy** *„… on mě ještě tahal po bytě za vlasy…"* (Agáta), **škrcení** *„... mě držel za krk, jsem visela ve vzduchu…"* (Agáta). Škrcení udává jedna z komunikačních partnerek bez domova jako zkušenost ze vztahu v situaci **přespávání v přístřešku** *„… začal mě škrtit…"* (Magda).

Ženy mluvily také **o fyzickém napadení svých dětí** ze strany **partnera** *„… protože on potom třískal i kluky, když byli kluci venku a něco vyvedli, tak je ztřískal, že kluci byli samá modřina…"* (Alžběta) *„… začal mlátit mě a děcka…"* (Markéta), **spolubydlícího** *„.. .začal být drzý, děcka mi bil a takové…"* (Agáta) a **rozbíjení věcí partnerem** *„…on třeba přišel, to byl pokoj, tam jsem měla sekretář, on to všechno rozbil."* (Markéta) a **spolubydlícím** *„… tak kamarád ten byt úplně zdemoloval. Úplně to tam celé rozbil, opět jsem se musela vystěhovat."* (Agáta).

„Oko za oko, zub za zub"

Ženy bez domova popisují také zkušenosti s bitím ze strany **soukromých bezpečnostních služeb obchodních domů**

„… a prostě ti ipáci, oni, že na celém tom tobjektu mám zákaz, no ale já jsem tam pořád chodila. Tak jednou se s prominutím nasrali a vytáhli takovou plastovou tyčku, řekli mi, at' se otočím zády ke zdi, s tou tyčkou mě začali bít, chtěli po mě, at' udělám sto kliků, sto dřepů a tady zub mi vybili s tou tyčkou." (Karin)

„… tady v obchodě byl jeden hlídač. Celou cestu, co já jsem šla, tak on do mě začal kopat a žduchat. Jsme se do něho pustily, i ta moje přítelkyně jakože, co dělá, on se začal smát a zase do mě kopl, do noh nebo jakože do zadku, at' vypadnu." (Karin)

a na **hlavním nádraží** *„Několikrát došlo k napadení na nádraží, strčil do mě, dopadla jsem na dlaždice hlavou."* (FG/Nela).

„Braní spravedlnosti do vlastních rukou" zažila opakovaně také jedna z účastnic výzkumu při střetu s **majiteli menších obchodů**.

„No a já sem vzala nějaké ty sprcháče… tak za mnou vyběhli a uprostřed centra do mě začali bouchat a kopat." (Karin)

„Oni si mysleli, že jsem kluk, že mám krátký vlasy, tak do mě jakože pěstí dávali. Ten jeden mi vykroutil ruku za zády a ten druhý mi bušil do hlavy." (Karin)

„… a začali po mně házet kameny"

Některé ženy bez domova přebývající na veřejných prostranstvích vypovídaly o útocích ze strany veřejnosti.

„… když po mně házeli petardy, mouku z mostu, ocet, po psech mi házeli. Ale to byli mladí parchanti, šestnáct, sedmnáct roků…" (Magda)

„… a začali po mně kameny házet…" (Milada).

4.2 Psychické a sociální násilí

„Můžeš být vděčná, že…“

Z různých forem psychického násilí ženy bez domova nejčastěji zmiňovaly **ponižování**. To zažívaly v soužití se svými **partnery**:

„Manžel mě vždycky házel do takových těch psychických stavů, že já nejsem nikdo, on je někdo, prostě takové shazování… že můžu být ráda, že on je se mnou, že na jinačího muže nemám. To jsem měla třeba už ty čtyři děti. Ještě mi třeba říkal, že mu můžu být vděčná, že vůbec on je se mnou…“ (Lidka)

„Ten další mnoholatej vztah, ten partner si byl jistej, ty se svojí postavou si nemůžeš nikoho najít a tak…“ (Věra)

„Musela jsem spát na zemi… Já jsem nikdo a on je pan někdo a že já ho budu poslouchat, co řekne, to platí.“ (Jitka)

„Kolikrát jsem mu udělala jídlo a on, jakože to má žrát smažené karbenátky, a hodil mi to do koše i s talířem, jako jsem se snažila. Kolikrát jsem fakt vařila, aby bylo jídlo a on nepřišel domů.“ (Agáta)

S ponižováním se setkala účastnice výzkumu také při **bydlení u známé** poté, co **ztratila vlastní bydlení**:

„To bylo peklo. Ona si tam vodila kamarády, chlastali. Já vedle v pokoji se všema děckama, s jejíma i s mojim. Ti se jenom bavili, kdo to je. Ale víš jak, nemá kde bydlet, skončila na ulici. Blbé to je, víš, když to slyšíš. Já jsem brečela v pokoji. Musí každému vykládat, že jsem bezdomovkyně?“ (Lada)

Jedna z komunikačních partnerek bez domova zmiňuje také **šikanu** ze strany partnera:

„… a ty tam budeš stát a ani se nehneš a budeš tam tak dlouho, dokud ti neřeknu.“ (Jana)

Jiná žena zažila šikanu ze strany **známé**, u které bydlela.

„Jdeš se sprchovat: ‚Co nejrychleji prosím tě, za tři minuty ať jsi osprchovaná.‘… Hnus.“ (Lenka)

Ze strany partnerů a blízkých rodinných příslušníků popisují ženy bez domova různé formy **manipulace**.

Vypovídají o **lhaní:**

„On v hospodě říkal, že se mi nikam nechce jít. Že jsem jenom doma, že si s dětma hraju, že ráda vařím a že jsem domácí puťka. Tak oni tomu věřili. Nikoho to nenapadlo.“ (Jitka)

„On věděl celou tu dobu, že jsem vždycky opravdu slyšela na ty děti. Že on fakt řekl, že přijde z vězení, že mi s něma pomůže, aby šly z dětského domova. Takže jsem vždycky držela při něm, protože jsem myslela, že jako otec mi s něma pomůže. A to bylo dejme tomu čtyři měsíce nebo pět měsíců oblbování…“ (Lidka),

o **psychickém nátlaku**:

„No že bud' půjdeme někam oba dva, anebo že já můžu zůstat, když si dám někde kluka. Tím myslela do domova jako. ‚Lenko ty to nedáváš sama, dej ho do domova. Nech ho, ať si ho někdo adoptuje.‘“ (Lenka),

o citovém vydírání:

„Buď'to ztratíš mě jako mámu, anebo půjdeš na potrat a já ti zůstanu jako máma.“ (Lenka),

o vyhrožování:

„Už dvakrát byl rozvod podaný a vždycky se to pak stáhlo ty rozvodové papíry. Ale ted' jsme jako podali, manžel přes vězení vyhrožuje…“ (Lidka)

„On mi řekl, že když od něho okamžitě neodejdu i s dítětem, tak že budeme oba v krvi, tak jsem prostě vzala dítě, tašku a vypadla jsem.“ (Lada)

„Ještě vyhrožoval, že přijdu o děti a všechno.“ (Jitka).

Ženy v partnerských vztazích podle svých slov zažívaly **žárlivost a kontrolu**: *„A on: ‚Kde jsi byla?‘ Kolikrát mě přišel kontrolovat i do práce.“* (Petra)

„On mě ani nepustil na nákup, chodil radši on. Takže jsem nemohla ani na policajty nikde. Když jsem neměla modřiny, tak jsem mohla jít ven. Ale stopoval mi to. ‚Ted' půjdeš s děckama na dvacet minut, si to obejdi, ať jsou na chvilku venku, ať lidí vidí, že žiješ, a potom přijď.‘ A když jsem se opozdila nebo jsem potkala sousedku, tak zase jsem dostala.“ (Jitka)

„My jsme spolu chodili před rokem a půl a on je klíště, on je normálně žárlivý. Telefon mi kontroluje, já nemůžu kolikrát ani dýchat, že prostě furt za zádama ho mám… On mi lezl do telefonu, kontroloval mi telefonní seznam, zprávy mi kontroloval, facebook, všecko prostě úplně.“ (Andrea)

V některých případech docházelo **k sociální izolaci** žen partnery formou neumožnění sociálních kontaktů s přáteli a kamarády:

„On šel třeba do hospody a on mě zamkl a nemohla jsem vůbec vyjít.“ (Markéta)
„Ani kamarádky za mnou nepustil, protože žárlil.“ (Jitka)

Obrázek č. 2 Divadlo obrazu – „Manipulace“

Zdroj: Tvorba žen bez domova, víkendový pobyt

„Služky“

Ženy bez domova popisují **roli „služky“**, kterou zastávaly jak **v partnerských vztazích**, když ještě bydlely:
„Nebo si tam přivedl kamarády ze šachty, já je musela obsluhovat.“ (Vilma)
„To jsem dělala jenom službu nějakou. Co chlap řekl, to muselo být. On měl pravdu, já jsem nebyla nic, jenom služka a to je všechno.“ (Jitka), tak při ztrátě bydlení a nastěhování se **k rodinným příslušníkům** nebo **„kamarádům“**, kde od nich bylo „posluhování“ vynucováno výměnou za „střechu nad hlavou“.
„Já z té sestřenice, co sem u ní byla, jsem měla psychické stavy. Dejme tomu, že ona měla na jednom rohu sklenici vody a já sem byla na druhém rohu, tak ona to chtěla podat. Jo a přitom to měla vedle sebe.“ (Karin)
„Třeba když jsem jim nechtěla vyprat prádlo, na svoje náklady více méně, tak jako ‚To si mám ještě prosit, abys mi pičo vyprala prádlo?‘“ (Agáta)
„To ne jak u kamarádky: ‚To nemůžeš tak vysedávat, běž. Uvař oběd, navař mojim děckám patnáctiletým, naber děckám, ‘teto já mám žízeň’.‘ A já, aby mě nevyhodila, tak jsem poslouchala.“ (Lenka).

„Bezdomáry“

Ženy bez domova se podle svých slov setkávají **s nadávkami na veřejných prostranstvích**, na místech, kde **přespávaly** (pod mostem, na chodbách), především od **veřejnosti**. Nadávky se přitom vztahují k jejich životní situaci a stereotypům kolem života na ulici (domnělá špinavost, smrad, nepořádek, parazitování na společnosti):
„… jsme bydlely vlastně na chodbě, ve sklepě. No a tam prostě i její babička, i její bratranec, všichni tam nadávali, že tam děláme fet'ácké doupě a takové nadávky.“ (Karin)
„… takový to ‚posraný bezdomovci‘.“ (Alžběta)
„‚A hele bezdomáro, to bude nějaká špína, co tady votravuje, co sem leze. Smrad'och,‘ a tak…“ (Romana)
„Nadávali nám: ‚Vy špíny. Běžte, děláte tady bordel.‘ Na mě: ‚ty černá cikánko‘. No a kolikrát zastavili auta, jak jsme poprvé spali v tom tunelu. Někteří vystoupili z auta a už nadávali. ‚Běžte pryč, co vy tady děláte, bezdomovci, vy špinaví,‘ a všelijak.“ (Ema)
„…řekla, že ona by bezdomovce vystřílela, vyhnala ze země a takové řeči. Tam lidi chtěli peníze po někom a ona řekla: ‚Já bezdomovce nesnáším a nedala bych jim ani korunu, to jsou lidi, vyžírky.‘ Že ona tyhle lidi neuznává, z odpadlické společnosti…“ (Darina)
„Jedenkrát se též stalo, že do toho kontejneru jdu, a takoví mladí šli a pověděli: ‚Ty stará kurvo, co tady děláš, my tě tam hodíme a ty tady zdechni.‘“ (Milada)

Účastnice výzkumu vypovídají o **vyhánění veřejností** z jimi obývaných chatek a prázdných domů. Vyhnání se děje různými způsoby, od zbourání objektu, přes zničení věcí, nadávání až po fyzické napadení:
„No a teď co jsem s nynějším partnerem, tak jsme bydleli na chatičce, vlastně sousedovi se to tam nelíbilo, že tam jsou lidi, který nemají kde být, tak prostě to nechal zbourat.“ (Alžběta)
„A kolikrát nás lidi vyhazovali. Nechtěli nás tam, lidi tam přišli, i takoví kluci vyhazovali nás. ‚Běžte si pryč, tady nemáte co dělat.‘ Jednu tam i zbili, tak jsme měli strach. Vyhrožovali nám… Schvál-

ně přišli a vylívali vodu na ty deky. My jsme třeba odešli a oni viděli, že my tam máme věci, deky a takové. My jsme přišli, tak to všechno bylo mokré. Jsme neměli na čem spát. A ještě v zimě. Všecko bylo mokré, zmrzlé a to udělali oni. Tak nám to dělali schválně. My jsme si zažili. Ty deky, jak nám podpálili. Zapálili, aby nebylo s čím se zakrýt. Vyhodili to. Ty hrnce, všecko to vyhodili. Tak jsme šli pryč." (Ema)

O **slovním napadání** na hlavním nádraží pracovníky **soukromé bezpečnostní služby** mluví další z participantek výzkumu:

„Mně ukradli všechny peníze, kdybych to neřekla policajtům, tak ty peníze nemám." (FG1/Petra)

„Na hlaváku hlavně ženy otravovali, slovně napadali, že jsou děvky, říkali jim, že jdou zase krást do Billy… A i lidem zastoupili cestu k policejní služebně na hlaváku, že neměli možnost to jít nahlásit." (FG1/Věra)

Dále se negativní vztah k ženám bez domova podle jejich výpovědí projevil odsuzováním a vymezováním veřejnosti vůči nim. Byly obviňovány za své bezdomovectví:

„To je tak do teďka, u venčení pejsků. Dvě tři ženské. ‚To jsou ty bezdomovkyně. Jak to můžeš dopustit bydlet se svojima dětma na azyláku. To si říkají matky?'" (Lenka)

„Kdyby chtěly, tak by pracovaly, kdyby chtěly, tak by bydlely, já jsem pracovala dvacet let… Jenomže tehdy doba a dnešní doba." (Lenka)

4.3 Ekonomické násilí

„Na Vánoce podravka"

Komunikační partnerky mají podle svých výpovědí zkušenost s ekonomickým násilím. Jednalo se o **zadržování a utrácení jejich financí partnery**. Z toho důvodu ženy zůstávaly často bez prostředků na stravu pro sebe i děti:

„Na Vánoce jsme měli chleba s máslem a s podravkou, protože on utratil vše, šedesát tisíc za jeden den. A teď ty děti a teď se na mě dívali…" (Jitka) *„Kradl mi dokonce peníze z peněženky, když on byl připitý, tak on mi bral peníze, jsem měla poslední dvě stovky a on mi je sebral."* (Andrea) *„Ještě mi začal potom krást peníze na nájem."* (Lidka)

„… našla jsem si tam chlapa, který byl o 15 let starší než já, ale ze začátku s ním bylo dobře, tak jsem se za něj vdala a on dělal na šachtě, a když jsme měli těch šest dětí, tak mi přestal dávat peníze." (Vilma)

„… muž nechce vypadat jako blbeček a utahuje tobě opasek namísto sobě, i když žije z tvých peněz, je to forma násilí. Prostě týrání, když ti nedá na stravu anebo na cestu, a choď pěšky, a přitom ty ho živíš." (Šárka)

Ženy se setkávaly s ekonomickým násilím také při **bydlení u známých**, v podobě nucení k **odevzdání veškerých finančních prostředků** či ke **sdílení potravin**.

„Sama jsem potom bydlela u kamarádky půl roku, s malým. Dávala jsem ji veškeré svoje peníze do koruny, mně nezůstávalo vůbec nic. Jakž takž jsem měla pro kluka na svačinu." (Lidka)

„Nebo jsme si s děckama koupili jídlo a oni nám ho snědli, jo třebas jakože jsem tam měla sociálku, tak jsem nakoupila plnou ledničku a druhý den ráno jsme neměli co jest. Jsem říkala, ty jako šílené fakt." (Agáta)

„Bída z lidí vlky činí…"

S ekonomickým násilím, nejčastěji v podobě **krádeží**, se ženy setkaly i při přebývání venku, v životní situaci **bez střechy**:

„Když jsem přišla, že tam už budu spát, tak jsem zjistila, že mi chybí dost věcí, takže mě přišli ještě okrást." (Karin)

„… to jsme šli já, on a ještě jeden, já jsem ho pozvala na kafe. Šla jsem na záchod a povídám, hlídej mi ji. A on mi ukradl pět tisíc, od té doby se neukázal a vůbec ho není kde vidět." (Vilma)

„… jste unavená, sednete, nevíte, kdo vás okrade, kdo si vedle vás sedne. Usnete, spánek, přijde… To se mi taky stalo. A přišli jsme o hodně věcí, které jsme dostali. A vlastně tak jak jsme ty věci schovávali, tak nás vykradli. To dělají bezdomovci bezdomovcům." (Darina)

V jednom případě se jednalo o **loupežné přepadení**:

„… povídá: ‚Kde máš co, kde máš co?' Celý batoh mi vysypal. ‚Co máš pod polštářem, kde máš mobil?'" (Milada)

4.4 Sexuální násilí

„… vzal si to násilím…“

Se sexuálním násilím se komunikační partnerky setkávaly **v partnerských vztazích**. Jedna z žen vypovídá, že začátek násilného vztahu byl provázen manželovými **nevěrami.**

„… manžel potom chodil za jinýma ženama. Vlastně narážím na to, že paní, která s ním taky otěhotněla a má jenom o tři měsíce starší dceru než my. Takže to začlo tou nevěrou.“ (Lidka).

Další z žen mluví o sexuálním násilí navázaném na psychické násilí (ponižování) v souvislosti s hazardním hraním partnera.

„Začal taky hrát automaty, měl různé poměry, posílal mi je přes telefon… Přišla jsem domů a přitom jsem měla důkaz, že on tam je s tou ženskou, ale že jsem blbá a že jsem si to vymyslela, a takové ponižování.“ (Jitka)

Sexuální násilí bylo také podle výpovědí několika žen provázeno násilím fyzickým.

„Kolikrát jsem ho viděla s nějakou ženskou a jako ještě jsem dostala přes hubu já, protože jsem odporovala, přitom on si chtěl s cizí ženou užít a já jsem mu to překazila.“ (Agáta).

Docházelo k **nucení k sexu:** *„… když jsem neměla chut', tak jsem mu radši nastavila, aby byl klid.“* (Petra) či k **nucení k sexuálním praktikám** například citovým vydíráním: *„Já jsem měla svoje děti 19 měsíců a on prostě byl na sex a já jsem byla unavená od dětí a vzhledem k tomu jsem měla nechut' k sexu a skončilo to tak, že jednou nebo dvakrát se snažil dělat takové ty praktiky, které mi tehdy nesedly, pak vlastně to nastavil tak, že pokud není sex, tak nebude pomoc v rodině…“* (Věra)

V neposlední řadě vypovídají ženy bez domova o zkušenosti **znásilnění v partnerském vztahu**.

„To ti řeknu, že jsem mu nechtěla dát, tak mě napadl, byl vožralej.“ (Vilma)

„Manžel třeba už i v tom sexu, když já jsem třeba nechtěla, tak on si to vzal třeba násilím…“ (Lidka)

Vzhledem k popisovaným strategiím, jak se ubránit obtěžování a sexuálnímu napadení na ulici ze strany cizích mužů (v kapitole páté), předpokládáme, že ženy zažívají i tuto formu sexuálního násilí.

4.5 Institucionální násilí

Oddělení sociálně právní ochrany dětí

Dvě z žen bez domova zažily **neetické jednání** ze strany úřadů, konkrétně od oddělení sociálně právní ochrany dětí, kdy sociální pracovnice odmítla svěřit děti do péče a iniciovala odebrání dětí z důvodu nevyhovujících bytových podmínek.

„Já jsem měla špatnou sociálku, která vlastně, když jste něco dělala, tak ještě vám podrážela nohy. Jsem třeba řekla, jestli si můžu děti vzít na ubytovnu, než si najdu nějaké bydlení. Paní řekla, že neexistuje, na ubytovnu mi je nedá. Když zjistila, že jsem těhotná, tak se vždycky ptala, jestli nechcem radši ji dát k adopci nebo jestli nechci ještě na potrat. Ještě měsíc před porodem chodila a jestli opravdu se té malé nechcu zbavit, že nachystá papíry, aby šla do pěstounské péče. Já jsem v sobotu porodila a v pondělí už mi chtěli malou odebrat do kojeňáku, že vlastně nemám kam jít s tou malou, že žádné řešení nemám, už mi chtěla hned odebírat tu malou…“ (Lidka)

„… sociální odbor v šestinedělí, dokud si nepořídíte velký průtokový ohřívač vody, budou děti tam a tam. Fond ohrožených dětí to rozhodnutí okamžitě stagnoval, protože to nemůžou v šestinedělí. Proto nechodím na OSPOD, radši jsem si všechno vyřídila sama, když tam mám jít, je mi špatně, bliju, klepu se…“ (FG2/Nela)

Zdravotnická zařízení

Několik komunikačních partnerek vypovídalo o zkušenosti **nerovného přístupu** ve zdravotnické péči. Jedna z nich zažívala diskriminující přístup poté, co zdravotnický personál zjistil, že má v těhotenství pozitivní testy na nealkoholové návykové látky.

„Nejhorší, že na ty alkoholiky se nedívají tak jak na ty fet'áky, že na ty fet'áky se dívají úplně jinak. Když jsem rodila Tád'u, tak oni na to přišli, že malý měl zvýšený puls… že mi budou dělat testy na drogy. Můžu říct, že jsem měla stahy co 5 minut. Celý den za mnou nikdo nepřišel, až potom od půl sedmé odtekla voda, tak já jsem zazvonila, že asi rodím, tak teprve potom přišli a malý byl na světě za šestnáct minut. No a po porodu mě tam hodinu nechali ležet, tak jsem odrodila tu placentu. Potom v devět hodin přišla sestra, at' se jdu osprchovat, že mi donese i jídlo, říkám: ‚Paráda.' Do rána tam za mnou nikdo nepřišel, kdybych tam vykrvácela, tak nikdo

nic. Až ráno kolem půl deváté mi donesli snídani. Pak celé dopoledne za mnou nikdo nepřišel, až v poledne mi donesli propouštěcí papíry. Přikládám to tomu, že věděli, že jsem rodila zfetovaná…I ty pohledy těch sester, jak se dívaly." (Agáta)

Jinou z komunikačních partnerek diskvalifikovali z dárcovského programu plazmy, když se dozvěděli, že je obyvatelkou azylového domu.

„Chodila jsem na darování plazmy, ale když zjistili, že bydlím na azylovým domě, ukončili se mnou spolupráci." (FG1/Tamara)

Celkově vnímají dvě účastnice ohniskové skupiny **neempatický přístup** zdravotnického personálu.

„… stresující u toho lékaře, nejsou jemní, jsou neempatičtí, netaktní… A někteří mají negativní zkušenosti, že to nechtějí znovu zažít, to ponížení. Jde o ten nižší personál – sanit'áky…" (FG2/Věra)

„Ani nemusejí mluvit, stačí pohled, to, jak s vámi zacházejí…" (FG2/Nela)

Výjimkou nejsou ani **odmítnutá ošetření**, pokud se žena neprokáže kartičkou pojištěnce nebo pokud přichází přímo z ulice.

„… když nemá kartičku pojišťovny, tak ho odmítaj ošetřit, a když přijde v takovým stavu, v jakým je, tak jak je z ulice, tak ho odmítnou ošetřit." (FG1/Věra)

Úřady práce

Nejasnosti vznikají i při přidělování **dávek sociální pomoci**. Ženám není dostatečně vysvětleno, z jakého důvodu pobírají danou výši příspěvku.

„Já si myslím, že když někdo z Úřadu práce bere živobytí sám na sebe tři tisíce pět set korun jo a když máš malé dítě, jako mám já, měla bych brát na kluka dva tisíce sto padesát. A místo dva tisíce sto padesát pobírám čtrnáct stovek. A když jdu na úřad a ptám se, jak je to možné, tak ona mi řekla: ‚No my to samy nevíme.' Kamarádka má ten samý případ, sama s dítětem s jedním, akorát s holčičkou, ona bere na tu holčičku dva tisíce sto padesát. Tak samo stará. Já mám kluka a já beru čtrnáct stovek na něho. Jak je to možné? Že to není stejně? Já myslím, že by to mělo být stejně." (Lenka)

Mají zkušenost i s **nezájmem** o jejich životní situaci ze strany **pracovníků na úřadu**.

„Na úřadě mi paní s úsměvem řekla, že ji to nezajímá, že si to mám zařídit, jak chci, já říkám, jste si teda vědoma, že já žiju ze 1410,-, a ona mi říkala, to je hezké, ale mě to nezajímá. Takže děkuju a teprve minulý týden jsem se dozvěděla, že já jsem mohla na sociální zabezpečení, že by mi zpětně nějaké peníze vrátili…" (Věra),

s **ponižujícím, arogantním přístupem úřednic:**

„Já jsem se vždycky bála na takové úřady, tak jsem byla zakřiknutá, a paní začala na mě řvát, to nevíte, jak to máte vyplňovat, a tak jsem se radši stáhla a tak jsem řekla, děkuji, přijdu příště, a už jsem tam nešla." (Petra)

„… nebavili se se mnou. Řekli: ‚Vy jste bezdomovkyně, s váma se bavit nebudu.' (…) jsem si nerozuměla s mou pracovnicí. Ta místo aby mi pomohla, tak mě ještě shazovala a podkopávala mi nohy." (Darina)

„Přijdu si vyřídit důchod a oni ty pracovnice po mně začnou řvát… Už jsem si třikrát stěžovala tam, protože ono to nebylo poprvé. Takhle oni jednají se všema lidma, který tam přijdou. At' je to kterákoliv z toho okýnka. Hnusně…" (FG1/Dana)

Pracovnice nejsou podle žen bez domova dostatečně citlivé při komunikaci o jejich životní situaci. **Spěchají, přerušují ženy** v jejich výpovědi a **doptávají se** i na věci, o kterých ženy v daný moment mluvit nechtějí.

„Ptají se na dané otázky, ale měli by vytušit, že se necítíš dobře, dát ti čas…" (FG2/Edita)

„… začneš něco říkat, ale ona tě přeruší, na to se vás zeptám potom, teď řešíme tohle." (FG2/Nela)

„Hrozně na všechno pospíchají." (FG2/Marta)

„Hodně se vyptávaj, na všechno, i věci, o kterých nechceš mluvit, je to těžký o tom mluvit…" (FG2/Marika)

Dvěma z žen bez domova pracovnice v rámci individuálního poradenství navrhovaly **řešení neadekvátní jejich situaci**.

„‚Tak si vemte půjčku.' Z Úřadu práce ti řekne ženská, si vemte půjčku. Říkám ‚Prosím? A z čeho to budu platit? Já se zadlužím.' ‚Nebudete ani první, ani poslední.' Oni tě odbydou. My jsme pro ně odpad." (Lenka)

„Proč bych vám dávala rekvalifikační kurz, když můžete jít zametat ulice, na to akorát jste." (FG1/Věra)

Pro ženy je ovšem náročné taková řešení odmítnout. *„Bála jsem se odmítnout, cokoliv mi navrhla."* (FG1/Lada). Obávají se totiž, že by odmítnutí znamenalo ukončení spolupráce s nimi. *„Sice máš právo říct ne, ale když na něco odmítneš odpovědět, tak ti pak odmítají nabízet služby."* (FG1/Věra)

Služby pro lidi bez domova a další pomáhající profese

Ponižující, dehonestující jednání zažívají ženy bez domova také v některých sociálních službách, ze strany některých pomáhajících pracovníků **neziskových organizací**. Jedna z žen popisuje rétoriku pracovníků denního centra o lidech bez domova:
„Prasata se jdou umýt, zase tam bude bordel." (FG1/Marta).

Přístup některých pracovníků služby azylového domu je jednou z žen bez domova vnímán jako dehonestující: *„… na azyláku jsme pro ně špinavý odpad, bezdomovkyně, tak se k tobě chovají."* (Lenka)
Pracovníci na noclehárně a v azylových domech ženy podle jejich vyjádření kontrolují.
„Je to jak ve vězení." (FG1/Nela)
„Pečovatelka kontroluje, co peru." (FG1/Lada) *„*
My jsme tam pomalu jak v kriminálu, my říkáme všichni, už jen tam dát nám na okna mříže." (FG1/Dana)
Několik žen popisuje **neochotu** pracovníků **přizpůsobit zavedená pravidla** individuální situaci žen.
„… hustý pravidla na úklid společných prostor, i když jdeš ten den do práce. Nejde ta směna na úklid ani vyměnit. Brigádu chytneš z hodiny na hodinu, večer jsi unavená a ještě uklízet." (FG1/Marta)
„Byla jsem na azylu pro matky s dětmi, byl tam bodový systém, a když jsi se dostala na nulu, musela jsi odejít, i když jsi neměla kam jít…" (FG1/Věra)
„Ty azyláky fungují trochu stylem armádně. Nebo já jsem to zažila, teď je to trochu lepší, všechno je o lidech. Se mi stalo, že jsem přišla třeba ve tři čtvrtě na devět nebo v devět a že mě na azylák nepustili, přitom příchod je do půl desáté. Prostě mladýmu ruplo v bedně, nepustím tě, zůstaň venku." (Šárka)

Podle slov jedné z žen bez domova, pomáhající pracovníci užívají potravinovou pomoc více pro sebe než pro uživatele služby, kterým je určena.
„Já si pamatuju, když jsme přišli 2007, tak občas dávali kafe, cukr ti dali navíc, teď zásobí čaje pro sebe, jídlo do toho kelímku tak jenom pro ty, kdo jim pomáhali úklid ráno, je to takové divné tohle, když už teda pomoc, tak pomoc. Nebo z restaurací jsme se dozvěděli, že jim měli vozit nějaké jídlo a pečivo, tak my jsme z toho viděli tenkrát leda tak nějaké pečivo a to bylo tak asi všechno." (Romana)

Pomáhat a chránit: policie a soudy

Dvě z žen bez domova mluví o **nešetrném přístupu** ze strany některých **policistů**.
„… to jsou takový povahy policajtů, že nenávidí bezdomovce. To je nenávist k bezdomovcům. Jinak se to nazvat nedá." (FG1/Dana)
„… přišli policajti a já jsem měla takovou tu malou Coca-colu a hned ten policajt, jako že chce doklady, a tak já říkám: ‚Proč?' A tak jsem mu ukázala doklady. ‚Proč tady sedíte?' A von hned: ‚Vy tam máte určitě víno,' a já říkám: ‚Já jsem absolutní abstinent.' No chování policajtů, neříkám všech." (Romana)

Jedna z žen má zkušenost s **vykazováním** policií z **veřejného prostranství** *„… policajti vykazují z laviček…"* (FG1/Marta), jiná žena s nadávkami ze strany policie: *„Jeden, též policajt, takový agresivní. Co tady děláte, běžte pryč, běžte si někde jinde… Na mě: ‚Cikánko, černá hubo.' No. Jsou takoví policajti. Normálně nadával sprostě. A správně nemají, ne? (…) Ale aby vám pomohl ne, vůbec."* (Ema)

Dvě z žen bez domova popisují incident **fyzického násilí** ze strany policie.
„V létě jsme spali venku jako parta, v tom takhle dole pod schodama byli ty fet'áci, fetovali, chlastali a někdo na ně zavolal policajty a my jsme spali a teď oni přijdou policajti se psem a začali do nás kopat, stávejte. Jo a přitom jsme slušně spali. No voni do nás kopali…" (FG1/Dana)
„Právě že tenkrát, když mě zavírali, ten jeden policajt, který přijel do toho obchodu pro mě, tak si sedl vedle mě dozadu, a prý: ‚Co

sem ti říkal, tady mi krást nebudeš,' a flákl mi jednu." (Karin)
V jedné situaci policie naopak podle výpovědi ženy bez domova **nereagovala a nezastala se** jí při napadení majiteli obchodu, přestože podle ní byly jasné důkazy fyzického napadení.
„… ti policajti, oni nic neudělali. Já jsem ještě ležela na zemi, on mi držel ruku za zády, přijeli policajti, tak až teprv mě pustil, jsem mu dala občanku, tak se zasmál ten policajt, protože mě znal, no a jako že co sem vzala, asi čtyři sprcháče, tak jim vrátil to zboží a mě poslal pryč, že s tím neudělal nic, i když viděl, že jsem dobitá." (Karin)

Některé z žen popisují **necitlivé zacházení při výslechu**, poté co se rozhodly na policii obrátit při řešení násilné situace.
„… a ptají se: ‚A nenapomáhala jste mu náhodou?'" (FG2/Nela)
„Ptali se, kolikrát mě praštil do hlavy, než jsem upadla do komatu, jak to mám vědět?" (FG2/Veronika)

Některé z žen také vnímají **„nedovolání se spravedlnosti"**, poté co se ve věci násilí obrátily na policii a soudy.
„Týpek, co mě znásilnil, dostal jen podmínku, protože ‚nic neproved'!" (FG2/Veronika)
„Na ty policajty, to nemá cenu, oni se mi vysmějou. Teď'ka to je tak, že někdo zavolá násilí a policajti přijdou poprvé, podruhé a stejnak se nic neděje. Teď' je ten nový zákon na sedm dní vyvést z domu. No a co? On stejnak přijde domů a je to ještě horší." (Jitka)
„Mně se to stalo dvakrát, na Slovensku. Sousedi dali na policii, že mě frajer tříská, policajti přijeli, byli jsme oba u výslechu a poslali nás zase domů. A s druhým, vykopal mi zuby. Dvakrát, třikrát, na potřetí ho vykázali na tři dni, ale když je byt psanej na oba, tak s tím nic neuděláš." (FG2/Nela)

V případě, kdy násilí vyjde najevo, nebývá vždy podle jedné z žen dostatek důkazů o dlouhodobém, systematickém týrání. Týrání je proto posuzováno jen jako ojedinělý **incident**.
„… dostal rok. Ublížení na zdraví jenom. Nebyly jiné důkazy, že mě týral takhle. Že to je momentální. Že mně momentálně ten den jenom ublížil. Já jsem prostě neměla důkazy, že mě takhle týrá." (Jitka)

„Bývalý platí výživné sem tam, no a přes čtyři sta tisíc mi dluží, to z něj nedostanu. Jsem podávala už čtyřikrát trestní oznámení a stále k ničemu." (Agáta)
Navíc ženy musí kolikrát své obtíže **přeříkávat** hned **několika lidem**.
„Tři lidi s tebou řeší to stejný, musíš to furt vykládat." (FG2/Marika)
Ženy se pak rozhodnou raději násilí **s institucemi neřešit**.
„Po tý zkušenosti už bych to nikdy neudělala znova." (FG2/Nela)

Jaké strategie řešení násilí ženy bez domova tedy volí, je předmětem následující kapitoly.

5 Strategie řešení násilných situací

Magda Frišaufová, Jitka Kolářová

5.1 Strategie prevence násilí na ulici

Ženy podle svých slov vnímají život na ulici jako nebezpečný, at' už to je hledání a obsazování nového squatu *„Ale ty začátky (na novém squatu, pozn. ed.) – je to nebezpečný. Vždycky si vezmeš s sebou kluka."* (FG2/Nela), či prostě přežití dní na nádražích, v azylových domech či chatkách. Proto je podle nich strategické mít **oporu partnera** nebo **přátel**. *„Když jsem pak byla s novým manželem, byli jsme na lodi, (předchozí partner) posílal výhružný dopisy, bála jsme se, brečela, ale kluci, co tam bydleli, říkali, že pomůžou, že když přijde, tak se půjde koupat do Vltavy."* (FG2/ Alžběta)
„Jsme měli takové spacáky. Deky jsme si našli… Já bych se bála sama. Jsme tam byli třeba tři, čtyři, dva." (Ema)
„Šla jsem ven k tomu a Aleš tam byl… Já jsem pověděla, jestli by nebyl tak hodný, jestli bych si nemohla vedle něho někde spávat venku, protože mám strach z těch chlapů. Tak jsme spávali za tím Kauflandem na zemi." (Milada)

Některé ženy (především ty, které se často pohybují na ulici samy) u sebe nosí různé **obranné prostředky** – pepřový sprej, teleskopický obušek, popřípadě si v nebezpečných situacích dají jako zbraň klíče mezi prsty. Žádná z žen ale neuvedla, že by se v nějaké nebezpečné situaci pomocí těchto prostředků bránila, jde spíše o jejich prožívání „většího pocitu bezpečí".
„Mám lepší pocit z toho, když mám ten kasr, nepoužila jsem ho, neberu ho všude, ale večer si ho dávám do kapsy, prostě pro lepší pocit." (FG1/Lada)

Některé ženy mluvily o tom, že je také chrání a na nebezpečí upozorní jejich **pes**[13].

Jedné ženě se podařilo ubránit díky **přímému kontaktu na policistu** z dané v oblasti.
„Chodím fárat o půlnoci, protože to tam nechoděj ty další bezďáci. Taky se mi stalo (napadení), ale podařilo se mi chytit telefon - mám na telefonu speciální telefon na policajta kapitána." (FG1/Petra)

Další strategií je podle žen **vyhýbání se nebezpečným místům**, jako jsou veřejná, otevřená místa, například nádražní haly, ulice, místa kolem kontejnerů, kde ženy mohou být napadeny, obtěžovány, okradeny. V případě ohrožení se také mohou jít schovat do nákupního centra či do městské knihovny. Ženy ve svých výpovědích rozlišují mezi bezpečnými a **nebezpečnými časy** pobývání na veřejných prostranstvích. Zatímco Petra nebezpečí minimalizuje tím, že je venku o půlnoci, Dana se raději podle svých slov v nočních časech schová.
„Nejsem v noci venku. Kdybych byla v noci, už je to o strach. Voni jsou všichni vožralý, choděj tam do toho kasína, do tý herny tam. Chlastají, no a to je, že jo, ještě že prostě chodím prostě na tu lod'." (FG1/Dana)

Ženy také mluví o volbě hlavních, **osvětlených komunikací a nenavazování komunikace s cizími muži**.
„V tom případě hlavní cesty, nebavit se s cizíma chlapama. Jak říkáme, není to naše chyba, že nosíme silonky." (FG1/Nela)

[13] To jsou podle našich zkušeností ženy, které velice málo využívají různé sociální služby a ubytovací zařízení, protože tam neumožňují pobyt se psy.

Jedna z komunikačních partnerek zdůrazňuje ostražitost:
„Já jsem povídala a teď si musím dávat velký pozor.“ (Milada), další vyhýbání se konfliktům jako prevenci násilí:
„Vždycky jsem se snažila konfliktům vyvarovat, nebo spíš je vůbec nijak nevyvolat, jakoby vždycky když jsem viděla, že by k tomu konfliktu došlo nebo nějaký takový ten borec se našel, který by to vyprovokoval, tak jsem vždycky radši vyklidila pole.“ (Alžběta)

Muži mají ve vnímání žen v souvislosti s násilím mnoho rolí a pozic. Jsou vnímáni jako ochrana před násilím zvenku, ovšem také jako zdroj strachu. Proto jedna z účastnic výzkumu mluví o potřebě squatu jen pro ženy.
„*Kdyby byly squaty pro holky, nemusíš mít strach z frajera. Pak se chováš sebejistě a nikdo si na tebe tolik nedovolí.“* (FG2/Nela)

Ženy, které nemají stálejší bydlení a přespávají na noclehárnách nebo ve stanu, se také podle svých vyjádření potřebují chránit před krádežemi. Ukládají si své dokumenty, šperky a další nezbytnosti na nějakém bezpečném místě nebo u důvěryhodné osoby. *„Od tý doby, co nefetuju, nevytuhávám, tak o nic nepřicházím. Zásnubák a všechny doklady mám schovaný u babičky.“* (FG1/Nela) *„Rodný list mám bezpečně schovaný v zamykací skřínce.“* (FG1/Věra) *„Mám to u sebe furt, v kabelce v peněžence, dobře schovaný.“* (FG1/Vilma) *„Já to nosím s sebou na záchod, do koupelny, všude. Teda batoh ne jako, tam je mi jedno.“* (FG1/Dana)

5.2 Strategie zastavení aktuálního násilí

„Musíš se to naučit, být drsná…“
Ženy popisují, jak jejich vlastní postoj a chování pomáhá odvrátit napadení na ulici. Podle nich je třeba zaujmout ***„sebejistej postoj“*** (FG1/Nela) a ***„neukázat strach“*** (FG1/Marta).
„Sebejistý postoj“ v pojetí žen znamená, že se ženy musely pod vlivem okolností naučit reagovat na nejrůznější návrhy a útoky ostře, „drsně“ – *„Musíš se to naučit, být drsná. Říct ‚nech mě bejt‘, to nefunguje. A pokud seš holka, tak vůbec. A pokud seš těhule, tak to už vůbec ne. Buď hned atakovat…“* (FG1/Nela) „*Nerad to člověk dělá, ale musíš. Je to pud sebezáchovy.“* (FG1/Alžběta) a vymezit si vlastní prostor. *„Řeknu: ‚Hele, ani se ke mně nepřibližuj, nemám za prvé zájem, za druhý jsem vdaná a za třetí, dej si odchod.‘ Musím bejt takhle drzá. Protože jak budu hodná, tak oni by si jako moc dělali naděje.“* (FG1/Dana)
Jiná ze strategií řešení akutního napadení na ulici je nereagovat na nadávky a odejít.
„Myslím si, že je to největší chyba na to reagovat, prostě radši se sebrat, odejít, nedělat si žádné nějaké takové konflikty mezi druhýma.“ (Alžběta).
Pokud odchod není možný, jedné z žen se vyplatilo požádat o pomoc cizího člověka.
„Tam opravoval pán u baráku auto, jsem ho poprosila, jsem povídala, že po mně házou kameny a že mám úplně strach. Tak on zavolal policajty. A oni, jak to asi zjistili, tak utekli oba dva.“ (Milada)

Ženy také uváděly, že odpovídaly na útok na ulici či v noclehárně protiútokem, což obvykle náhodné „obtěžovatele“ odradilo.
„Já jsem se ubránila. Šla jsem z lodi a najednou mladej kluk mi řekl: ‚Pod‘ si zadupat.‘ Řekla jsem mu svoje a praštila jsem ho.“ (FG1/Vilma)
„Na ulici jsem vždy reagovala útok za útok – reagovat rychle a stejně jako protivník, využít chvíle překvapení: ‚Otoč se a odkráčej, nebo bude zle, nemysli si, že když jsem slabší a menší, že se do tebe nepustim!‘“ (FG1/Alžběta)
„Nejlepší obrana je útok. Třeba sexuální narážky, to hned zaútočit. Já třeba, když mi řekl: ‚Jdeme si zaprcat,‘ tak jsem ho chytla za rozkrok: ‚A čím?‘ A byl klid.“ (FG1/Marta)
Někdy se ženy potřebují ubránit i napadení ze strany jiné ženy. I zde zmiňují strategii protiútoku a slovní agrese.
„No ženská na sprše. Tak dostala po tlamě a byl klid. Hned měla takový, eště jednou na mě šáhneš, tak tě zabiju.“ (Romana)

Dvě z žen popisují protiútok taktéž jako strategii obrany v násilném vztahu s partnerem.
„S Milanem sem se několikrát pobila, ale to jsem zas zbila já ho, jako že jsem říkala: ‚Já už se nenechám.‘ Tak sem mu zlomila nos aj i modřiny měl.“ (Agáta)
Ženy využily k protiútoku jakékoliv věci, které byly po ruce.
„A pomohlo, že jsem ho pleskla pánví po hlavě.“ (Agáta)

„Takovým magičem dostal do tlamy, a že jsem ho nezabila.“ (Magda)

Ve vztahu s partnerem ještě v době, kdy ženy bydlely, popisují **znehybnění** jako strategii zastavení násilí od partnera. Většinou však vázánou na akutní intoxikaci partnera alkoholem.

„Svýho starýho jsem přivázala ke křeslu, byl ozřalej a já jsem měla strach a musela jsem do práce, tak jsem ho přivázala ke křeslu, co jsem měla dělat?“ (FG1/Petra)

„Byli jsme u jeho dcery, to bylo na Velikonoce a on přišel, byli v hospodě s tím jeho zetěm a ta jeho dcera povídá: ‚Víš co na tátu platí?‘ Já říkám: ‚Co?‘ ‚Povalit ho na zem, chytit mu ruce a nepustit ho a může pak prosit, jak chce, a nepustit, v tu ránu spí.‘ Tak jsem to tak dělala taky. Tady si sednout a nepustit ho a může si prosit, jak chce. A až usnul, tak jsem ho potom pustila.“ (Vilma)

Jedna z žen popisuje **odhalení násilí na veřejnosti** a rozkrytí násilného vztahu, který jí její okolí nechtělo věřit a pro který neměla jinak důkazy.

„Takže jsem musela fintu ‚fň‘. Můj tat'ka, slavil narozeniny. Tak nás pozval na pivo do hospody. Tak říkám po těch třech rokách: ‚Musím z toho nějak ven.‘ Zůstala jsem v té hospodě, když můj tat'ka odešel. S kamarádkama jsme hrály kulečník. On (partner) je strašně žárlivý. No a já jsem chtěla, když mě bude chtít bít, tak at' to už konečně někdo vidí.“ (Jitka)

Někdy však byla nejúčinnější strategií zabránění násilí ze strany partnera podle výpovědí žen **útěk a schování** se před násilným partnerem.

„… jsem se vždycky zachránila jedině, že jsem utekla.“ (Alžběta)
„Já jsem se musela zamykat v dětském pokoji, než usnul.“ (Vilma)
„… a když už to bylo hrozné, tak jsem se vždycky zavírala v koupelně, tam klíč nebyl, ale zapřela jsem to koštětem. A když už to bylo hodně zlé, tak jsem utekla okýnkem.“ (Petra)

5.3 Odchodové strategie z násilného vztahu

Ženy se vyjadřovaly také k odchodu od násilného partnera a o strategiích, jaké v takovém případě zvolit. Jedna z žen však upozorňuje na **nutnost** nejprve **si uvědomit**, že pro páchání násilí **neexistují omluvy**, například v podobě partnerovy akutní intoxikace alkoholem.

„Říkám: ‚Přece se nemůžeš pokaždé vymlouvat, že mě zmlátíš, když jsi opilý, to přece nejde, já jsem nic neudělala, proč by jsi mě měl bít?‘ Tak já jsem se okamžitě rozvedla s ním.“ (Jitka)
„Takže jsme se rozešli vlastně kvůli alkoholu a on jako ze svého pohledu nemohl pochopit, že mi vadí i ta facka.“ (Věra)
„Potom teda jsem říkala: ‚No ksakru, tohle nemůžu prostě jako přecházet, že jako se nic neděje.‘ Tak jsem se prostě potom rozhodla a jednoho krásného dne jsem vzala kluky a šla jsem od něj pryč, protože to fakt nešlo.“ (Alžběta) *„No v té době jsem se rozhodla, končím.“* (Agáta)

Před odchodem je podle některých žen důležité **zjistit si** potřebné informace o možnostech, **kam jít**: *„Zjistit si kolem toho nějaké věci a odejít. (…) jsem prosila o radu a oni mi řekli, že jedině azylový dům, když mě rodina nechce.“* (Jitka),

schovat peníze bokem (pokud je ta možnost):

„Myslet na zadní vrátka taky, když chlap donese ty peníze a je třeba týraná a už neví co dál, tak at' si bokem schovává nějaké peníze, at' nejde od toho chlapa bez peněz prostě. At' má na to nejdůležitější.“ (Jitka)

a odejít v jeho nepřítomnosti:

„On šel ráno do práce, já jsem se sebrala a odjela jsem. U něho to nebylo těžké. Napsala jsem, nehledej mě.“ (Vilma)
„On byl prostě v práci a já jsem toho využila. Sbalila jsem si ty dvě igelitky. Pro malou pyžamo, ty nejnutnější věci, doklady hlavně. Sedla jsem na autobus a jela jsem. Měla jsem to domluvené den dopředu na azylovým domě. Už mě tam čekali. No a prostě bylo to.“ (Jitka).

5.4 Strategie pomoci druhým

Ženy se také ve velké míře vyjadřovaly k tomu, co dělat, když jsou **svědkyněmi násilí**. Uvědomují si, že vstupovat do konfliktu může je samé ohrozit, přesto vnímají jako důležité se obětí **zastat**.

„Byla jsem kolikrát svědkem, že řidiči se bavěj tím, že dveřma

omlátěj bezdomovce, který táhnou do tramvaje těžký tašky. A když jsem se zastala, byla jsem ta nejhorší ze všech.“ (FG1/Marta) Jedna z žen popisuje argumentaci s veřejností v případě vyjadřování negativních názorů o lidech bez domova s cílem změnit jejich náhled na ně.

„*Lidi jsou schopní říct, když vyhořel barák, kterej obývali lidi (bez domova): ‚No, škoda, že tam někdo nechcíp.‘ (…) snažím se argumentovat: ‚To, že je bez domova, neznamená, že to není stejnej člověk, že je něco míň.‘ (Říkám jim:, pozn. ed.) ‚Může se vám to stát taky.‘ Někdy to pomůže, že začnou přemýšlet jinak.“* (FG1/Věra)

V nebezpečných situacích se proto snaží zasáhnout třeba i jen **křikem nebo přivoláním policie**.

„*Člověk by měl vždycky vyhodnotit svoje psychický a fyzický schopnosti, co může a nemůže – dbát na vlastní bezpečnost. Když na to nestačím, tak udělat hluk – ‚Hej, co se tady děje,‘ a oni se zklidněj, uvědoměj si, že tu nejsou sami, a ty agresoři se leknou.“* (FG1/Nela)

„*Já jsem se na ulici jedný holky zastala, když chlap mlátil svojí přítelkyni. Dostala jsem taky facku, ale přítel už mezitím zavolal policii.“* (FG1/Petra)

Jedna z žen na základě vlastních zkušeností mluví o vyhodnocování potřeb dalších **žen v násilných vztazích** ve smyslu, **kdy a jak je vhodné zasahovat**.

„*Je lepší, když tu pomoc nabídneš, když se to násilí zrovna neděje, nabídnout tu pomoc v klidnější chvíli tý oběti a jemně. Protože když ti řekne ‚nechci pomoc‘ a ty něco uděláš, tak se ti stane tady tohle, ti řekne: ‚Proč si se starala?‘ A sama a nikde nic nehlásit bez jeho vědomí – třeba je to někdo hodně blízkej.“* (FG1/Nela)

Některé ženy **vedou dialog s násilně se chovajícím člověkem**. Jedna z komunikačních partnerek popisuje svůj přístup k takovým lidem a snahu porozumět jejich jednání.

„*Jdu za tím agresorem, protože je mi to blízký, vím, jaký otázky mám klást. Ale oni to sami nevidí, že to je špatně, vždyt’ táta taky mámu a děti mlátil. Sami jsou třeba nešt’astný, že to dělají. Někteří s tím chtějí pracovat, někteří ne. Nevědí, kam se obrátit o pomoc – jsou vnímaní negativně na úřadech, že jsou to ti hajzlové – ti lidi nevidí, co je zatím. Třeba jsou sami naučený z rodiny, že tak to vždycky bylo.“* (FG1/Věra)

5.5 Strategie řešení institucionálního násilí

Specifické strategie vyžaduje řešení násilí ze strany institucí, například neadekvátního jednání na úřadech.

Řada žen v takovýchto situacích, kdy se jim standardní cesta, např. na úřadě práce, ukázala jako neprůchodná nebo si ve spletitém sociálním systému nevědí rady, **jde za jedním osvědčeným sociálním pracovníkem nebo kurátorem**. Komunikační partnerky z jednoho z města například často říkaly „*chodím za Novákem*“, tedy sociálním kurátorem, který je mezi lidmi bez domova znám podle jejich slov *svou „ochotou a schopností pomoci“*.

Na druhé straně spektra strategií, opačné oproti nevyužívání služeb na základě špatné zkušenosti (více v kapitole šesté), stojí **podání stížnosti**. Není to častá strategie, protože se podle našich zkušeností ze spolupráce se ženami zdá, že bezpočet případů bezpráví a projevení nenávisti, despektu a opovržení ze strany nejrůznějších institucí v lidech bez domova velmi účinně vytváří dojem, že jsou lidmi druhé kategorie a že na jejich názoru a životě nezáleží. Přesto některé ženy uváděly, že si v případě nevhodného zacházení stěžují a jsou v tom úspěšné. Jedna žena se dokázala v řadě případů domoci lepšího jednání, at’ už to bylo při sporu s ochrankou v městské knihovně nebo na České správě sociálního zabezpečení. „*Na důchodovým…Tam je takovej telefon, oni mi řekli číslo, tak jsem si stěžovala na paní, která na mě řvala. (…) No vedoucí jí vynadala. (…) Pak jsem tam šla znova zpátky, říkají mi, běžte zpátky, tak jsem tam šla a už jak slušně se chovala.“* (FG1/Dana)

Osvědčit se může také podle slov dvou komunikačních partnerek změna **pracovnice či pracovníka**, se kterým žena nevychází.

„*My jsme teď přestoupili k jiné sociálce.“* (Lidka) „*Když nejste spokojená s pracovnicí svoji sociální, můžete požádat o výměnu. Řekla mi to právnička. Řekla jsem jí, že nejsem s její spoluprací spokojená a že s jednáním taky ne…“* (Darina)

Z výše popisovaného vyvozujeme, že ženy bez domova a vyloučené z bydlení volí mnoho variant strategií jednání a řešení své situace. Za povšimnutí stojí, že všechny ženami popisované způsoby jednání jsou strategiemi individuálními. Toto poznání se stalo důležitým milníkem při realizovaném výzkumu a uvědomění si, že kolektivizace zkušenosti násilí u žen bez domova je procesem dlouhodobějšího charakteru. První kroky námi podniknuté jsou sumarizovány v osmé kapitole. Ještě než tyto výstupy představíme, budeme se věnovat bariérám, jakým ženy bez domova čelí a co naopak v jejich životní situaci podle nich pomáhá. Analýzu bariér a podpůrných faktorů změny životní situace ženského bezdomovectví a násilí předestíráme v následující kapitole (kapitole šesté).

6 Bariéry a podpůrné faktory změny životní situace bezdomovectví a násilí u žen

Jitka Kolářová, Eliška Lindovská

Ženy bez domova a vyloučené z bydlení popisují bariéry změny své životní situace, se kterými se setkaly. Pro přehled a ucelenější představu čtenáře jsme tyto ženami vnímané bariéry strukturovaly do podkapitol vnitřních a vnějších bariér změny.

6.1 Vnitřní bariéry změny

Ženy bez domova mluví o svém **emočním rozpoložení**, které jim zabraňuje v přemýšlení a následném jednání směrem ke změně své životní situace. Zmiňují **deprese, stres, pocity studu, obavy ze samoty, úvahy o sebevraždě**. Dvě z žen vypovídají o pocitech **zamilovanosti**, jedna o **odpuštění** partnerovi.

Nejvíc žen však hovoří o **pocitech strachu**, který jim neumožňuje odejít od násilného partnera.

„Ti to viděli, to je strašné. ‚A proč neodejdete?' Tak jako jsem měla strach…" (Tereza).

I v případě odchodu strach z partnera u některých komunikačních partnerek přetrvává.

„Minule se stala venku situace, že omylem, nevím, jestli já jsem vytočila, nebo jestli manžel třeba fakt volal z vězení, objevilo se mi tam na displeji jeho jméno a příjmení, už jsem se rozklepala, už prostě strach…" (Lidka)

„Já jsem mu tam tak různě vozila polívku a byla jsem podělaná strachy, co bude." (Tamara)

„Já mám taky teď pořád strach. Člověk neví, jak dopadne." (Jitka)

Takové emoční rozpoložení v kombinaci s nepříznivými životními podmínkami někdy vede podle slov žen k **užívání alkoholu**:

„Jsem se nemohla smířit se smrtí rodičů, říkala jsem si, co budu dělat… Došlo to tak daleko, až jsem se z toho psychicky zhroutila a šáhla jsem po alkoholu a dostala jsem se do psychiatrické nemocnice." (Darina)

„Já jsem taky všechno řešila chlastem, a co jsem vyřešila, nic." (Magda),

k **užívání drog**:

„No tak jsem to vzdala a vlastně jsem začala fetovat, protože jsem byla v zimě. No, a abych vydržela, tak jsem si dala ten perník. No a od té doby jsem vlastně fetovala." (Karin)

a k **pokusům o sebevraždu**: *„Zkoušela jsem všechno. I si vzít život…"* (Regina)

„… podřezala jsem se. Otrávit jsem se chtěla, ale furt ještě jsem." (Magda).

6.2 Vnější bariéry změny

„Nesmělo se říkat, že tě chlap mlátí…"

Na pomezí individuálních a systémových bariér změny životní situace žen jsme zařadily **nemluvení o násilí**. Komunikační partnerky vypovídají o neotevření tématu násilí, i v konfrontaci s otázkami okolí.

„… některé věci šly na světlo, ale některé, co by fakt měly jít, vesměs zůstaly ututlány. Kdyby vyšly najevo, tak mu to asi na hodně dlouhou dobu uškodí." (Lidka)

„Vždycky mi říkali: ‚Co si dělala?' A já říkám: ‚Spadla jsem…'" (Vilma)

„Je pravda, že se mi vysmáli. ‚Měla jste ho nechat hned zavřít, takový hajzl.' Ale nechala jsem to tak…" (Šárka)

„… ale nikdy jsem na něho nepodala trestní oznámení…“ (Petra)
„Nesmělo se říkat, že tě chlap mlátí, znásilňuje…“ (FG2/Edita)
„Hodně holek, jak jsou týrané, ony se stydí o tom mluvit“ (Jitka)

„***Jednou práce, jednou bez práce…“***

Ženy bez domova identifikovaly také další bariéry, které jim neumožňují získat a udržet si stabilnější zázemí ve svých životech. Jednou z nich je nedostatek pracovních příležitostí a **flexibilizovaná práce** celkově.

„… jednou práce, jednou bez práce…“ (Romana)
„Jsem byla bez práce bez finančních prostředků. Jsem měla tak peníze jenom s těma brigádami.“ (Darina)
„… jenomže zase jsem tam dělala jen půl roku, protože zase si vzali lidi z Úřadu práce.“ (Lada)
„Potom jsem dostala obecní byt, to jsem dělala, pracovala jsem jako údržba zeleně dva a půl roku, než mě propustili. Nás propustilo šest lidí, já mezi nima. Nebylo na byt, že jo.“ (Lenka)

Ženy vypovídají o **nedostatku finančních prostředků** na věci běžné spotřeby.

„Tak též nebylo co jest, tak jsem chodila na popeláky.“ (Ema)
„Vzaly jsme si jen dvě igelitky, hračky. Všecko jsme tam nechaly, on to prodal, takže my jsme byly bez peněz, bez hraček, bez oblečení.“ (Jitka)
„Jako třeba bývalý manžel, ten mi neplatí výživné, takže úplně třebas kolikrát jsem byla bez peněz. Jsem říkala, člověk to nemá též jednoduché, ještě s těma třema dětma to jako docela dost těžké.“ (Agáta)
„Já jsem nevěděla, co budu dělat. Kde vezmu peníze na jídlo, kde vezmu peníze na plíny.“ (Lenka)

„Na kauci nemám…“

Nedostatek finančních příjmů, způsobený často ztrátou zaměstnání, pak podle výpovědí žen ovlivňuje také **získání a udržitelnost bydlení**.

„Takže asi po dvou letech, kdy jsem ten nájem neplatila, tak přišlo exekuční vystěhování.“ (Věra)
„Přestala jsem platit nájem, nezaplatila jsem dva nájmy a v té době se v baráku zřizovalo družstvo. Takže po dvou nezaplacených nájmech mě vystěhovali, nedali mi ani žádné. Teď vím, že mi mohli dát nějaký splátkový kalendář, to mi nebylo nabídnuto.“ (Tamara)
„Když přišel (partner, pozn. ed.) o tu práci, tak jsem to musela táhnout všechno z přídavků, takže jsme pak skončili na ulici s děckama.“ (Lidka)

Ztráta bydlení je některými ženami také dávána do souvislosti **s prožívaným násilím**.

„Když mi bylo už osmnáct, tak prostě z ničeho nic jsme se něco chytly a vyhodila mě ven…“ (Karin)
„V únoru nás, mě a děti, vyhodil ven na ulici, já sem byla boso, byla jsem jenom v roztrhaném tričku a podprsenka mi šla vidět a děcka byly v pyžamkách a bosky…“ (Agáta)
„No tak mě vyhodila že…“ (Lenka)

V získání opětovného bydlení ženám podle jejich slov brání vysoké **kauce a vysoké nájmy** za bydlení.

„Čím starší, tím víc potřebuje ten kluk. Do školy, peníze nebo toto. Není to jednoduché. Každou chvíli se ptá: ‚Mami, kde budeme bydlet?‘ … Na kauci nemám, abych šla do bytu. Bytů je spoustu, ale nemáš na kauci. O to jde.“ (Lenka)
„… třeba zaplatili jsme normálně nájem, to nájemný pak začalo být dražší a to bylo takové stěhování z bytu do bytu.“ (Lidka)
„Pak mi začali teda každý měsíc zvyšovat nájem o 200 korun, já teda jsem nějakou práci tam chytla, ale těch 200 korun na měsíc se mi nelíbilo.“ (Lada)
„Jak jsem do toho RPG bytu vešla a potom bylo to zdražování. Mně by ten důchod vůbec nestačil, ani na jídlo bych neměla, ani na nic. Já bysem musela na ten nájem dávat sedm tisíc čtyři sta plus elektriku tisíc pět set a já jsem měla důchod devět tisíc. Tak za co bysem žila?“ (Milada)

Jedna účastnice výzkumu mluví o tom, že se rozhodla v nepříznivé životní situaci zůstat, právě pro střechu nad hlavou a **nemožnost jít jinam**.

„Sice střechu nad hlavou mám, ale musím vydržet ty špatné hygienické podmínky a to slovní napadání.“ (Věra)

„O žádné pomoci jsem nevěděla…“

Mnohé z žen bez domova vypovídají o nedostatku informací o možné pomoci nebo podpoře.

„Právě že já jsem předtím o žádné pomoci nevěděla.“ (Regina)

„Já jsem ani nevěděla, komu si mám stěžovat, nevypadalo to nadějně pro ty děcka nebo ani pro mě s nima. Zase jsem se ocitla na tom dnu, že jsem nevěděla kudy kam.“ (Lidka)

„… a říká: ‚Tak si dojdi na sociálku.‘ Tak říkám: ‚Co to je?‘ Já jsem do té doby nevěděla, co je sociálka.“ (Tamara)

„Já jsem měla z azyláku strach. Pro mě to byl azylák. Já jsem nevěděla, co mě čeká. Nikdo mi nic pořádně nevysvětlil.“ (Jitka)

„Když jsem tady toto na sociálním pověděla, že proč jsem nepřišla, že oni by mi mohli dávat nějaké peníze, já jsem o tom nevěděla.“ (Milada)

Některé ženy mají **nedůvěru** v nejrůznější pomáhající instituce. Důvodem jsou podle jejich výpovědí obavy ze špatného zacházení, at' už na základě vlastní zkušenosti, nebo ze zprostředkovaných informací od jiných lidí. Proto často nabízené služby **nevyužívají**, nebo jen v krajních případech.

„Já tam radši nechodím, nevyužívám to (sociální dávky od Úřadu práce, pozn. ed.).“ (FG1/Petra)

„Taky moc nevěřím nemocnicím, umřelo mi tam spousta příbuzných a taky jim nic nebylo.“ (FG2/Veronika)

„Ty lidi většinou dělají, že to nevidí…“

Další z ženami identifikovaných bariér je **ignorace** jejich potíží ze strany sousedů i širšího okolí.

„Tak nevím, na kolik ty sousedi nechtěli nebo nevěděli, ale nechali mě v tom řádně vymáchat jako dítě…“ (Věra)

„Ty lidi většinou stáhnou hlavu mezi ruce a dělají, že to nevidí. Anebo řeknou: ‚Holka, já ti nepomůžu, já nemůžu.‘“ (Petra)

„… nebo na záchod. Chcete rychle čůrat a nemáte peníze. No nepustí vás ani se vyčůrat. Říkám: ‚To mám jít za křaky? Ve dne? Lidi chodí‘ . ‚Běžte si, kde chcete.‘“(Ema)

„V zimě nás vyhodili a je to nezajímá. Nezajímalo je, jestli vám je zima nebo ne. Nic. Ještě se na vás dívali. ‚Sbalte si ty věci a vypadněte.‘ Že by vám pomohli? Někteří lidi vůbec.“ (Ema)

„… já jsem řvala na chodbě, tak mi nikdo nepomohl, jsem říkala, to bylo šíleného něco.“ (Agáta)

Jedna z žen mluví o **příklonu** kamarádů a **známých na stranu partnera**.

„Víc mě mrzelo to, že přátelé podpořili jeho, a ne mě. A to bolelo. Protože já jsem pro ty lidi udělala první poslední.“ (Šárka)

„Rodina mě odkopla…“

Velká část žen, se kterými jsme realizovaly rozhovory, mluvily o **chybějící podpoře ze strany původní rodiny**.

„S bydlením to bylo vždycky takové šul nul. Vlastně v osmnácti jsem se vdala, brzo jsem si vlastně našla přítele, který tat'kovi zas nevyhovoval, takže mě vyhodil kvůli němu z domu.“ (Lidka)

„… věděli, že se hroutím a že sem na ulici. Věděli to všichni z té strany a nikdo mi nepodal ani pomocnou ruku, nic. Kdyby aspoň řekli, tak pojď, přespi u mě, ale nic.“ (Karin)

„… nikdy je nezajímalo, nikdy nepoložili otázku: ‚Všechno v pořádku, máš se dobře?‘“ (Šárka)

„Rodina mě k sobě nechtěla. Já jsem neměla, kde jít, a říkám pod most nebo aby mi dítě vzali kvůli nějakých chlapů pitomých, tak to ne.“ (Jitka)

„Teď ještě rodina na mě tlačila, proč nemám byt, proč nemám tamto, proč nemám práci.“ (Agáta)

„… rodina mě odkopla. Já jsem udělala prý ostudu na celém Slovensku. Oni řekli, že už nejsem jejich sestra. Ach jo.“ (Lenka)

Některé ženy mluví o **nedůvěře** ze strany **původní rodiny** a svých **známých** v momentě, kdy se rozhodly se jim se svou zkušeností prožívaného násilí svěřit.

„Oba dva partneři byli ukecaní. Já vždycky říkám, že by překecali i smrt. Oni budili hodně důvěru v těch lidech. Hodně kamarádů a já jsem tam měla jenom jednu kamarádku… Jak jsem někomu řekla, tak to není pravda, on je v pohodě.“ (Jitka)

„Nejhorší na tom bylo to, že když jsem to doma řekla rodičům, tak mi to ani nevěřili, že věřili vlastně spíš tomu kamarádovi.“ (Libuše)

„Moji rodiče, oni tomu nevěřili. Oni říkali, že si vymýšlím, že chlap občas musí zařvat nebo něco. Já říkám: ‚On mě bije, kope, všechno.‘ ‚Ne to on takový není.‘“ (Jitka)

„Já sem je chtěla udat (ochranku), ale stejně by mi nevěřili, protože oni věděli, že já jsem vlastně čorkařka a já co bych řekla, tak to by stejně neuvěřili.“ (Karin)

Ženy však také popsaly mnohé aspekty a způsoby podpory, které jim naopak pomáhají ke změně jejich životní situace.

6.3 Podpůrné faktory změny: kdo a co ženám pomáhá

Do první skupiny pomáhajících patří **cizí, náhodní lidé**. V individuálních rozhovorech i fokusních skupinách ženy zmiňovaly poskytnutí podpory v rozmanitých podobách, od finanční pomoci až po zabránění únosu za účelem obchodování s lidmi.

„Sousedi mě pozývají na kávu, jsou pohostinní. Když jsem si neviděla s něčím rady, pomohli. Cizí lidi vám pomůžou." (FG3/Darina)

„Vystoupila jsem v jednom městečku, šla jsem tam na informace, kde paní má pod sebou i galerii. Ptala jsem se jí na levné ubytování, ona mi něco hledala…a ještě mi dala 500 korun ze svého." (FG1/Lada)

Ženy dále zmiňují **pomoc od jednotlivých sociálních (a dalších) pracovníků**. Někdy jde o **člověka v úplně jiné pozici** v daném zařízení. Ženy tak třeba zmiňovaly pracovnici na recepci v azylovém domu, která protože situaci lidí bez domova podle slov žen zná a má pochopení pro jejich problémy, občas vymůže nějakou pomoc přímo u ředitele. Podanou pomocnou ruku vnímají některé z žen i ze strany **vedení azylového zařízení** (v souvislosti s vyřízením bydlení).

„…a jiný sociální pracovník zase: ‚Tak najdeme kličku,' a šup, jdeme na podatelnu." (FG1/Nela)

„Našla jsem si azylák, to mi pomohlo. Předtím jsem přespávala venku u kostela." (FG3/Simona)

„Tak a ono (puchýře na nohou, pozn. ed.) mi to potom prasklo do krve, tak jsem byla v nemocnici. No a oni mě tam na charitě nechali tři dny spát normálně, sice na židlích, ale ten pracovník se o mě staral." (FG1/Dana)

Ženy zmiňují pomoc také od pracovníků občanské poradny či z Úřadu práce (s vyhledáním bydlení).

„Pomohla mi občanská poradna i z Úřadu práce." (FG3/Simona)

Jedna z žen zmiňuje účast na **sebepodpůrných skupinách** jako zdroj pomoci. Jiná mluví o **terapeutické skupině**, která jí poskytla podporu.

„Pomohla mi účast na skupině žen a divadlo." (FG3/Milada)

„Pomohla mi terapeutická komunita, byla křesťanská." (FG3/Barbora)

Dalším významným zdrojem pomoci a podpory jsou podle žen **kamarádi a kamarádky**.

„Zachránil mě jeden kamarád, který mě zachytil, když jsem chtěla skákat. Takže syn a kamarádi Vietnamci mě podrželi." (FG3/Lenka)

„Pomohla mi kamarádka, jak jsem se přestěhovala na azylový dům. Jsme nejlepší kamarádky." (FG3/Kristýna)

„Stáli na mojí straně…"

Mnohé z žen oceňují u **pomáhajících pracovníků**, pokud **stojí na jejich straně, vnímají jejich potřeby, mluví se ženami,** zprostředkují jim setkání s dalšími, **novými lidmi a zapojení do aktivit**.

„Mně pomohli od depresí, vlastně ta psychická pomoc. Opravdu ředitelka z charity… Hovořili se mnou, nějakou aktivitou, jak to řešit. Pomohli mi nemyslet na to. Že mne napojili do nějakých věcí, aktivit, abych se necítila méněcenná. Neměla jsem pocit, že jsem úplné nic." (FG3/Darina)

„Když přišel přítel a dělal mi problémy, tak ho vyhodila. Stáli na mojí straně. Že to nejsem já ta špatná, ale problém je on." (FG3/Marie)

„Vždycky jsem za nima mohla jít, byli vstřícní ohledně všeho. Když jsem potřebovala poradit, byli ochotní…Podpořilo mě, že jsem skrze divadlo chodila mezi lidi." (FG3/Milada)

„Moje pracovnice uviděla, že potřebuju pomoc, to mi pomohlo." (FG3/Barbora)

„Mi pomohla pracovnice tím, že mě pochopila a měla ochotu. Nabídla mi přestěhování do jiného bytu po náhlém úmrtí mojí mamky." (FG3/Linda)

Další z věcí, která ženám pomáhá, je **nezůstávat v minulosti a najít si aktivitu či nějaký cíl**, který jim pomůže **jít dopředu**.

„Kamarádka mě naučila to, co bylo, házet za hlavu.“ (FG3/Kristýna)
„Důležité je najít si něco, co vás popožene dál, pak hodně ti kamarádi…“ (FG3/Jitka)
Ženy také zmiňovaly **praktickou pomoc**, jako je **vyřízení místa na krizovém centru, místa na azylovém domě**. Taková pomoc ovšem bývá často dočasná.
„… vyřídili mi porodnici. Hodně mi to pomohlo, protože takhle před porodem není kam jít. Je to doléčovací azylový dům, je možnost tam jít, ale musí ti to vyřídit sociální pracovník. Jak mě pouštěli z tý nemocnice, tak volali, jestli mě tam můžou odvézt zpátky. Byla jsem tam dva týdny. Jsou tam strašně hodný lidi.“ (FG2/Veronika)

6.4 Co dělá službu pro ženy bezpečnou

Z předchozích diskusí s ženami bez domova jsme usuzovaly, že je pro ně důležité bezpečí. Proto jsme se na bezpečí ptaly i v tomto výzkumu. Na otázku, čím to je, že se někde, v nějakém zařízení, ženy cítí bezpečně, však neuváděly existenci bezpečnostních zařízení, jako jsou kamery, mříže nebo alarm. Ačkoliv se na jiných místech v rozhovorech a ohniskových skupinách několikrát objevilo, že pro ženy bylo úlevné, když je například personál azylového domu nebo nemocnice ochránil před násilným partnerem, který tam za nimi přišel, ženy v souvislosti s bezpečím vyjmenovaly spíše řadu forem či projevů **respektujícího chování**.

Prvním z nich je neodsuzování, **přijetí** ženy v takové situaci, v jaké se aktuálně nachází, a nevyvíjení nátlaku na změnu.
„Každej má nějakej problém, svěříme se, nebo ne, ale nikdo do tebe nebude hučet.“ (FG2/Edita)
„Nemusíš se cítit, že jsi divná.“ (FG2/Nela)

Pro ženy bylo také důležité cítit, že mají **kontrolu nad tím, co o sobě řeknou**. Zvlášť když jsou v obtížné situaci a nechce se jim o ní hned na prvním setkání někomu vyprávět do nejmenších detailů.
„Hodně se vyptávaj, na všechno, i věci, o kterých nechceš mluvit, je to těžký o tom mluvit. Tady se nikdo na nic neptá, a je tu cítit láska.“ (FG2/Marika)
„Ptají se na dané otázky, ale měli by vytušit, že se necítíš dobře, dát ti čas. Není to jen o povídání, ale důležitý je s tím člověkem i mlčet, je tam potřeba atmosféra, pak i sám rozváže.“ (FG2/Edita)
Ženy také zmiňovaly, že je důležité, aby **zodpovědnost za své kroky měla žena sama** a aby její rozhodnutí byla **respektována**, a to bez jakýchkoli sankcí ve formě odmítnutí služby apod.
„Ne, že tohle musíte, ale že to je moje zodpovědnost.“ (FG2/Věra)
Zažívaný pocit bezpečí také zakládá jednání, které se **důsledně vyhýbá „retraumatizaci“ a sekundární viktimizaci**.
Ve fokusní skupině se také vedla poměrně živá diskuse o tom, zda by se ženy cítily dobře v **prostoru otevřenému jen ženám**. Ženy by takový prostor uvítaly – jako prevenci před násilím, i bezpečné místo, kam se schovat po traumatickém zážitku.
„Kam se ti půjde líp spát, tam, kde jsou kluci, a ty víš, že za to něco chcou, i třeba, že jim doneseš drogy, když už nic jinýho, nebo někam, kde víš, že budeš mít klid se vyspat? To bezpečí si musejí vytvořit ty holky samy. Je to tak udělaný, většina squatů patří klukům. A co si budem říkat, každej to začne časem zkoušet, at' je vošklivej, nebo se ti líbí, prostě to vyzkouší. A už tím se ti narušuje ten pocit toho, že jsi někde doma nebo v bezpečí.“ (FG2/Nela)
Nela ale navrhovala, aby takové čistě ženské místo fungovalo spíše jako **krizové centrum**, a ne *„stálej squat, protože to by se tam ty holky pozabíjely.“*

6.5 Co by ženy potřebovaly

V podkapitolách výše jsme se na základě výroků žen věnovaly bariérám změny jejich obtížné životní situace. Ženy však v rámci výzkumu identifikovaly a pojmenovaly konkrétní návrhy, jak by se měly sociální služby pro lidi bez domova změnit a jak by se mohla zlepšit jejich situace.

Nebýt jen číslo

První návrh se týkal **zjednodušení administrativy** kolem vyřizování dokladů a dávek státní sociální podpory. V tuto chvíli je pro ženy obtížné dojíždět do místa, kam administrativně spadají.

„Já už bych mohla mít podporu sociální, ale musím jezdit na úřady mimo město. Nemám na to peníze tam jezdit na kontrolu. Kurátor mi na to peníze dát nemůže. Kdo mi na ty cesty dá peníze?“ (FG1/Petra)

Ženy by také podle svých vyjádření potřebovaly větší vstřícnost, **pochopení jejich situace ze strany úřadů**.

„… ještě to pochopení od úřadů.“ (FG3/Darina)

„Na úřadech narazíš. Člověk se snaží dostat z toho dna a oni ti ještě házou klacky pod nohy. Jo, zdržujou sociálku.“ (FG3/Marie)

Bydlet

Další byl návrh **podob bydlení**, které se nabízejí lidem bez domova v rámci sociálních služeb. Ne všechny ženy chtějí bydlet na pokojích ve více lidech, ty jsou navíc často **velice malé** pro počet osob, pro něž je určen.[14]

„Ten azyl… už jenom, jak to tam vypadá – dům z unimobuněk za plotem. Kdybych tam šla jako klientka, tak budu stísněná. Vím, že není nic jiného, ale je tam prostě málo prostoru, není tam prostor na osobní život.“ (FG1/Věra)

Řada z žen také nechce kvůli azylovému bydlení opustit své **zvířecí přátele**. Proto se jim zdá ideální **rozšířit možnosti bydlení, třeba i na chatky**.

„‚Nepotřebujete pomoc?‘ (řekla terénní pracovnice, pozn. ed.) ‚A mě někdo vezme s pěti kočkama a psama? Kdybyste měla chatičku.‘“ (FG2/Petra).

Některé z žen však mluví o potřebě bydlení v bytě.

„Najít si hezký byteček.“ (FG3/Mirka)

„Vyplatit dluhy a najít si byt.“ (FG3/Lada)

Pracovat

V souvislosti s bydlením byla často zmiňována **potřeba práce**, tedy stálého, dobře placeného zaměstnání, které případně umožní skloubit péči o malé dítě.

„Já bych spíš potřebovala nějakou hodně dobře placenou práci, abych si vyplatila dluhy, co mám.“ (FG3/Lenka)

„…práce, která by se dala skloubit s dítětem. Jo, já mam malou, ona je epileptik… Já to dělám tak, že ji vozím do školy, nebo jde s kamarádkama. Kdybych byla v práci, tak nevím.“ (FG3/Marie)

Starat se o děti

S tím souvisí **cenově dostupná péče o děti**. Ženy, které bydlí na azylovém domě pro matky s dětmi, se točí v kruhu, kdy buď nemají práci, anebo ji mají, ale vydělané peníze by podle svých slov vynaložily na zajištění péče o dítě.

„… zaplatit si hlídání, najdi si paní na hlídání, ale to, co vyděláš, dáš za to hlídání.“ (FG3/Lenka)

„Takže jako i ta práce je. A když má někdo děti, to hlídaní stojí víc než výplata.“ (FG3/Marie)

Pro ženy z našeho výzkumu, kterým byly děti z nejrůznějších důvodů odebrány, však téma flexibilních forem práce není tak aktuální. Nejprve by podle jejich výpovědí potřebovaly stabilizovat svou situaci natolik, aby jim děti byly opět navráceny do péče.

Zbavit se dluhů

Ženy se také potřebují **zbavit svých dluhů**, ať už jsou to dluhy na nájemném či zdravotním pojištění nebo z nezaplacených půjček a další.

---

[14] V Bezdomovinách (noviny psané ženami bez domova a vydávané Jako doma) vyšel článek, který se také zmiňuje o tématu příliš malých prostor. Autorky popisují přenocování na noclehárně na pražské lodi Hermes: „Taky je tam vlastně málo prostoru. Nedokážu si představit, jak to tam vypadá při plné kapacitě 250 lidí. To musí být fakt nářez. I to samotné množství může být – a zbytečně – spouštěčem nějaké větší agrese, verbální i neverbální.“ (Jako konzervy na běžícím páse. Poznámky z noclehu na Hermesu. Bezdomoviny 3 – prosinec 2015, str. 1, Jako doma – Homelike, o.p.s.)

Ženy tedy potřebují zmapovat své dluhy, začít je díky práci splácet a pomoci s již hrozícími nebo probíhajícími exekucemi. Řešení vidí různá, od prominutí penále a různých poplatků státem: *„Vem si, že penále máš vyšší než ten dluh."* (FG3/Darina), přes splátkové kalendáře, až po *„sponzora"* (FG3/Lenka).
Jedna z žen vypovídá o zkušenosti i s neoprávněnými exekucemi, které jim ještě více ztížily život.
„Já jsem za syna platila exekuci za synovo auto. A ten exekutor mě chtěl obrat o padesát tisíc. On odstoupil, byly na něho stížnosti. Ještě teď mi dluží čtrnáct tisíc, co z nás vytáhl. My jsme byli nevinní. A já jsem ještě běhala po úřadech, aby se ta exekuce zrušila." (Anička)

Nepřetížené a rozumějící pracovníky služeb

Ženy se také vyjadřovaly ke změnám v systému sociálních služeb pro lidi bez domova. Především šlo o pochopení obtížných pracovních podmínek lidí pracujících v sociálních službách ze strany žen bez domova a volání po navýšení počtu pracovníků, aby nebyli tolik přetížení.
„Nemají to tam lehké, přála bych pracovníkům, aby měli lepší pracovní podmínky (…), lidi jsou přetížený, mají tam nával." (FG1/Lada)

Kromě prostého navýšení počtu pracovníků v sociálních službách ženy oceňují přímé zkušenosti pomáhajících pracovníků z terénu při práci s lidmi bez domova a pracovníky s přímou zkušeností s bezdomovectvím.
„Teréňáci můžou nejvíc přinýst, mají největší cenu, víc než vedoucí." (FG2/Nela)
„V tadytom státě, ty, co o našem bytí a nebytí rozhodujou, pokud si to nevyzkouší, tak se nezmění nic. (…) Ty nahoře poslat do terénu třikrát týdně, aby si to vyzkoušeli." (FG2/Tamara)

Služby zaměřené na ženy

Služby by také měly více reflektovat rozmanitost potřeb žen, pro něž jsou také určeny.

„Byla bych ráda, kdyby bylo víc míst, kde se ženský můžou umýt, vyspat, protože těch zařízení je málo, a ženy jsou vystavený 24 hodin nebezpečnýmu prostředí a nemůžou se bránit. Stát moc peněz na tohle nemá, ale měl by na to pamatovat." (FG1/Lada)

7 Ženské bezdomovectví a násilí z pohledu pomáhajících pracovnic a pracovníků

Monika Benešová, Eliška Lindovská

V našem výzkumu nás zajímal také pohled pomáhajících pracovnic a pracovníků na téma ženského bezdomovectví a násilí. Následující kapitola shrnuje tematizované oblasti „nástroje pomoci", „spolupráce jednotlivých aktérů a institucí" a „bariéry spolupráce pomáhajících pracovníků a pracovnic a žen bez domova".

7.1 Nástroje pomoci

Pomáhající pracovníci a pracovnice popisují nástroje pomoci, které využívají při spolupráci se ženami v obtížné životní situaci.

„Důležitější než cokoliv jiného je vztah"

Za jeden z nejdůležitějších aspektů pomoci je jimi považováno samotné **přijetí** ženy bez domova, které se odvíjí od přístupu pracovníka, s nímž je žena v kontaktu.

„… takový to přijetí, kór u obětí domácího násilí je asi nejdůležitější nástroj, co my máme." (PP3)

Navázání a budování důvěrného vztahu či **navození pocitu důvěry** je podle pracovníků „odrazovým můstkem" a základní stavební jednotkou (budoucí) spolupráce.

„Důležitější než cokoliv jiného je fakt ten vztah." (PP1)

„My jsme měli u nás ted' norského partnera (…) mluvili o tom, že z 60 % je to o vztahu, že je jedno, jaká je to metoda nebo jaký je to přístup k tomu klientovi, a že je to o budování toho vztahu a pocitu důvěry." (PP12)

Jedna z pracovnic zmiňuje **minulou osobní zkušenost s problematikou** jako benefit při práci s ostatními ženami v obtížné životní situaci.

„Tam jako oceňovaly pozitivně, když někde pracuje člověk, který právě má sám tu zkušenost, že byl třeba na ulici." (PP1)

Jiná z pracovnic dodává, že je podle ní důležité mít svá vlastní **témata zpracována**.

„Musí to mít v sobě jako hodně dobře zpracované, aby si skrz ty lidi neřešil nějaké svoje vlastní bolesti." (PP6)

Zároveň však osobní minulá zkušenost podle pracovnice nezaručuje schopnosti a dovednosti pomáhat.

„Mně přijde fajn, že je tam jakoby dobrá nějaká ta zkušenost třeba s tím násilím, ale zároveň je dobré si jako uvědomit, že ta zkušenost z něj jako automaticky nedělá člověka, který umí pomáhat. Že prostě ten člověk musí mít nějaké další charakteristiky, které jsou důležité pro tu práci." (PP15)

Podle pracovníků je někdy **způsob** komunikace **podstatnější než** její **obsah**. To je podle nich to, co ženy bez domova výsledně oceňují.

„Nejsou vlastně zvyklé na to, že s nimi někdo normálně mluví. Mi přijde, že to je právě to, co potom ocení. Já sem chtěla říct, že jde vlastně o to, jak člověk komunikuje, že obsah nemusí být vlastně až tak důležitý." (PP1)

Důležitá je také podle pracovníků **dlouhodobá** a **postupná spolupráce**.

„Nám se třeba osvědčuje právě ta dlouhodobá spolupráce, a jakože postupná a musí to být prostě všechno pomalu a přirozeně jako nějak." (PP1)

Důvěra se ženami bez domova se podle vyjádření pracovnice buduje postupně, takže práce vyžaduje více času.

„My jsme poměrně nová skupina, takže nám trvalo vůbec získat důvěru těch žen bez domova.“ (PP12)

Práce by měla být **nastavena individuálně**, měla by tedy reflektovat přání žen a vycházet z jejich potřeb:
„Ta práce je individuální podle toho, jestli je krátkodobá nebo dlouhodobá, vždycky to vychází z té potřeby klientky, jakou službu chce nebo co je jejím cílem. Takže to doopravdy vychází z nějakého toho vztahu a samozřejmě v nějakých našich hranicích a možnostech té služby.“ (PP1)
„Já obecně bych to vždycky asi řešila jako individuálně podle toho, co ta žena vlastně konkrétně chce.“ (PP4)
Nejprve pracovnice zjišťují, proč daná žena přichází, co očekává, že bude výsledkem společné spolupráce a jaké představy o řešení situace má. Důležité je ukotvení v přítomnosti.
„… tak hlavně zjišťujeme, co potřebuje s tím problémem dělat. Takže ho vždycky vyzveme, aby nám prostě popsal, proč přichází, co by mělo být výsledkem té konzultace? A vycházíme z toho, že je tam.“ (PP2)
„My se jich teda ptáme, co s tím chtějí dělat. A když to chtějí řešit, tak se ptáme, jakou mají představu o tom, jak by to chtěli řešit.“ (PP14)
Zároveň pracovníci a pracovnice respektují možnosti dané služby, ve které pracují. V případě nemožnosti reagovat na potřeby žen zprostředkovávají podle svých slov návazné sociální služby.
„Jsme docela schopni zaintervenovat tak, že jsme schopni ji odkázat do služby…“ (PP7)
„…a jsme schopni odkázat na jinou službu…“ (PP2)

Pracovníci nechávají podle svých vyjádření ženě **dostatek prostoru pro vlastní rozhodnutí**:
„Vůbec k ničemu nenutíme, nepřesvědčujeme vůbec v ničem, ale jdeme teda po podstatě věci, aby se nestávalo to, že tomu člověku vnucujeme něco, co on vlastně nechce.“ (PP2)
„… a pak ta žena si z toho může vybrat.“ (PP12)
„A moc s tím životem nějak nakládat je na straně toho klienta.“ (PP4)
„…ale v těch úplně akutních krizích, kde se to násilí děje, si to musí rozhodnout ta žena.“ (PP1)
, **bez obviňování či výčitek** od pracovníků za jakékoliv rozhodnutí.
„Je to pro ně jakoby obrovská pomoc, že vědí, že se na ně nikdo nebude zlobit.“ (PP7)
„… pak to řekl tomu klientovi, že se nemusí cítit nějak provinile, že je to přeci jeho život…“ (PP6)
„Brát to jako v pohodě. Je to tvoje volba.“ (PP5)
„Role té organizace je v tom, že vědí, že zas můžou přijít.“ (PP1)
„Brát to jako v pohodě, chtěla ses tam vrátit, tak ses tam vrátila, je to tvoje volba. A nějak na to jakoby kriticky nenahlížet, protože pak to může naopak způsobit, že ta žena se nechce s těmi lidmi kontaktovat, protože se prostě stydí. Za to, že se vrátila k tomu svému partnerovi no.“ (PP5)
a bez trestání v podobě **odepření dalších služeb**:
„Pak ta žena to vezme zpátky a zároveň se to stává tak hrozně často, že je potřeba s tím jako počítat a nemělo by to znamenat odepření dalších služeb, když přijde jindy.“ (PP4).
V praxi se podle jedné z pracovnic osvědčuje i forma motivace žen prostřednictvím nabídky **práce a výdělku**.
„Spousta těch žen přijde do té organizace kvůli té práci… Primárně tam chodí kvůli tomu, že si mohou vydělat peníze.“ (PP1)

Konkrétní nástroje pomoci

V individuální rovině se pomoc podle slov pracovníků odehrává v několika oblastech. Patří sem pomoc psychologická, právní, sociální a lékařská.

Jednou z nabízených služeb v **psychologické oblasti** jsou podle pracovníků a pracovnic služby **psycholožky/psychoterapeutky**.
„My psycholožku taky máme.“ (PP12)
„U nás psycholožka pracuje spíš jako terapeutka.“ (PP5)
Pracovnice však poukazují na pravděpodobnost vysokého prahu takové služby a tedy její nevyužívání ze strany žen.
„Psychoterapeutické služby jsou z nějakého důvodu od těch žen nepřijímány nebo furt je to jakoby nějaký hrozně vysoký práh.“ (PP15)
„Kromě nějakého nižšího levlu svépomocné skupiny jsme nepřišli na to, jak podpořit ty ženy, aby to řešily třeba s tím psychoterapeutem.“ (PP1)
Jako osvědčený způsob navázání kontaktu s osobou v obtížné si-

tuaci popisuje jedna z pracovnic přítomnost psychologa u prvního kontaktu.

„U té psychologické pomoci napomáhá to, že už ten klient vidí toho člověka-odborníka při prvním kontaktu a potom už je daleko více navázaný na tu budoucí spolupráci.“ (PP2)

Dalším odborníkem identifikovaným pracovnicemi a pracovníky je **psychiatr/psychiatrička** působící přímo v terénu, v přirozeném prostředí daného člověka.

„My máme psychiatra, co pracuje každý pátek v terénu.“ (PP4)

Pomáhající pracovníci a pracovnice v životní situaci bezdomovectví a násilí nabízejí také pomoc v **oblasti sociální**. V případě výskytu domácího násilí spočívá podpora ze strany pracovníků ve vytvoření **bezpečnostního plánu**.

„Jsme schopni se domluvit na nějakém krizovém plánu ve chvíli, kdyby ji tam někdo ohrožoval.“ (PP13)

Pomáhající pracovníci a pracovnice nabízejí podle svých výpovědí podporu v období krize (odchodu ze situace násilí) prostřednictvím vyřízení **krizového lůžka** na krizovém centru:

„… tak vím, že tam mají přímo krizová lůžka fungující, že když je něco takového, tak okamžitě tu ženskou vezmou hned i s dítětem“ (PP4)

nebo na noclehárně (ta ovšem nebývá z důvodu nedostatku soukromí podle pracovníků příliš využívaná).

„Existuje krizový lůžko na noclehárně, ale tam zas jako docela často moc ty ženy nechtěj, protože to není jako to krizový lůžko, kde by ta žena byla jako odděleně.“ (PP10)

Dále jmenují materiální pomoc v podobě zajištění **bezpečného ubytování**, pomoc s vyřízením **finančních prostředků** (sociálních dávek).

„Jsme schopni pomoct i se sociálníma dávkama a zprostředkovat i nějaké azylové ubytování, vysvětlit, co to vlastně obnáší“ (PP2)

„My jsme jí pomohli s nějakým bydlením, krizovým lůžkem.“ (PP4)

„… nebo i s dávkami jim jako kolegyně pomáhá.“ (PP5)

či základní pomoc při **vyřízení občanského průkazu**

„Sociální pracovník je tam od toho, aby právě pokryl ty základní potřeby, které odvádějí tu pozornost toho řešení, snaží se jako zajistit tu občanku, bydlení…“ (PP13).

Právní pomoc, kterou mohou ženy podle pracovníků využívat, zahrnuje pomoc při sepsání či **podání** různých **právních návrhů** (například žaloby na rozvod, návrh na předběžné opatření, opatření na ochranu před domácím násilím, na prodloužení vykázání, žaloby na vyklizení, trestní oznámení). *„Pokud chce pomoct s nějakými návrhy, tak jsme samozřejmě schopni poskytnout i bezplatné sepsání tady těch návrhu, zejména teda žaloba na rozvod, návrh na předběžné opatření, opatření na ochranu před domácím násilím, na prodloužení vykázání, žaloba na vyklizení…“* (PP2) *„… .tak se jí jako snažíme dát podporu právníka s tím, že ten právník nebo spolupracující advokátka ji zastupuje.“* (PP9) *„… a pomohli těm napadeným lidem sepsat trestní oznámení.“* (PP1)

Ženám bývá podle pracovníků nabízena **podpora právníka**. Doprovod právníka totiž může ovlivnit samotný přístup institucí (policie) k ženě (jako oběti trestného činu). *„Vidíme ten smysl v tom, aby tady ty oběti doprovázeli právníci na ty úkony. Protože pak se ta policie chová úplně jinak.“* (PP13) Není-li právník k dispozici, ženy doprovází sociální pracovník či pracovnice. *„Je důležitý ty ženy podporovat v tom, že tam za nimi někdo stojí a doprovází je tam.“* (PP5) *„Popřípadě je doprovázíme na ty úkony.“* (PP10)

V jednom z měst působí **i iniciativa věnující se kritické sociální akci**, která řeší mimo jiné případy **násilí z nenávisti**, konkrétně napadání lidí bez domova na hlavním nádraží. Pomáhající pracovníci podle svých slov oceňují, že tato iniciativa dává lidem bez domova pocit *„že tam za nimi někdo stojí.“* (PP5) *„Pomohli těm napadeným lidem sepsat nějaké trestní oznámení a teď se to nějak vyšetřuje a identifikovali i ty pachatele.“* (PP12)

Pro ženy přebývající ve veřejných prostranstvích bývá prostřednictvím **terénního programu** a výjezdů **sanitky neziskové organizace** zajištěna lékařská pomoc.

„…řeknou, že příští týden přijdou do sanitky nebo že se s nimi setkáme…“ (PP13)

Lékařská pomoc je poskytována také ambulantní formou v ordinaci.

„Takže i ta paní doktorka ordinuje jenom u nás v areálu a nikdy mě nenapadlo, že by mohla jako vyloženě chodit i do toho terénu.“ (PP9)

Účastníci a účastnice fokusní skupiny zmiňují poskytování podpory prostřednictvím svépomocné nebo terapeutické skupiny žen, které zažívaly nebo zažívají nějakou formu násilí.
„Máme tam i nějaké svépomocné skupiny nebo terapeutické skupiny.“ (PP12)
Prostřednictvím těchto skupin mohou ženy sdílet své příběhy a zkušenosti v bezpečném prostředí.
„Pro nás je hodně důležitý, že ty ženy v rámci možností se tam můžou potkávat a nějakým způsobem se v tom prostoru cítit bezpečně a mluvit o těch věcech…“ (PP1)
„Ale určitě skvělá je jako svépomocná skupina, jestli jsou ženský schopny se scházet a jako popovídat si o tom a sdílet to.“ (PP7)
Ženy se v rámci skupiny podporují navzájem, a podle pracovnice tak zažívají jiný typ vztahů, než tomu bylo při přebývání na ulici.
„Co u nás teď funguje, je komunita těch ženských, který se navzájem podporují, prostě tam zažívají jakoby něco jiného, co jako na té ulici nezažily…“ (PP1)

Podle pracovnice je však někdy: *„… hrozně těžké odhadnout, kdy už má člověk něco podniknout, nějakou tu intervenci s tím člověkem, a kdy to má brát, že to ty lidi tak mají.“* (PP5)
Jeden z pracovníků navrhuje řešení v analyzování situace a sdílení svých „hypotéz“ s danou ženou:
„… takže bychom jí měli říct, že to na nás působí nějakým způsobem, a říct zkuste o tom přemýšlet, jestli to také tak cítíte, a vysvětlit, že tohle jako běžné násilí je a tohle ne, aby si to v sobě nějak srovnaly.“ (PP3)

7.2 Spolupráce jednotlivých aktérů a institucí

Síťování aneb víc hlav víc ví…
Pomáhající pracovníci mluví o spolupráci s rozličnými aktéry.
„Ta spolupráce tam opravdu je.“ (PP5)
„Nějaké ty případy se dají řešit interdisciplinárně, aby se našlo to nejvhodnější řešení pro ten konkrétní případ, kdy je to nutné a je potřeba nějaká konzultace nebo něco takového“ (PP10)
Konkrétně zmiňují spolupráci s krizovým centrem, azylovými domy, policií a oddělením sociálně-právní ochrany dětí.
„Býváme v kontaktu s OSPOD, s policií, když je to potřeba, s azylovými domy…“ (PP10)
„Na základě zákona nám policie posílá úřední záznam o vykázání a my je tam musíme samy kontaktovat do určité doby, konkrétně teda do 48 hodin od prvního záznamu o tom vykázání.“ (PP2)
„… krizové centrum tam taky funguje super, to nám taky často dává rady, na koho se ještě obrátit.“ (PP5)
Dále spolupracují se sociálními kurátory. Zastřešuje-li spolupráci sociální kurátor, přístup některých institucí může být vstřícnější a ochotnější.
„Já se na naší sociální kurátorku často obracím a mám takovou zkušenost, že jakmile mi to zastiňuje ona, tak s námi jednají úplně jinak.“ (PP6)
Sociální kurátor tak zastává roli zprostředkovatele mezi institucemi a člověkem v obtížné životní situaci.
„Druhá věc je ta, že jsme prostředníci mezi tím klientem a „neziskovou“ nebo úřadem, (…) a třeba přestupkový oddělení jinak bude jednat se mnou, když já jdu za toho klienta než třeba s charitou, kterou vnímá jako cizího, takže naše garance je lepší než od neziskovky.“ (PP3)

V oblasti práce a volného času pak jedna z organizací podle pracovnice spolupracuje s tvůrčí dílnou:
„Spolupracujeme s kreativní dílnou, kde ty ženy vyrábějí věci.“ (PP1)

Spolupráce s aktéry násilí
V případech (domácího) násilí je třeba podle některých pomáhajících pracovnic a pracovníků zaměřit svou pozornost na oba aktéry a pracovat s nimi současně *„A takové velké specifikum, že velmi často pracujeme zároveň s oběma, s obětí i s agresorem, oba dva jsou potřební…“* (PP3) *„K té práci s tím agresorem, mně to přijde jako úžasná věc, ale…“* (PP14), také vzhledem k přítomnosti dětí a s tím související spolupráci rodičů v této oblasti. *„… je potřeba pracovat s oběma, vzhledem k tomu, že pokud tam jsou děti, (…) budou se muset nějak domlouvat.“* (PP2)

7.3 Bariéry spolupráce pomáhajících pracovnic a pracovníků a žen bez domova

Nedostatečná kapacita služeb a pracovnic či pracovníků

Jednou z bariér spolupráce je nedostatečná kapacita služeb. Podle pracovnice není z tohoto důvodu vždy možné reagovat na potřeby ženy flexibilně a dostatečně podchytit momenty, kdy je žena připravená k řešení své situace.

„Takže jakoby nedostatek kapacity, která omezuje to, že když už to ta žena chce řešit, tak se to zrovna jako nepovede." (PP1)

Podle výpovědí pracovnic a pracovníků pak mohou vznikat dilemata, komu službu nabídnout prioritně a koho z důvodu nedostatečné kapacity odmítnout.

„Na druhou stranu mají ty služby nějaké limity a chápu potom, že když mají třeba omezený počet lůžek a musí se rozhodnout mezi ženou, která má svoji první šanci, a mezi ženou, která už jednu šanci měla, a nedopadlo to, takže já vím, že leckdy je to opravdu o těch kapacitách té služby." (PP9)

„…ale je strašně těžké (…) nějakým způsobem rozhodnout spravedlivě, (…) tak prostě tohle jsou strašně divné nátlaky." (PP13)

Jedna z pracovnic vnímá nedostatek krizových lůžek ve službách pro lidi bez domova oproti organizacím pracujícím s oběťmi domácího násilí.

„Organizace, co nabízejí krizová lůžka, jsou většinou pro oběti domácího násilí, ale organizace, které pracují s lidmi bez domova, nemají jako právě ty nástroje těch krizových lůžek." (PP15)

Jako další bariéru spolupráce identifikovali komunikační partnerky a partneři nedostatečný počet pomáhajících pracovníků a pracovnic:

„… že je to jako hrozně obtížné pro sociálního pracovníka to ustát, že jich je tam prostě málo." (PP1), někdy v poměru ke kapacitě služby. „Podle mě je chyba v tom, jak jsou tak velkokapacitně nastavené." (PP6)

Chybějící provázanost služeb a intervencí v řešení multiproblémových životních situací žen

Pomáhající pracovnice a pracovníci mluvili o neřešení dvou souběžných problémů v rámci jedné organizace z důvodu profilace organizace jen na jedno specifické téma.

„Pak je tady fakt, že organizace, které jsou zaměřené na domácí násilí, nechtějí řešit bezdomovectví současně s tímhletím problémem." (PP7)

„Oni s tím prostě neumějí pracovat." (PP8)

Zmiňují také kategorizaci žen v rámci jedné cílové skupiny a nenabízení ostatních služeb, které s takovou „cílovou skupinou" nejsou asociovány.

„Mně ale přijde, že jakmile někdo jednou začne využívat jakoukoliv službu pro bezdomovce, tak už je bezdomovec, a tudíž pro něj jiné služby nejsou (…) že to je škoda." (PP8)

„Když někdo pracuje s oběťmi domácího násilí, tak má pracovat s tím, kdo tím trpí, a bez ohledu na to, jestli je to alkoholik, bezdomovec nebo narkoman." (PP8)

Informovanost

Bariéru tvoří podle pracovníků a pracovnic také nepředávání přesných informací o zaměření služeb mezi institucemi a dalšími zapojenými subjekty. V důsledku této neznalosti či předávání neplatných informací může docházet k nedorozumění mezi službou a potenciálními uživatelkami služby.

„Oni k nám přijdou s nadějí, že my jim pomůžeme, ale my jim řekneme, nezlobte se, ale my takové věci neděláme a my to dělat nemůžeme (…) ta vzájemná informovanost, že když jakoby k nám ty lidi pošlou, že se ani na internetu nebo telefonicky neinformují, co my opravdu skutečně poskytujeme, s čím jim jakoby můžeme pomoct. Že to jako nedělá pak moc dobrý dojem." (PP5)

„Třeba na tom ÚP nemají ty informace o tom, jak to u nás opravdu funguje, často volá někdo, ptá se, jak to je, a nemají vůbec páru." (PP4)

„Nemají moc informací (…) na Úřadě práce nedostanou informace, které by potřebovali." (PP1)

Informace, které se k ženám dostávají prostřednictvím jejich známých a z okolí, mohou být taktéž zkreslené.

„Oni se spoléhají na tudle síť' neformální, která je přesně jako takovýto: ‚jedna paní povídala'." (PP1)

Na základě těchto informací si vytváří představy o službě, kvůli nimž službu nevyhledají.

„Tak slyšely, že berou tam takový a takový, a že nešly tam jen kvůli tomu, že někdo jim řekl, že něco…" (PP4)

Jedna z pracovnic mluví o tom, že dilema při odkazování na jinou službu může vytvořit také nedostatek informací o službě, do které pracovnice odkazuje a o jejímž fungování nemá bližší informace: *„… jasně no, ale dáš ji zase do služby, o které nevíš, co se tam dál děje.“* (PP8)

Pravidla služeb

Překážku využívání služeb způsobuje podle pracovníků také **nastavení pravidel**, kterými se uživatelky služeb mají řídit.

„Mají problémy dodržovat pravidla.“ (PP3)

Některé ženy bez domova užívají návykové látky:

„Třeba máme spoustu holek, které díky tomu, že jsou už dlouho na ulici, jsou už závislé na alkoholu, drogách.“ (PP8)

, avšak služby pro ně určené takovou **životní situaci nezohledňují**. Žena užívající návykové látky nezvládá naplňovat pro-abstinenčně orientovanou pomoc a sítí podpory podle pracovnic či pracovníků propadne.

„Oni si ji na tom azylu nechají dva, tři dny a pak ji vyhodí, protože prostě se opila nebo si dala.“ (PP8)

„… to je jasný problém toho, že když se bavíme o bezdomovcích, přijde ženská z ulice, přijde na azylák, může tam v klidu být, ale problém je, když do toho smaží nebo chlastá nebo má nějakou psychiatrickou poruchu.“ (PP7)

„Ten člověk se nám na tom azylu neudrží, protože má právě problémy s alkoholem a někdy to potom ztroskotá.“ (PP6)

„Pro mě jakoby jediná služba, kterou bychom potřebovali najít, je nějaký azylový dům, kde nejsou taková pravidla a mohli by tam zůstat ty lidi s tím, s tou svojí závislostí alespoň nějakou dobu.“ (PP8)

Přístup pracovnic a pracovníků

Problematicky vnímají sociální pracovnice a pracovníci pomáhající situace, kdy podle nich daný pracovník či pracovnice projevuje **nedostatek empatie** a dává ženám najevo svou **nedůvěru**:

„Blbé je, když se sociální pracovník neumí vcítit. Když klientovi dávám hned od začátku najevo, že mu nevěřím, že si ho nevážím.“ (PP3)

„Se o tom bavit nechtěla, takže to může být nějaký problém důvěry v nás.“ (PP14)

, kdy **spěchá na řešení** a nabízí **přemíru informací**:

„…a ten druhý extrém je, že jako naráží na hodně horlivého pracovníka, který ji jako zahrne pomocí. To je druhý špatný extrém, který ji jako odradí od té pomoci.“ (PP11)

„Chápu, že člověk, který nebude nic vědět, odradí a člověk, který toho bude vědět moc, taky odradí.“ (PP10).

Další překážkou je podle výpovědí účastnic a účastníků skupiny **neangažovaný přístup** pracovnic a pracovníků k samotné profesi.

„Nejhorší jsou takoví ti lidi, co to dělají jen pro peníze, ale ve smyslu toho, že nemají k tomu zaměstnání žádný vztah.“ (PP1)

„V těch službách je jako spousta lidí, kteří dělají, co můžou, a spousta lidí, kteří si tam taky odkroutí to svoje.“ (PP6) t

Jeden z pracovníků upozorňuje na diskurz **zasloužení si pomoci**, který panuje v některých sociálních službách.

„Oni je mají za ty hodné, co si to zaslouží, a ty, co si to nezaslouží, (…) sociální pracovník na úřadě by neměl říct, jsou tady bezdomovci, kterým by se nemělo pomáhat, protože si to nezaslouží.“ (PP3)

Byrokratizace

Pomáhající pracovník popisuje riziko standardizace sociální práce jako profese a narůstající administrativní činnosti na úkor práce s člověkem.

„V důsledku standardů sociální práce a různých norem, které na nás valí různé předpisy, tam vlastně přestává ten člověk hrát důležitou roli.“ (PP3)

Absence sociálního bydlení

Pomáhající pracovnice a pracovníci zmiňují nedostatek sociálního bydlení, které by bylo řešeno koncepčně.

„Druhá věc je asi ten systém nějakého sociálního bydlení, který neexistuje a který by mohl dát těm lidem trochu nějakého zázemí proto, aby se mohli stabilizovat.“ (PP1)

„Je hnedka těžké sehnat to bydlení.“ (PP4)

„Je zapotřebí, aby tu koncepci někdo podpořil, zafinancoval a tak.“ (PP7)

Přístup policie

Pomáhající pracovnice a pracovníci vypovídají o zkušenostech neprofesionálního přístupu ze strany policie:

„… protože ta policie se často chová nekorektním způsobem, dělá výslechy opakované, způsobem, kterým se to nemá dělat." (PP12)

Výpovědím žen nevěří, pracovníci zaznamenali zpochybňování výpovědí žen bez domova:

„…nevěří jim, zpochybňují to." (PP12)

Pracovníci a pracovnice také popisují rozdílný přístup policie v jednání, pokud se jedná o ženu bez domova či o násilí z nenávisti.

„A pak je to neochota policie všeobecně, ne jenom u bezdomovců, ale u obětí násilí z nenávisti, (…) je málo osvícených policistů, kteří to berou vážně a chtějí to řešit nebo to dořešit." (PP12)

„Oni nám je ani nepošlou na ty navazující služby, oni ani nevidí, že by byly nějak ohroženy násilím, oni je vidí jako ty bezdomovkyně a to je pro ně konec." (PP4)

Řešení situace ve spolupráci s policií se také může podle pracovnice komplikovat nedostatkem důkazů.

„Často řeknou: ‚No vy nemáte žádné důkazy.' A ono se to pak odloží, protože máte nedostatek důkazů." (PP12)

Násilí versus existenční problémy

Nemluvení o násilí je další z bariér, kterou pomáhající pracovnice a pracovníci vnímají.

„Většina těch žen nám to ani neřekne, že by přišly a byla to jejich zakázka, ‚jsem ohrožená'. (…) Jsou ženy, u kterých je to úplně jasné, ale nechtějí s námi o tom mluvit." (PP4)

„Tak nechtějí s námi o tom mluvit." (PP6)

Pracovníci a pracovnice reflektují, že ženy mají často téma násilí překryto dalšími existenčními potřebami, které mají prioritu. Násilí pak primárně neřeší.

„To násilí na ženách je u nás běžným jevem, nicméně přijde mi, že ty klientky jsou s tím tak nějak sžité a nechtějí to řešit." (PP13)

„Mně přijde, nechci to nějak zlehčovat, že oni to berou skoro jako ten nejposlednější problém, že řeší opravdu jiné věci a na tohle jsou nějak přivyklé, že to berou prostě nějak, že to k tomu životu patří." (PP12)

„Ona o tom jako nechtěla moc mluvit, že to ty ženy jako nechtějí řešit." (PP1)

„Ty ženy nám to sdělí, řeknou, že příští týden přijdou a už vlastně nepřijdou, protože řeší nějakou potřebu si někde vydělat na jídlo, na přespání a už to neřeší dál." (PP10)

8 Partnerská spolupráce a kolektivizace tématu boje proti násilí

Jitka Kolářová, Eliška Lindovská

Jednou ze závěrečných aktivit našeho výzkumu byla validace dat a s ní spojená diskuse nad další společnou spoluprací se ženami bez domova.

Předběžné výsledky dat byly prezentovány ženám v sebepodpůrných skupinách ve dvou městech. Obecně všechny přítomné ženy potvrzovaly, že ***„to, co tam bylo, to se děje“***.

Zkušenosti žen při validaci dat se rozcházely ve zjištěních o přístupu ze strany policie. Zatímco některé ženy potvrzují neadekvátní přístup ze strany některých policistů, jiné mluví o kladných zkušenostech a pomoci ze strany policie. Také na podmínky života na squatech se pohledy žen lišily. Některé ženy považují squaty obývané převážně muži za „rizikové“ z hlediska násilí, jiné ženy však mluví o kamarádských vztazích s muži na ulici.

Po představení výsledků výzkumu ženám jsme se rozhodly téma dalších společných aktivit uchopit formou koláží. Otázka, na kterou jsme si při práci na kolážích odpovídaly, zněla: ***Co můžeme my, jako ženská skupina, společně udělat pro změnu stávajících podmínek?*** Koláže vytvářely jak ženy s domovem, tak bez domova.

Výsledky prací obou skupin prezentujeme na následujících stranách.

Svět
strach
v životě
Kultura

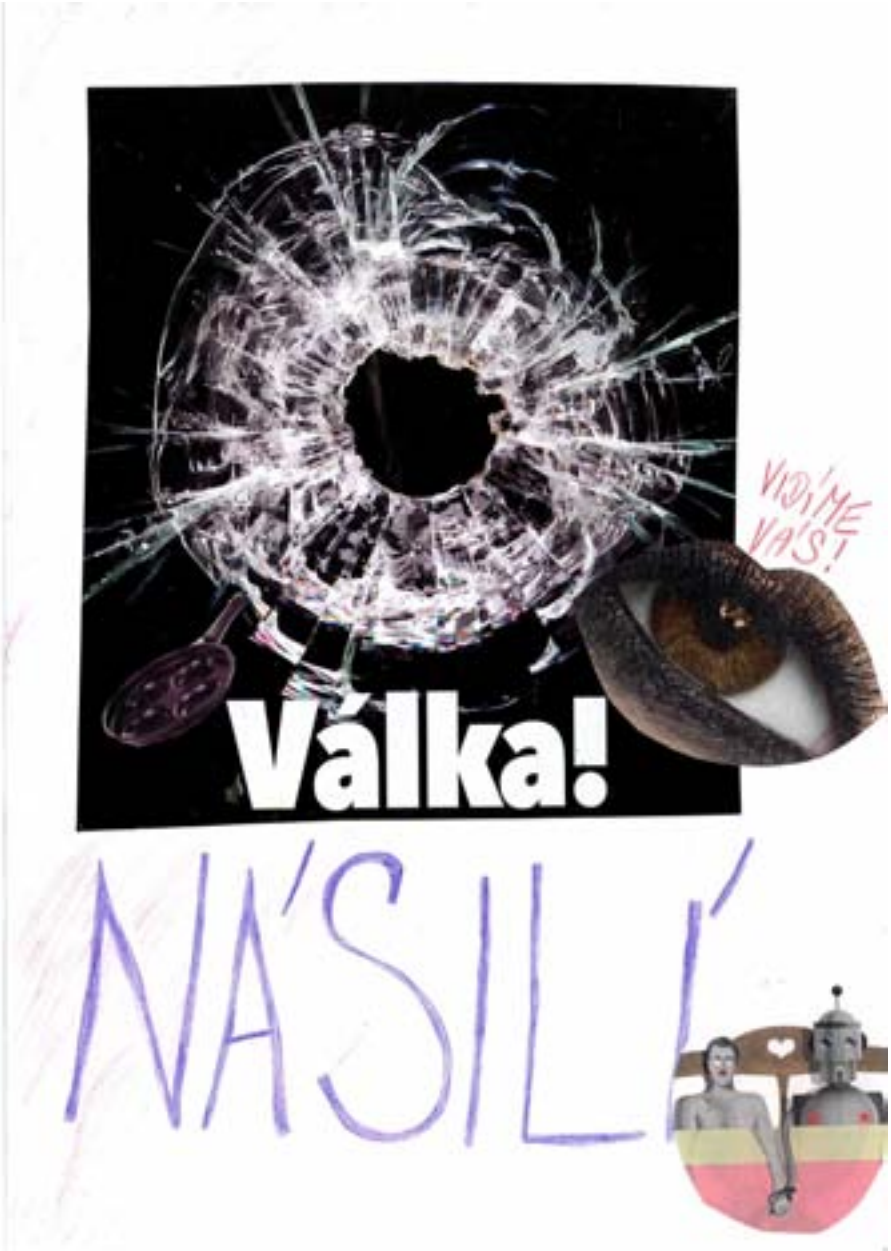
Válka!
VIDÍME VÁS!
NÁSILÍ

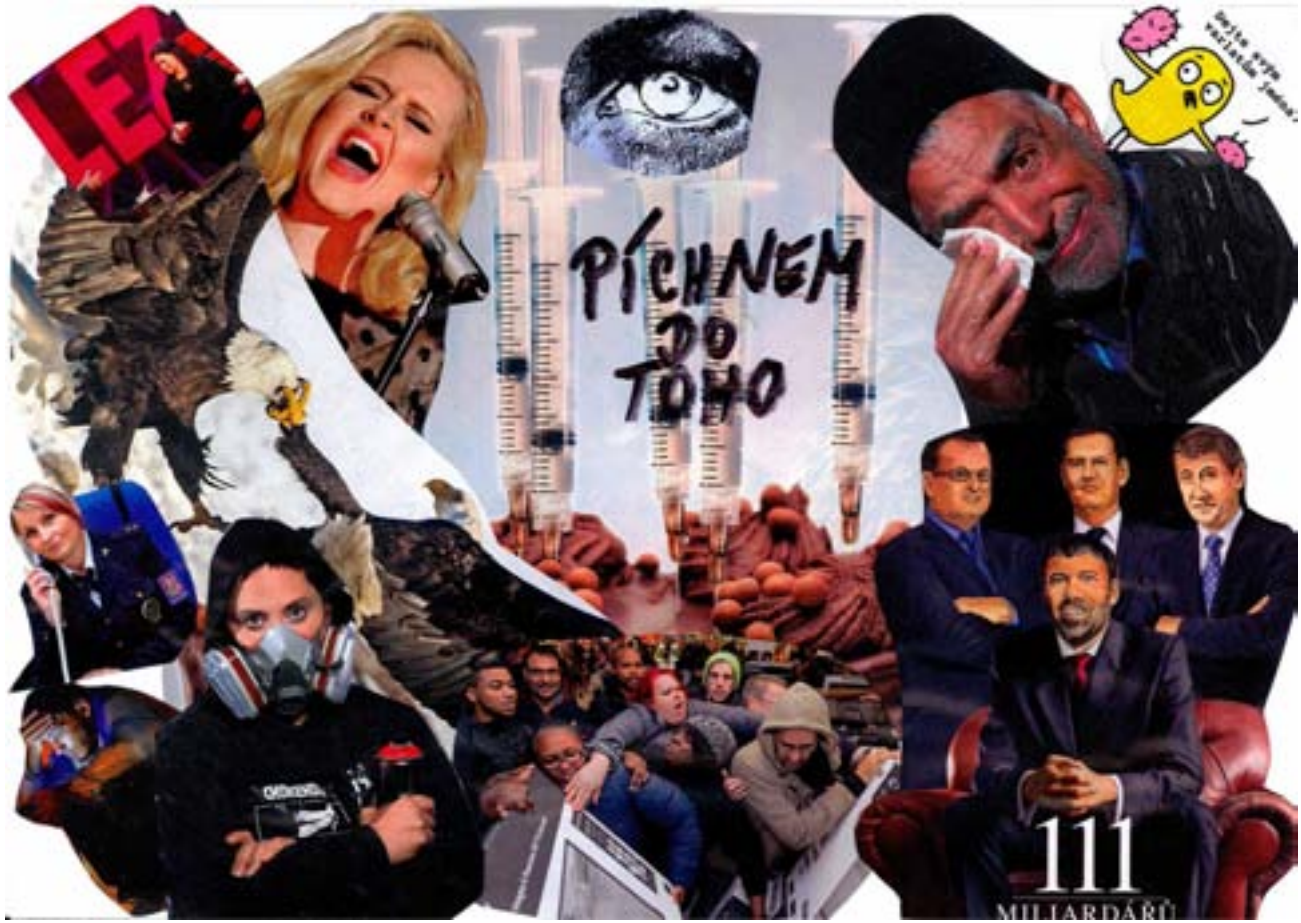
LEŽ
PÍCHNEM
DO
TOHO
111
MILIARDÁŘŮ

Technologie
Instagram
INSTAGRAM
Svátky
pěkně
pohromadě
PARAZITÉ ÚTOČÍ

Děti si pamatujte!!!!

Nejsme všichni stejný.
LEGENDY O MÁGOROVI
vypráví
ČUŇAS
kreslí
CINGROŠ
TITLE
Slovníček:
Všichni sme lidi
Mňejme se rádi.
Ať se ženy
Pšestanov bát.

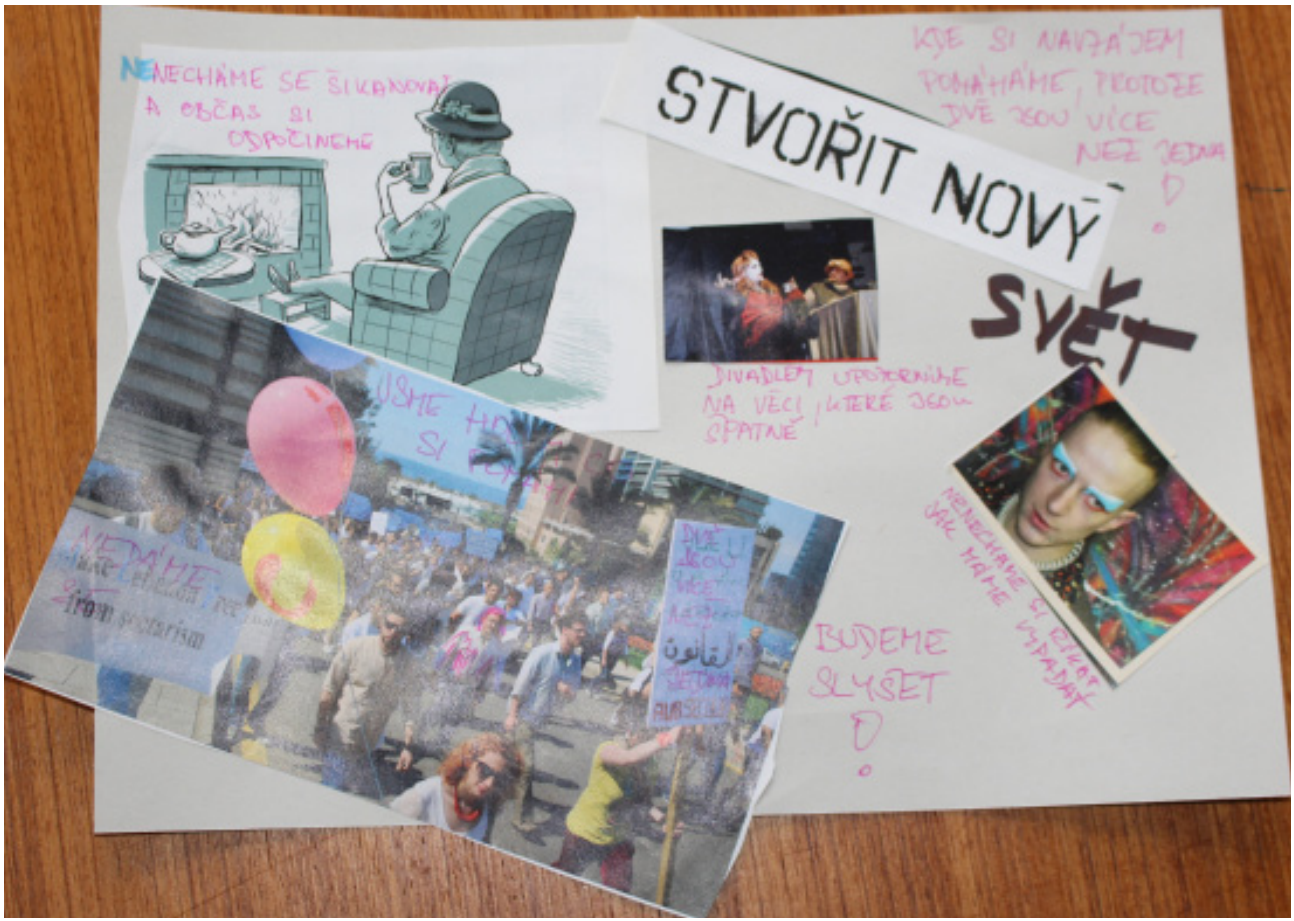
NENECHÁME SE ŠIKANOVAT A OBČAS SI ODPOČINEME
STVOŘIT NOVÝ SVĚT
KDE SI NAVZÁJEM POMÁHÁME, PROTOŽE DVĚ JSOU VÍCE NEŽ JEDNA !
DIVADLEM UPOZORNÍME NA VĚCI, KTERÉ JSOU ŠPATNÉ
NENECHÁME SI ŘÍKAT JAK MÁME VYPADAT
BUDEME SLYŠET !

DIVOŽENKY VE
SPOJENÍ
SPOLU JSME SILNĚJŠÍ!
Pojďme spolu
ZVÍTĚZIT NAD NÁSILÍM
ŽENY POD POVRCHEM
MĚSTSKÁ DŽUNGLE

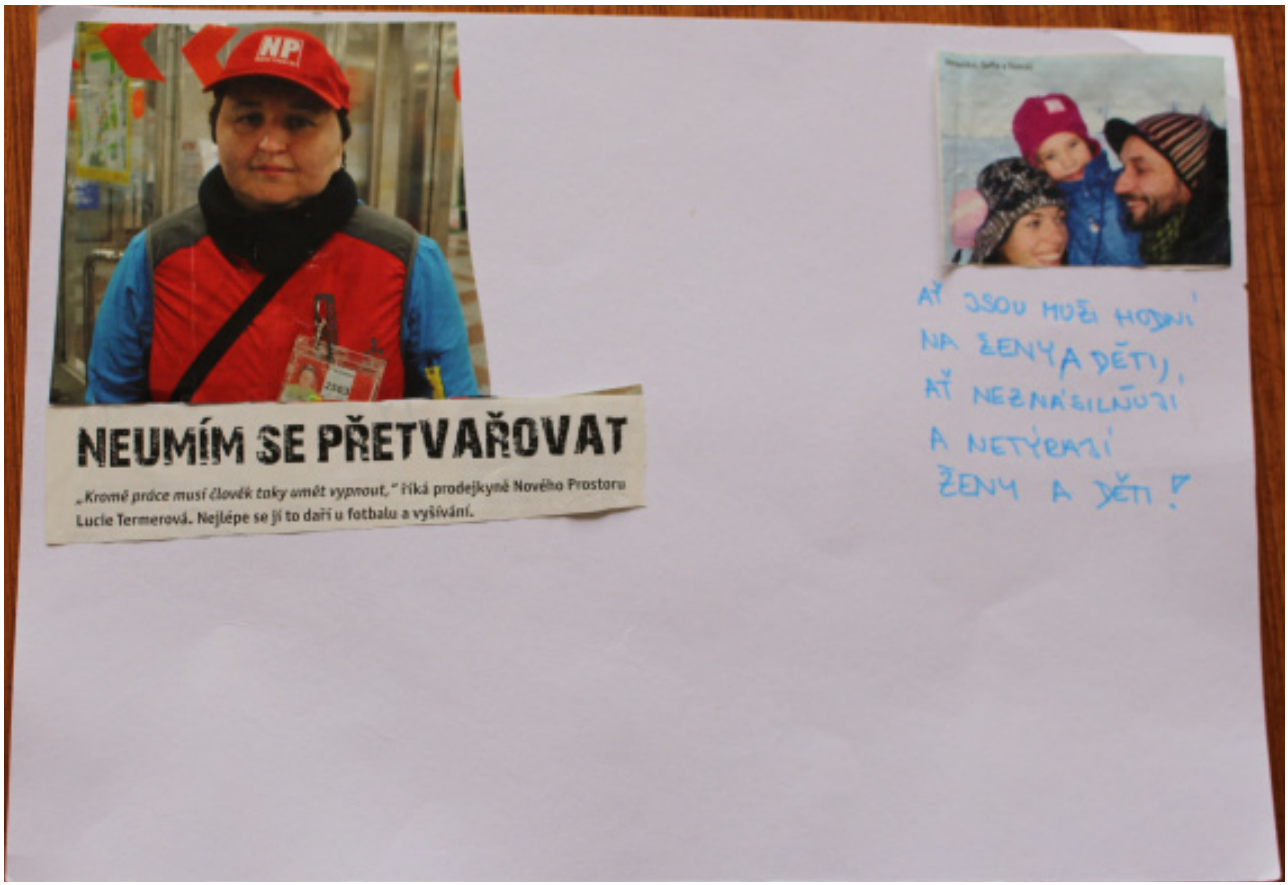
NP
NEUMÍM SE PŘETVAŘOVAT
„Kromě práce musí člověk taky umět vypnout," říká prodejkyně Nového Prostoru Lucie Termerová. Nejlépe se jí to daří u fotbalu a vyšívání.
AŤ JSOU MUŽI HODNÍ NA ŽENY A DĚTI, AŤ NEZNÁSILŇUJÍ A NETÝRAJÍ ŽENY A DĚTI!

9 Doporučení pro sociální práci

Jitka Kolářová

Závěrem bychom rády prezentovaly doporučení pro sociální práci vyplývající z naší výzkumné studie a naší spolupráce se ženami bez domova a vyloučenými z bydlení.

Doporučení vycházející ze zjištění výzkumu členíme do tří úrovní podle náročnosti na zavedení změn a/nebo rozsahu jejich dopadu, a to na:

- změny proveditelné ve stávajících službách;
- zavedení nových služeb;
- celospolečenské změny (včetně legislativních).

V rámci každé úrovně jsou pak doporučení členěná tematicky. Řada změn se týká lidí bez domova obecně, některé vycházejí ze specifických potřeb žen.

Většina navrhovaných doporučení vychází z toho, že ženy ve výzkumu vnímaly, že se s nimi zachází jako s občankami „druhé kategorie“ a že nastavení služeb často neodpovídá skutečným potřebám lidí bez domova. Proto obecným principem, k němuž doporučení směřují, je „potkat se s lidmi tam, kde v tu chvíli jsou“ a nesnažit se je motivovat k naplňování předem daných pravidel, která mohou více odrážet potřeby institucí nebo obecně lidí, kteří bydlí.

Nejvíce našich doporučení je proveditelných v již stávajících službách, někde jde o rozšíření záběru, proškolení zaměstnanců, lepší mezioborovou spolupráci, často se však jedná o změnu přístupu, kultury a hodnot organizací, což obnáší jejich zásadní proměnu ve všech oblastech a na všech úrovních hierarchie.

Jen málo doporučení směřuje ke zřízení nových služeb či opatření, některé lze také přidružit k již existujícím službám.

Řada věcí naopak vyžaduje systémovou změnu a podporu ze strany větších rozhodovacích celků (států, krajů, obcí) – ty zde však pouze stručně navrhujeme, hlubší analýza či strategie takových kroků není cílem této zprávy.

Protože si myslíme, že takové změny nepřijdou samy od sebe, v podtextu našich doporučení leží předpoklad kolektivní akce sociálních pracovnic a pracovníků společně s lidmi (ženami) bez domova směrem ke zlepšení postavení lidí bez domova a sociálních služeb s nimi spolupracujících.

9.1 Doporučení pro stávající služby

9.1.1 Změna přístupu k lidem bez domova

Přistupovat k lidem bez domova s respektem, s tím související změna jazyka, jaký pro oslovování a označování lidí bez domova používáme, směrem k větší citlivosti.[15]

Konkrétní pomoc a spolupráci stavět na základě konkrétních potřeb jednotlivých osob. Klást důraz na nehodnotící, neobviňující a akceptující přístup (přístup zásluhovosti pomoci ve formě odměn a trestů za žádoucí a nežádoucí jednání nahradit partnerským přístupem a rozvíjením dialogu).

Zapojovat uživatele a uživatelky služeb (současné, ale i ty, kteří z nějakých důvodů službu nevyužívají) na partnerské bázi do nastavení (pravidel, provozu) služeb, pracovat s jejich zkušenostmi a dovednostmi a dále je rozvíjet.

[15] Více v publikaci STULÍKOVÁ, Vlasta. 2015. *Nemám domov, ale mám svůj hlas.* Praha: Jako doma – Homelike, o.p.s. 20 s. ISBN: 978-80-905743-1-1.

Vytvořit mechanismy získávání zpětné vazby od uživatelů a uživatelek služeb a evaluace služeb celkově.
Věnovat se aktivizaci lidí bez domova, rozvoji jejich kolektivního vědomí (aplikovat koncept zplnomocnění).

9.1.2 Podoby bydlení

Otevřít azylové ubytování či noclehárny pro lidi užívající návykové látky (tzv. mokré azylové domy). Toto doporučení je ale nutné aplikovat spolu se změnami v podobách bydlení (např. možnost mít vlastní pokoj či chatku), aby se snížilo riziko např. agresivního chování u lidí užívajících alkohol.
Otevřít azylové bydlení pro lidi se zvířaty. Opět nutnost proměn podob bydlení tak, aby přítomnost zvířat nevedla ke konfliktům s jinými zvířaty nebo lidmi.
Umožnit bydlení pro páry.
Zřídit krizová lůžka pro osoby v akutní krizi. Ta by ale měla být oddělená, v bezpečném prostoru, s návaznými sociálními a psychologickými službami.

9.1.3 Služby s ohledem na potřeby žen

Navýšit počet služeb a míst pro ženy v obtížné sociální situaci a uzpůsobit je jejich potřebám především z hlediska práce s traumatem z prožitého násilí a péče o děti.[16]
Pracovníky a pracovnice azylových domů pro ženy bez domova vyškolit pro práci s obět'mi násilí, propojit práci na traumatu a řešení domácího násilí a ztráty bydlení.
Systematicky pracovat na podpoře sebevědomí žen, at' už prostřednictvím zapojování do chodu zařízení, sebepoznávacích aktivit, či prostřednictvím kurzů sebeobrany.
Podporovat svépomoc a spolupráci mezi ženami, které službu využívají. Vytvářet ženské skupiny, kde ženy mohou sdílet svoje problémy a nacházet jejich řešení. Takové skupiny samy o sobě mohou působit terapeuticky[17], mohou být však i místem zrodu sociální akce s politickým přesahem.

9.1.4 Rozšíření služeb pro lidi bez domova

Služby pro lidi bez domova rozšířit o pomoc s řešením exekucí nebo úzce spolupracovat s organizacemi, které se na tuto oblast specializují. Vytvořit sít' umožňující lidem v sociální tísni získat a udržet si zaměstnání a projít oddlužením.
Poskytovat bezpečná místa pro uložení cenností a dokumentů, aby nedocházelo ke krádežím a ztrátám, které pak výrazně ztěžují situaci lidí na ulici.
Poskytovat bezplatně (nebo za symbolickou cenu) možnosti se pravidelně umýt, vyprat a usušit si prádlo (i pro ty, co na dané noclehárně nebo azylu nebydlí).
Snížit prahy dostupnosti kvalitní psychoterapeutické péče. Ta by měla být dostupná nejen finančně, ale i místem a časem.
Nabízet právní pomoc, například v podobě doprovodů na policii.
Poskytovat lidem bez domova více informací – o jejich právech, o službách, které mohou využít. S tím souvisí také bezplatný přístup na internet (počítače s připojením nebo wifi) a možnost nabíjet si telefony zdarma.

1.5 Pozice sociálních pracovníků

V návaznosti na změnu přístupu k lidem bez domova směrem k většímu respektu proškolit v nenásilné a respektující komunikaci všechny zaměstnance a zaměstnankyně (tedy nejen sociální pracovníky a pracovnice) sociálních služeb, úřadů práce apod., kde se lidé bez domova setkávají s institucionálním násilím.
Začít realizovat vzdělávací semináře a diskuse pro pomáhající pracovníky a pracovnice vedené lidmi se zkušeností obtížné životní situace na téma bezdomovectví a vyloučení z bydlení a násilí.
Zaměstnance a zaměstnankyně pracující s ženami (ale i s muži) bez domova proškolit v genderově citlivém (nestereotypním) přístupu, v práci s obět'mi domácího násilí a s lidmi s traumatem.
Pracovníky a pracovnice azylových domů, nocleháren a denních center vyškolit na řešení konfliktních situací mezi klienty (napadení, krádeže).
Lidé ve vedení sociálních služeb by podle účastnic a účastníků výzkumu měli mít zkušenosti z terénu.

---

[16] Více v publikaci *Ženy sobě. Principy spolupráce se ženami v sociálně tíživé situaci.* 2015. Praha: In IUSTITIA, o. p. s., Jako doma – Homelike, o. p. s., ROZKOŠ bez RIZIKA, z. s.
[17] Více ke svépomocným skupinám v Materiálu zaměřujícím se na shrnutí fungování svépomocných skupin. Dostupné z: http://jakodoma.org/co-delame/spolecne-pro-zeny-pojdme-o-tom-mluvit/

9.2 Nové sociální služby

9.2.1 Podoby bydlení

Rozšířit nabízené podoby bydlení – ze stávajících vícelůžkových pokojů na jednolůžkové a dvoulůžkové pokoje, domky, chatky, byty na spolubydlení či garsonky, aby více odpovídaly rozmanitým potřebám lidí v sociální nouzi (soukromí, bezpečí, možnost mít zvíře).

9.2.2 Služby s ohledem na potřeby žen

Zřídit služby čistě pro ženy bez domova (komunitní, denní centra, noclehárny, azylové domy) někde i s čistě ženským personálem.

9.2.3 Rozšíření služeb pro lidi bez domova

Vytvořit terapeutické služby pro pachatele domácího násilí z řad lidí v sociální nouzi (terapeutické programy, programy určené na zvládání vzteku), v běžných službách téma domácího násilí otevírat, nepřehlížet jej.4

9.3 Celospolečenské a systémové změny

9.3.1 Změna přístupu

Principy participace uživatelek a uživatelů sociálních služeb a rozvoj genderové citlivosti aplikovat již do vzdělávacích modulů a přednášek pro budoucí sociální pracovníky a pracovnice. Stejně tak jako vzdělávání v oblasti domácího násilí a práce s traumatizovanými osobami.

9.3.2 Podoby bydlení

Dopracovat a prosadit celostátní systém sociálního bydlení, společně s prosazováním práva na bydlení jako základního lidského práva.

Využívat opuštěné, prázdné domy pro řešení situace lidí bez domova – a to jak v podobě dekriminalizace squattingu, tak i aktivního vyhledávání a rekonstrukce prázdných domů ze strany vedení obcí a státu.

Podpořit vznik sebepodpůrného komunitního bydlení pro ženy, kde by každá měla svou bytovou jednotku, ale zároveň mohla využívat společný prostor pro setkávání a spolupráci s ostatními obyvatelkami.

9.3.3 Služby s ohledem na potřeby žen

Vytvářet nízkoprahová zaměstnání pro ženy v obtížné životní situaci.

V rámci rodinné politiky na obecní i státní úrovni prosazovat slaďování oblasti práce a péče o rodinu.

Vytvořit místně a cenově dostupná místa v zařízeních péče o děti.

Upozorňovat na genderové aspekty násilí a chudoby, spolupracovat s ženským hnutím na prosazování práv žen bez domova.

9.3.4 Rozšíření služeb pro lidi bez domova

Zjednodušit administrativu s převedením sociálních dávek do místa současného bydliště, např. i v případě, že se jedná pouze o přechodnou adresu.

Usilovat o systémovou změnu v řešení exekucí směrem ke snížení pravomocí exekutorských firem, posílení „proti exekuční lobby“ o ty, kteří se v situaci předlužení ocitli.

9.3.5 Pozice sociálních pracovníků a pracovnic

Navýšit počet sociálních pracovníků a pracovnic ve službách pro lidi bez domova – tak, aby se zvýšila kvalita poskytovaných služeb a kleslo přetížení sociálních pracovníků a pracovnic a dalších pomáhajících pracovníků.

Zlepšit pracovní podmínky lidí v pomáhajících profesích – především platové, ale i navýšení dovolené a benefitů ve formě vzdělávání.

Zajistit kontinuálnost financování sociálních služeb a neziskových organizací, které pracují s lidmi bez domova a ženami v obtížné životní situaci, za účelem zajištění dlouhodobého fungování.

ZÁVĚR

Doufáme, že tato výzkumná zpráva přispěla k zodpovězení hlavní výzkumné otázky, kterou jsme si na začátku stanovily: ***„Jakou roli hraje násilí a stávající systém pomoci a podpory v životní situaci bezdomovectví a násilí z pohledu žen bez domova a pomáhajících pracovníků a pracovnic?“***

V předložené závěrečné výzkumné zprávě jsme v kapitole první vymezily základní pojmy a zprostředkovaly úvod do tématu ženského bezdomovectví a násilí. Ve druhé kapitole jsme zpracovaly metodologii realizované participativní studie. Třetí kapitola obsahovala vlastní analýzu dat. Ve čtvrté až šesté kapitole jsme čtenářům zprostředkovaly vlastní výsledky výzkumu perspektivou žen bez domova a vyloučených z bydlení. V sedmé kapitole jsme představily diskusi pomáhajících pracovnic a pracovníků nad tématem ženského bezdomovectví a násilí. Osmá kapitola zachytila koláže žen na téma budoucí společné spolupráce ve skupině. Celou výzkumnou zprávu uzavřela doporučení pro sociální práci.

Zpracovávané téma považujeme za zatím minimálně diskutované v rámci akademických textů, z toho důvodu chápeme tuto výzkumnou zprávu jako „první vlaštovku“ a těšíme se na navazující a téma rozšiřující odborné studie.
Jako zásadní vnímáme tři zjištění, které uvádíme ve formě tezí:

Násilí není definováno zdmi domova, ale vztahy, v nichž se odehrává.

Násilí na ženách se ztrátou domova násobí (místo aby se odchodem od násilného partnera odstranilo) a přichází od více aktérů.

Pro stabilizaci a zlepšení situace ženy ohrožené násilím a bezdomovectvím potřebují vlastní bezpečný prostor, který jim zároveň nabízí možnost sdílení, spolupráce a sebepodpory s dalšími ženami.

10 English Summary

On Their Side... Because Two Are More Than One. A Final Research Report.

In the final research report we aimed at description, analyses and understanding of women's homelessness in relation to violence and current social support available to them in two Czech cities.

In the first chapter we defined homelessness and housing exclusion according to European typology of homelessness ETHOS. We defined specifics of women's homelessness, such are stigmatisation of women who are homeless and hiddenness of women's homelessness. We then discuss current known forms of violence and adopt gender based stance of causes of violence in the society. Last part of the chapter is dedicated to relations between violence, poverty and homelessness.

The second chapter contains the research methodology. We chose participatory research design with main research question: *What is the role of violence and available social support in the life situation of homelessness and violence from the perspective of homeless females and support workers?* We introduced research time schedule, characteristics of life situation of research participants, methods of data collection (individual interviews, focus groups, image theatre) and analyses (open coding). We discussed ethical aspects of research, its validity and possible limitations.

Third chapter presents data analyses, more specifically categories and subcategories identified in the data. Categories found in testimonies of women are "situation of (non) housing", "forms of violence", "own space", "individual strategies", "individual barriers of change", "children", "support". Categories abstracted from testimonies of support workers contain "barriers of support", "recommendations for reducing of the barriers", "helping tools", "system setting", "work methods", support workers´ approach".

The fourth chapter presents research results about forms of violence. Identified forms included: physical, psychological, social, economic, sexual and institutional violence. Women´s statements are used in order to reconstruct lived experiences of female research participants.

Fifth chapter explores used strategies described by women in the situation of violence. The strategies preventing violence (especially on the street), as well as strategies used in actual situation of violence are described. Further leaving strategies, strategies of helping others and strategies of solving institutional violence.

Sixth chapter describes internal and external factors of change, among others silence around the topic of violence in the society, lack of adequate housing options or lack of support from family, public and from professionals. The other part of the chapter looks into positive factors of change in women´s life situation and who in fact really supported them and how. The last part of the chapter characterizes "secure" social services for women and women's needs (such as housing, debts reduction, being looked at as human being, understanding social workers and so on).

Chapter seven brings the perspective of support workers. The topics discussed in focus groups with support workers concentrated on helping tools (the role of relationship in general and concrete

help offered), cooperation among professionals and institutions, barriers of cooperation between workers and homeless women.

In the eighth chapter we decided to publish women´s collages created at one of self-support group meetings, representing their expectations on where the system should be changed and how to reach it.

The last part of final research report introduces recommendations for social work at current services, suggesting new types of support and changes needed at structural level:

At current services and possible new services level there are recommendations around changing the approach of the workers towards non- judgemental, non-violent communication, adding specific types of housing services (wet hostels, animals friendly hostel and so on), increasing services for females only (with focus on work with trauma) and homeless people in general.

At structural level, there are recommendations to pass Act on social housing in Czech legislative, create low threshold employment and financially affordable nurseries, to change debt policies, to support continuity of current social services by long term contracts for workers and services themselves.

To conclude, we saw that in homeless women‘s lives, domestic violence is not connected to a “home”, as a private space of a house or a flat, but is contained within the room of a relationship. We also saw that women who left their homes in fear of violence in fact encounter more violence and from more sources in the situation of homelessness than before. And finally, we heard that for stabilization and improvement, homeless women need their own space which is safe and offers possibilities of sharing, mutual support and cooperation with other women.

LITERATURA

ARENDTOVÁ, Hannah. 2004. O násilí. Praha: Oikoymenh, 78 s. ISBN 80-7298-128-5.

AVRAMOV, Dragana. 1996. The invisible hand of the housing market: A Study of Effects of Change in the Housing Market on Homelessness in the European Union. Brussels: FEANTSA, 106 s. ISBN 90-75529-05-8.

BARŠA, Pavel. 2006. Konstruktivismus a politika identity. Antropowebzin [online]. 1-2, s. 21 – 35. ISSN 1801-8807. [cit. 8. 9. 2015]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_1-2_2006/03_barsa.pdf

BARROW, Susan. 2004. Women. David Levinson (ed.). Encyclopedia of homelessness. London: Berkshire Publishing Group LLC, 886 s. ISBN 0-7619-2751-4.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena, MACKOVÁ, Kateřina, WÜNSCHOVÁ, Petra, BLÁHOVÁ, Kateřina. 2009. Domácí násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám. Praha: Acorus, o.s., 92 s. ISBN 978-80-254-5422-0.

BOAL, Augusto. 2006. The Aesthetics of the Oppresed. Vyd. 1. London, New York: Routledge, 144 s. ISBN 978-0415371773.

BUCHICHIO, Enrique, HAMED, Amir. 2010. Gender v období krize: potřeba nového rozvojového paradigmatu. Po pádu. Čas na změnu. Zpráva Social Watch 2010. Praha: Ekumenická akademie, 98 s. ISBN 978-80-904405-4-8.

BUDINOVÁ, Adriena. 2012. Rizika chudoby žen postižených domácím násilím a jejich dětí. [online]. Praha: ProFem, o.p.s., 69 s. ISBN: 978-80-904564-2-6. [cit. 18. 9. 2015]. Dostupné z: http://www.osf.cz/wp-content/uploads/2015/08/profem-zprava-web.pdf

BUSSKOTE, Andrea. 2008. Z pekla ven: Žena v domácím násilí. Brno: Computer Press, 176 s. ISBN 978- 80-251-1786-6.
Co je kybernásilí? 2015. Feminismus [online]. Gender Studies. [cit. 10. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.feminismus.cz/cz/clanky/co-je-kybernasili

CORNWALL, Andrea, JEWKES, Rachel. 1995. What is Participatory Research? Social Science and Medicine Journal, 41(12), pp. 1667-76. ISSN 0277-9536.

CRESWELL, John W. 2007. Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches. Vyd. 1. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, Inc., 393 s. ISBN 978-1-4129-1607-3.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. 2008. Moderní psychologie pro právníky. Praha: Grada Publishing, a. s., 160 s. ISBN 978-80-247-2207-8.

DUFKOVÁ, Ivana, ZLÁMAL, Jiří. 2005. Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí. Praha: Střední policejní škola Ministerstva vnitra, Středisko pro výchovu k lidským právům a profesní etiku, 121 s. ISBN 80-239-5686-8.

EDGAR, Bill, MEERT, Henk, DOHERTY, Joe. 2004. Third Review of Statistics on Homelessness in Europe: Developing an Operational Definition of Homelessness. [online]. Brussels: FEANTSA, 48 s. ISBN: 9075529309. [cit. 25. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/2004_third_review_of_statistics.pdf

EDGAR, Bill, MEERT, Henk. 2005. Fourth Review of Statistics on Ho melessness in Europe. The ETHOS Definition of Homelessness [online]. Brussels: FEANTSA. 87 s. ISBN: 9075529503. [cit. 15. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/2005_fourth_review_of_statistics.pdf

EDGAR, Bill, MEERT, Henk. 2006. Fifth Review of Statistics on Homelessness in Europe [online]. Brussels: FEANTSA, 70 s. ISBN: 9789075529616. [cit. 30. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.iscet.pt/sites/default/files/obsolidao/Estat_Sem_abrigo_Europa_EOH_2006.pdf

GERGEN, Kenneth J. 2009. Relational Being: Beyond Self and Community. Vyd. 1. New York: Oxford University Press, Inc. 418 s. ISBN 978-0-19-984626-9.

GULCZYNSKA, Anita. 2010. The characteristics of the socially engaged grounded theory research on the example of research on youth from an underprivileged Lodz neighborhood. In Granosik Mariusz, Gulczynska Anita, Marynowicz-Hetka Ewa. (eds.) Participative Approaches in Social Work Research, Lodz: Lodz University Press, 212 s. ISBN 9788375254747.

GRIFFITHS, Martin, O'CALLAGHAN, Terry, ROACH, Steven C. 2008. International Relations. The Key Concepts. [online]. 407 s. Abingdon: Routledge. [cit. 7. 8. 2015]. ISBN 0-203-93408-3. Dostupné z: http://www.amazon.co.uk/International-Relations-Concepts-Routledge-Guides/dp/0415774373

HAASOVÁ, Jana. 2005. Jak žijí v Olomouci ženy bez domova. Olomouc: Univerzita Palackého, 100 s. ISBN 80-244-1238-1.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. 2011. Matky samoživitelky a jejich situace v České republice. „Sandwichová generace" – kombinování práce a péče o závislé členy rodiny (děti, seniory) [online]. Praha: Gender Studies, o. p. s., 18 s. [cit. 8. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.genderstudies.cz/download/samozivitelky_sendwichova.pdf

HAŠKOVCOVÁ, Helena. 2004. Manuálek o násilí. NCO NZO Brno. 83 s. ISBN 80-7013-397-X.

HETMÁNKOVÁ, Rad. 2013. Zpátky ze dna: Zaostřeno na ženy. Praha: Jako doma, o.s., 30 s. ISBN 978-80-905743-0-4.

HRADECKÝ, Ilja, et al. 2007. Definice a typologie bezdomovectví. Praha: Naděje, o. s., 52 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

Kaufmann, Jean-Claude. 2010. Chápající rozhovor. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 151 s. ISBN 978-80-7419-033-9.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. 2006. Vzpoura deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana. Nové přeprac. vyd. Praha: Galén, 327 s. ISBN 80-7262-410-5.

LA STRADA. 2015. Analýza rizika obchodování s lidmi u žen bez domova. [online]. 46 s. [cit. 21. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.strada.cz/images/Publikace/Analyza_final-Vyzkum_rizika_obchodovani_s_lidmi_u_zen_bez_domova.pdf

LA STRADA. 2015. Obchod s lidmi: příručka pro organizace pracující s ženami bez domova. [online]. 36 s. [cit. 28. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.strada.cz/images/Publikace/Prirucka_pro_organizace_pracujici_s_zenami_bez_domova.pdf

LUNGOVÁ, Miroslava. 2011. Hospodářská krize 2008 – 2009: analýza příčin. [online]. E+M Ekonomie a management, č. 2, s. 22-30. ISSN: 1212-3609. [cit. 13. 9. 2015]. Dostupné z: http://www.ekonomie-management.cz/download/1346064236_1b84/2011_02_lungova.pdf

MADRIZ, Esther. I. 1997. Images of Criminals and Victims: A Study on Women´s Fear and Social Control. [online]. Gender and Society. Vol. 11, Issue 3, s. 342-356. [cit. 13. 11. 2015]. Dostupné z: http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/3925/Readings/imagesFear.pdf

MAREK, Jakub, STRNAD, Aleš, HOTOVCOVÁ, Lucie. 2012. Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

MARVÁNOVÁ-VÁRGOVÁ, Branislava. 2007. Partnerské násilí odchodem nekončí. Právo a rodina, Roč. 9, č. 12, s. 19-23. ISSN 1212-866X.

MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava, POKORNÁ, Dana, TROUFALOVÁ, Marie. 2008. Partnerské násilí. Praha: Linde, 159 s. ISBN 978-80-86391-23-6.

MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla, KOLÁČKOVÁ, Jana. 2005. Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 352 s. ISBN 80-7367-002-X.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2013. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 [online]. Praha: MPSV. [cit. 18. 11. 2013]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/16157/koncepce.pdf

MIOVSKÝ, Michal. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Vyd. 1. Praha: Grada, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MORGAN, David L. 2001. Ohniskové metody jako metoda kvalitativního výzkumu. Vyd. 2. Boskovice: Nakladatelství Albert. 99 s. ISBN 80-85834-77-4.

NESEHNUTÍ. Násilí na ženách. Ženská práva jsou lidská práva [online]. Leták, 2008. [cit. 8. 10. 2014].
Dostupné z: http://zenskaprava.cz/files/let%C3%A1k-n%C3%A1sil%C3%AD-na-%C5%BEen%C3%A1ch.pdf

PĚNKAVA, Pavel, 2015. Příspěvek na Tematické síti Společně jako doma bez násilí, 26. 5. 2015, Praha.

PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ Přemysl. 2008. Bezdomovectví. 1. vyd. Praha: Triton. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

RAHNEMA, Majid. 1990. Participatory Action Research: The Last Temptation of Saint Development. Alternatives. 15, s. 199 – 226.

SILVERMAN, David. 2011. Interpreting Qualitative Data. Vyd. 4. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, Inc. 500 s. ISBN 978-0-85702-421-3.

SPIERENBURG, Pieter. 2009. Violence: Reflections About a Word. Body-Gendrot, Sophie; Spierenburg, Pieter, eds. Violence in Europe: Historical and Contemporary Perspectives. New York: Springer. 256 s. ISBN 978-0-387-09704-6.

STULÍKOVÁ, Vlasta. 2013. Neviditelné ženy: o genderových aspektech bezdomovectví [online]. FEMINISMUS: Gender studies [cit. 15. 10. 2015]. Dostupné z: http://www.feminismus.cz/cz/clanky/neviditelne-zeny-o-genderovych-aspektech-bezdomovectvi

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. 1999. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Vyd. 1. Boskovice: Nakladatelství Albert. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol. 2011. Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 192 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška. 2008. Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 111 s. ISBN 978-80-7338-069-4.

THALINEAU, Alain. 2004. „Être femmes à la rue.“ S. 113-121 in Denèfle, Sylvette (ed.) Femmes et villes. Tours: Presses universitaires François-Rabelais. 539 s. ISBN 9782869061842

THE FOUNDATION ABBÉ PIERRE, FEANTSA. 2015. An Overview of Housing Exclusion in Europe. Brussels: FEANTSA. 106 s.

TILLY, Charles. 2006. Politika kolektivního násilí. Praha: SLON. 280 s. ISBN 80-86429-60-1.

VITOUŠOVÁ, Petra. 2010. Pomoc obětem kriminality v České republice. 1. vyd. Praha: Nakladatelství MJF, 50 s. ISBN 978-80-86284-86-6.

VOŇKOVÁ, Jiřina, SPOUSTOVÁ, Ivana. 2008. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2. přeprac. vyd. Praha: Profem. 244 s. ISBN 978-80-903626-7-3.

ŠÍDOVÁ, Lucie a kol. 2014. Sexuální násilí. Proč se nikdo neptá? [online]. Edt. Kutálková, P., Kobová, L. Praha: In IUSTITIA, o.p.s. 232 s. ISBN 978-80-260-5793-2. [cit. 21. 2. 2016] Dostupné z: http://www.intervencnicentrum.cz/images/knihy/proc_se_nikdo_nepta.pdf

VIDEMŠEK, Petra. 2009. From the Margin to the Centre: Service Users as Researchers in Social Work Practice. S. 179 – 194 in LESKOŠEK, Vesna (ed.). Theories and Methods of Social Work: Exploring Different Perspectives. University of Ljubljana, Faculty of Social Work. 199 s. ISBN 978-961-6569-28-6.

Medailonky autorek

Bc. Monika Benešová

Kontakt: monamen@seznam.cz

Monika Benešová je studentkou Fakulty sociálních studií Ostravské Univerzity navazujícího magisterského oboru Sociální práce. Ve své bakalářské práci zpracovávala problematiku domácího násilí se změřením na systém pomoci aktérům. V budoucnu chce pracovat s lidmi bez domova. Na fakultě absolvovala kurz Case management.

Mgr. Magda Frišaufová, Ph.D.

Kontakt: frisaufova@mail.muni.cz

Magda Frišaufová pracuje jako odborná asistentka na Katedře sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Vyučuje zde předměty zaměřené na kritickou sociální práci a oblast genderu. Ve své výukové a výzkumné činnosti se zabývá také participativními přístupy, tématy spojenými s užíváním drog, bezdomovectvím a sociálním bydlením.
Několik let pracovala jako sociální pracovnice v terénních programech pro uživatele drog v Brně a Blansku. V současné době pracuje jako sociální pracovnice v brněnském poradenském centru obecně prospěšné společnosti Podané ruce.

Mgr. Jitka Kolářová

Kontakt: jitka.kolarova@jakodoma.org

Jitka Kolářová se dlouhodobě věnuje feministickým a genderovým tématům. Vystudovala humanitní vědy a mediální studia na Univerzitě Karlově v Praze. Sedm let pracovala v obecně prospěšné společnosti Gender Studies, kde se věnovala především vztahu práce a péče. Podílela se také na výzkumu genderových aspektů přechodů mezi vzdělávacími stupni, vedeném Sociologickým ústavem AV ČR. Od roku 2014 pracuje v obecně prospěšné společnosti Jako doma, kde pracuje především na projektech tematizujících násilí na ženách a bezdomovectví. Spolu s ženami v obtížné životní situaci vydává noviny Bezdomoviny, připravuje vzdělávací a mediální workshopy. Paralelně se také věnuje neformálnímu vzdělávání a primární prevenci.

Mgr. Eliška Lindovská, Ph.D.

Kontakt: eliska@aslido.cz

Eliška Lindovská vystudovala Sociální práci s poradenským zaměřením na Filosofické fakultě v Ostravě. Několik let pracovala v neziskových organizacích v České republice a ve Velké Británii. Od roku 2008 se věnuje tématu bezdomovectví a vyloučení z bydlení. V roce 2016 ukončila doktorské studium na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity v oboru Sociální práce. Iniciovala vznik a rozvoj informační kampaně o pouličním bezdomovectví Noc venku. V roce 2013 spoluzakládala a je členkou Aslida - Akční skupiny s lidmi bez domova, z. s., kde se podílí na facilitaci sebepodpůrných skupin lidí bez domova a rozvíjí práci s technikami divadla utlačovaných aplikovaných do práce s lidmi vyloučenými z bydlení. S Platformou pro sociální bydlení, z. s., spolupracuje na ukotvení sociálního bydlení v české legislativě a praxi. Současně působí jako odborná asistentka na katedře Sociální práce na Fakultě sociálních studií v Ostravě.